

บทที่ 3

ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มศิลปิน

ศิลปินกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยเลือกศึกษามีทั้งหมด 7 กลุ่ม โดยแบ่งตามเกณฑ์การเลือกเป็น 2 กลุ่มย่อย ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มศิลปินที่เพลงเพื่อชีวิตที่มีผลงานในระดับประเทศ
 - 1) วงคาราวาน
 - 2) วงคาราบาว
 - 3) พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ
 - 4) พงษ์สิทธิ์ คำภีร์
2. กลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตที่มีผลงานในระดับท้องถิ่น
 - 1) จรัล มโนเพ็ชร (กลุ่มเป้าหมายจากผู้ฟังภาคเหนือ)
 - 2) วงสะเลเต (กลุ่มเป้าหมายจากผู้ฟังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)
 - 3) วงแฮมเมอร์ (กลุ่มเป้าหมายจากผู้ฟังภาคใต้)

ในบทที่ 3 ผู้วิจัยทำการรวบรวมประวัติและข้อมูลของศิลปินกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้สร้างความเข้าใจต่อข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มศิลปิน โดยแบ่งข้อมูลย่อยออกเป็น 4 ประเด็น คือ 1) ความเป็นมาและแนวความคิดของศิลปิน 2) โครงสร้าง/ ลักษณะเฉพาะของวง 3) ประเด็นที่นำเสนอ/ ยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว 4) กิจกรรมเพื่อความเป็นธรรมทางสังคม สำหรับรายละเอียดของผลงานเพลง ผู้วิจัยระบุไว้ในภาคผนวก

3.1 กลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตที่มีผลงานในระดับประเทศ

3.1.1 แนวคิดและการสร้างสรรค์ผลงาน

3.1.1.1 วงคาราวาน

- ความเป็นมาและแนวความคิดของศิลปิน

วงดนตรีคาราวานได้รับการขนานนามให้เป็นตำนานเพลงเพื่อชีวิตรุ่นที่ 1 คนดนตรีที่มีจิตใจต่อสู้เพื่อมวลชนอย่างสุรชัย จันทิมาธร (หงา), วีระศักดิ์ สุนทรศรี (แดง), ทองกราน

ทานา (อืด) และมงคล อุทก (ห้วง) ได้กลายมาเป็นวงดนตรีที่มีความเป็นมาอย่างยาวนาน นับตั้งแต่ปี 2517 ซึ่งเป็นช่วงเวลาแห่งประชาธิปไตยเบงบาน โดยได้เข้าร่วมสู้รบตามแนวทางวัฒนธรรมของขบวนการนักศึกษา ผ่านช่วงเวลาร้อนหนาวมาจวบจนปัจจุบัน วงดนตรีเพื่อชีวิตรุ่นใหญ่วงนี้ก็ยังคงได้รับการยอมรับจากมวลชนและยังคงทำหน้าที่ร่วมต่อสู้ในการชุมนุมของประชาชนอยู่เสมอ

คาราวานยุคก่อตั้งใช้ชื่อว่า “ท.เสนและสัญญาจร” เกิดจากนักเขียนสองคน คือ ทองเสน เจนจัด (ท.เสน เจนจัด) และสัญญาจร ซึ่งเป็นนามปากกาของสุรัชย์ จันทิมารร และวีระศักดิ์สุนทรศรี ตามลำดับ ทั้งสองคลุกคลีอยู่ในวงการนักเขียนและวรรณกรรม โดยมีผลงานปรากฏอยู่ตามหนังสือต่าง ๆ เสมอ งานเพลงที่ปรากฏต่อสาธารณชนครั้งแรกของกลุ่มคนดนตรี ท.เสนและสัญญาจร เกิดจากการที่สุรัชย์ จันทิมารร ได้นำเพลงคนกับควายขึ้นร้องพร้อมกับสมคิด สิงสงและวิสา คัญทัพ บนเวทีงานแต่งงานของวีรประวัติ วงศ์พิ้วพันธ์ เพื่อนในกลุ่มนักเขียนพระจันทร์เสี้ยว ณ โรงแรมนารายณ์ โดยเพลงนี้ สุรัชย์ได้รับอิทธิพลมาจากความชื่นชอบในเพลง “Master of War” ของ บ็อบ ไดแลน จากนั้นเขาก็พยายามติดกีตาร์เป็นทำนองเพลงนี้ตามแบบฉบับของเขา ต่อมาเมื่อสมคิด สิงสง เพื่อนคนหนึ่งได้ยื่นเข้าจึงช่วยร่วมแต่งเนื้อร้อง และมีวิสา คัญทัพช่วยขัดเกลา รวมทั้งต่อเติมในบางท่อน เพลงนี้จึงได้กลายเป็นเพลงเพื่อชีวิตเพลงแรกที่ได้ปรากฏแก่สายตาของสาธารณชน อย่างไรก็ตาม ก่อนหน้านี้ สุรัชย์ จันทิมารร ได้แต่งเพลงกุลา และนำเอาบทกวีชื่อ วิทยุณานักหนังสือพิมพ์ในท่อนเปิบข้าว³⁶ ของนักคิดนักเขียนเลื่องชื่ออย่างจิตร ภูมิศักดิ์มาใส่ทำนองแล้ว

สุรัชย์ยอมรับว่าเขาไม่ใช่คนดนตรีที่มีพื้นฐานมาจากนักดนตรีแต่อย่างใด พื้นฐานของเขาและวีระศักดิ์มาจากนักเขียนผู้ต่อสู้ความยุติธรรมของรัฐเผด็จการใน แต่กระนั้น ความรู้ความสามารถในด้านการขีดเขียนของทั้งสองได้กลายเป็นบันไดนำไปสู่การแต่งเพลงที่ยอดเยี่ยมและโด่งดังหลายเพลง และมีโอกาสเผยแพร่ผลงานของตนเองอยู่เสมอ ซึ่งงานแรกๆ ของพวกเขามักอยู่ในงานกิจกรรมของนักศึกษาที่เข้าต่อสู้กับภาครัฐในช่วงประชาธิปไตยเบงบาน

³⁶ บทกวีชื่อว่า “วิทยุณานักหนังสือพิมพ์(คำเตือน... จากเพื่อนเก่าอีกครั้ง)” ถูกแต่งขึ้นโดยจิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งในขณะนั้นใช้นามปากกาว่าทวิศรีสยาม โดยตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยระหว่างวันที่ 9 - 15 สิงหาคม 2507 เพื่อวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของนักหนังสือพิมพ์ที่ขายตัวให้แก่กลุ่มอำนาจเผด็จการ แทนที่จะนำเสนอมติขัดขวางกลุ่มชนชั้นล่าง

งานมหกรรมเพลงเพื่อชีวิต ณ หอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นงานหนึ่งที่ ท.เสนและสัญจรมีโอกาสเข้าร่วมเผยแพร่ผลงานของตน ที่นี้เองพวกเขาได้มองเห็นความโดดเด่นทางดนตรีของวงบังคลาเทศแบนด์³⁹ ทำให้สุรชัยชักชวนนักดนตรีกลุ่มนี้เข้าร่วมวงของตน

สุรชัยรู้จักกับนักศึกษากลุ่มนี้มาก่อน เนื่องจากเพื่อนของเขาเป็นครูอยู่ที่สถาบันการศึกษาของนักศึกษากลุ่มนี้ หลังจบงานจึงชักชวนสมาชิกวงบังคลาเทศเข้าร่วมวงดนตรีของตน ซึ่งทองกราน ทานา และมงคล อุทก เลือกที่จะตกปากรับคำและทิ้งการเรียนไว้เบื้องหลังนับแต่นั้นมาวงคาราวาน⁴⁰ จึงถือกำเนิดขึ้นพร้อมด้วยสมาชิกทั้ง 4 คน คือ สุรชัย จันทิมาธร (หงา), วีระศักดิ์ สุนทรศรี (แดง), ทองกราน ทานา (อืด) และมงคล อุทก (ห่วง) โดยการแสดงผลงานของพวกเขายังคงอยู่ในส่วนแนวรบด้านวัฒนธรรมของกิจกรรมนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงคั่นในการอภิปรายและให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตยอภิปรายจากกลุ่มเผยแพร่ประชาธิปไตย งานเพลงที่เผยแพร่ขณะนั้น ได้แก่ เป็บข้าว คนกับควาย ข้าวคอยฝน गुला नगरी เหลือง สานแสงทอง เป็นต้น

นอกจากวงดนตรีคาราวาน แนวรบทางด้านวัฒนธรรมของขบวนการนักศึกษาก็ได้เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้แสดงความคิดความสามารถของผ่านมิตินี้ด้วยเช่นกัน ช่วงเวลาดังกล่าวเกิดวงดนตรีเพื่อชีวิตของกลุ่มนักศึกษาขึ้นมากมาย อาทิ วงกรรมาชนจากมหาวิทยาลัยมหิดล วงกมลและวงรวมซ้อนจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วงโคมฉายจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง และวงครูชนจากนักศึกษาวิทยาลัยครู เป็นต้น ต่อมาปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2518 จึงได้เกิดงานมหกรรมดนตรีเพื่อชีวิตครั้งแรก ณ บริเวณสวนลุมพินีขึ้น ซึ่งเป็นงานที่รวบรวมเอาวงดนตรีเพื่อชีวิตที่มีอยู่ในขณะนั้นออกแสดงผลงานของตน โดยงานนี้คาราวานนำผลงานเพลงชุด “คนกับควาย” มาวางจำหน่ายเป็นครั้งแรก

อย่างไรก็ตาม ช่วงกลางปีเดียวกันนั่นเอง สถานการณ์ทางการเมืองต่อขบวนการนักศึกษาเป็นไปอย่างตึงเครียดมากขึ้น 3 สิงหาคม 2518 ทางกรมได้จับกุมผู้นำชาวนาชาวไร่ในเขตภาคเหนือจำนวน 14 คน และนักศึกษาจากแนวร่วมนักศึกษาเชียงใหม่ 14 คน จากกรณีเหมืองแม่

³⁹ เกิดจากการรวมของนักศึกษากลุ่มศิลปกรรม คณะออกแบบแห่งวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สถาบันราชมงคลในปัจจุบัน)

⁴⁰ สุรชัย จันทิมาธร เป็นผู้เสนอชื่อ “คาราวาน” โดยมีที่มาจากหนังสือแนว avant-garde ของกลุ่มอิสระ ซึ่งมีสุวัฒน์ ศรีเชื้อ, บัณฑิต เองสินรัตน์, ชัชวรินทร์ ไชยวัฒน์ และจิรศักดิ์ สีนรัตน์ เป็นผู้จัดทำ

วะ⁴¹ และที่อื่นๆ ด้วยข้อหาคลุมเคลือ⁴² อันเป็นการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าทางฝ่ายรัฐบาลมีนโยบายปราบปรามจับกุมผู้นำชาวนา ดังนั้นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยและองค์การการเมืองของประชาชน จึงได้ทำการเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ตอบโต้ทันที โดยเรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยตัวชาวนาและนักศึกษาที่ถูกจับกุม และให้จับคนร้ายที่ลอบสังหารผู้นำชาวนามาลงโทษให้ได้ (ชูเกียรติ ฉาโรสง, 2541: 82) เจ็ดวันถัดมา มรว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้ออกแถลงการณ์ยอมรับว่ามีขบวนการฝ่ายขวาล่าสังหารผู้นำชาวนาชาวไร่จริง แต่รัฐบาลมิได้มีส่วนรู้เห็นด้วย อีกทั้งยืนยันว่าจะดำเนินคดีกับผู้ต้องหา 9 คนต่อไป จึงทำให้ฝ่ายประชาชนยืนหยัดต่อสู้จนถึงที่สุด ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านต่างจังหวัดถูกทำร้ายในหลายพื้นที่⁴³ ส่งผลให้คาราวานต้องออกเดินทางเล่นดนตรีทั่วประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ภาคประชาชน นอกเหนือไปจากการร่วมต่อสู้กับขบวนการนักศึกษาปัญญาชนยังถือว่าเป็นการเปิดตลาดให้แก่วงดนตรีของตนเองด้วย

วงคาราวานได้ชื่อว่าเป็นวงดนตรีอันตราายเนื่องจากถูกคุกคามและทำลายการจัดแสดงคอนเสิร์ตจากฝ่ายตรงข้ามอยู่เสมอ รวมทั้งถูกห้ามออกอากาศทางวิทยุและโทรทัศน์ โดยครั้งหนึ่งคาราวานมีโอกาสออกรายการดนตรีสดทางช่อง 3 ชื่อรายการ “มันส์” ซึ่งมีบริสุทธิ์ บุรณสัมฤทธิ์ เป็นผู้จัดงานนี้ และได้มีโอกาสนำเพลงคนกับควายขึ้นร้องบนเวทีร่วมกับวงดิอิมพอสซิเบิล ซึ่งขณะนั้นเป็นวงดนตรียอดนิยมของเมืองไทย แต่หลังจากการแสดงจบ รายการนี้ก็ถูกยุบลงทันทีทันใด (ชูเกียรติ ฉาโรสง, 2541: 327) เพลงดังกล่าวถูกผู้มีอำนาจในรัฐบาลออกคำสั่งห้ามเผยแพร่ แต่กลับส่งผลให้เทปของคาราวานยิ่งขายดีขึ้นไปอีก

ต้นปี 2519 กระแสการต่อต้านจักรวรรดิอเมริกาแรงขึ้นเรื่อยๆ การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนก็ได้ลุกลามไปสู่กลุ่มกรรมกร วงคาราวานมีส่วนร่วมในการชุมนุมนัดหยุดงานของ

⁴¹ กรณีเหมืองแม่เฒ่า จ.ลำพูน เกิดจากการที่เหมืองแร่สร้างผลกระทบต่อความเดือดร้อนให้แก่คนในท้องถิ่น ทำให้กลุ่มนักศึกษาและชาวบ้านรวมตัวกันประท้วง จนกระทั่งเจ้าหน้าที่ตำรวจตั้งข้อหาดำเนินคดีแก่เกษตรกรชาวบ้าน 14 คน และนักศึกษาจากแนวร่วมนักศึกษาเชียงใหม่ 14 คน ในข้อหาหน่วงเหนี่ยวกักขังผู้อื่นและมีส่วนร่วมกันตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป จนทำให้เกิดเหตุวินาศร้ายขึ้นในบ้านเมือง รวมถึงวางเพลิงทำให้เสียชีวิตภัย ในวันที่ 3 สิงหาคม 2518 ต่อมาเจ้าพนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้อง และจบลงด้วยคำสั่งของนายธวัช มกรพงศ์ (ผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน) ให้มีการปิดเหมืองแร่ในที่สุด

⁴² เช่น ทำให้ตำรวจเสียชีวิตกัมมิ กักกันหน่วงเหนี่ยวทำให้ผู้อื่นสูญเสียอิสรภาพ จนถึงข้อหาเป็นกบฏภายในราชอาณาจักร

⁴³ เช่น ปลายเดือนมิถุนายน ชาวบ้านล่องป่าปูน ตำบลนาสี จังหวัดอุดรธานีถูกเจ้าหน้าที่ทางการใช้ปืนใหญ่ยิงถล่มหมู่บ้านเข้ายึดเผาทำลายทรัพย์สินบ้านเรือน บางคนถูกฆ่าถูกจับกุมคุมขังและซ้อมชุกคาม วันที่ 31 กรกฎาคม นายอินตา ศรีบุญเรือง ประธานสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ภาคเหนือ รองประธานชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย ถูกลอบสังหารขณะนั่งขายของอยู่หน้าบ้านที่ตำบลป่าตอง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (ปฤชาน, ฉบับที่ 6-7, อ้างถึงใน ชูเกียรติ ฉาโรสง, 2548: 91)

กรรมกรอยู่เสมอ และในช่วงเดียวกันนี้เองก็ได้ออกผลงานเพลงชุดอเมริกันอันตราาย งานชุดนี้สุรัชย์มิได้ผูกขาดการแต่งเพลงดังเช่นผลงานเพลงชุดก่อนหน้า เนื่องจากเขามีปัญหาส่วนตัวและขัดแย้งบางอย่างกับเพื่อนร่วมวง จึงทำให้สุรัชย์แยกตัวออกมาทำงานเดี่ยวพักหนึ่ง เพื่อนร่วมวงที่เหลือจึงต้องแต่งผลงานเพลงเอง แต่ก็ได้เพื่อนกลุ่มวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ปัจจุบันกลายเป็นนักร้องเพื่อชีวิตอย่าง พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ (หมู) มาร่วมทำงานด้วยเป็นระยะ

ช่วงเวลาดังกล่าว การต่อสู้เผด็จการโดยใช้เพลงและดนตรีเป็นเครื่องมือเต็มไป ด้วยความอันตราาย เนื่องจากถูกทางการและฝ่ายอนุรักษ์นิยมเพ่งเล็ง นักดนตรีถูกลอบทำร้ายกันมาก วงคาราวานก็เป็นหนึ่งในเป้าหมายเช่นกัน⁴⁴ อย่างไรก็ตามการแสดงคอนเสิร์ตเพื่อมวลชนของวงคาราวานก็ได้ดำเนินต่อไป โดยหลังจากนี้เป็นการตระเวนไปยังภาคใต้ และในการตระเวนครั้งนี้เอง คีฬาหนึ่งในเมืองตรัง (สิงหาคม 2519) ก่อนที่คาราวานจะย้ายไปแสดงที่หาดใหญ่ มีชายคนหนึ่งเข้ามาทาบถามให้คาราวานไปเล่นดนตรีให้เหล่าทหารป่าเขตงานพัทลุง-ตรังของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยฟังในงานวันเสียงปืนแตก ทำให้พวกเขารู้จักและซาบซึ้งกับอุดมการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์นับแต่นั้นมา เนื่องจากมีแนวทางตรงกับความคิดของพวกเขา จนกระทั่งสมาชิกคาราวานบางคนเกิดความประทับใจมากและมีความคิดจะต่อสู้ร่วมกับพี่น้องทหารป่าในที่แห่งนั้นอีกด้วย

6 ตุลาคม 2519 เกิดเหตุการณ์นองเลือดระหว่างภาครัฐกับขบวนการนักศึกษาปัญญาชนขึ้น แต่คาราวานยังแสดงคอนเสิร์ตอยู่ที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น พงษ์เทพ กระโดนชำนาญถูกเรียกตัวเข้ามาสมทบ เนื่องจากเขาสามารถพูดอภิปรายให้ขวัญและกำลังใจต่อมวลชน ส่วนคาราวานก็ทำหน้าที่นี้ผ่านบทเพลง สองทุ่มวันเดียวกันนั่นเอง ด้วยความเป็นกลุ่มที่มีคนรู้จักมากและถูกหมายหัวจากฝ่ายอนุรักษ์นิยม คาราวานตัดสินใจหลบหนีเข้าป่าเป็นแนวร่วมพรรคคอมมิวนิสต์เพื่อตามไปสมทบกับเพื่อนร่วมอุดมการณ์เดียวกัน ณ เขตงานภูซาง จ.เลย โดยทั้งหมดจำต้องเปลี่ยนชื่อใหม่ตามความพอใจของตนเอง⁴⁵ ซึ่งสุรัชย์ จันทิมาธรบรรยายถึงสาเหตุของการเข้าป่าเอาไว้ว่าเหตุที่สำคัญที่สุด คือ การกอดันจากภาครัฐและสังคม

⁴⁴ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมงคล อุทก ที่ถูกหมายหัวและมีคนว่าจ้างมือปืนให้มาลอบสังหารด้วยเช่นกัน แต่โชคดีที่มีมือปืนคนนั้นรู้จักเขาและนำความมาเล่าให้ฟังเสียก่อน

⁴⁵ พงษ์เทพ กระโดนชำนาญเป็นสหายประทีป, มงคล อุทกเป็นสหายน้ำ, วีระศักดิ์ สุนทรศรีเป็นสหายระฆัง, ทองกราน ทานาเป็นสหายสมพร และสุรัชย์ จันทิมาธรเป็นสหายสลวย

เหตุที่เข้าร่วม ส่วนหนึ่งก็คือมีอะไรที่เชื่อมโยงกันอยู่แล้ว แนวคิด
แนวทางการต่อสู้ของประชาชนมันเชื่อมโยงกัน ช่วงนั้นการต่อสู้ค่อนข้างชัด รัฐมี
การปราบปราม เป็นการต่อสู้ที่ต้องเลือกข้างใดข้างหนึ่ง ใจไปอยู่แล้ว แต่ถ้าถามว่า
อยากเข้าป่าจริงๆ ไหม ก็ไม่อยากเข้า ถ้าใครไม่มีความจำเป็น ก็คงไม่อยากเข้าป่า
รวมถึงช่วงนั้นรัฐบาลผลักดันให้เราต้องไป

(สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2553)

ในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) คาราวานทำงานสังกัดหน่วยศิลป์
66 โดยมีงานสำคัญ คือ อัดเพลงส่งสถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย (สปท.) เพื่อกล่อม
ขวัญสหายนักรบทั้งหลาย (ชูเกียรติ ฉาโธสง, 2541: 380) การทำงานในป่าส่งผลให้พวกเขาจัดทำ
ผลงานชุดमारครองเมือง (2520) โดยเนื้อหาส่วนมากจะเป็นไปในแนวทางที่ พคท.วางไว้ แต่
อย่างไรก็ตาม ผลงานของคาราวานก็ไม่ได้มีเนื้อหารุนแรงตามที่ต้องการของ พคท.มากนัก⁴⁶

ต่อมามีคำสั่งจากหน่วยนำให้หน่วยศิลป์ย้ายไปประเทศลาว ทำให้คาราวานได้
พบกับศิลปินเพื่อชีวิตวงอื่นๆ เช่น กรรมาชน ต้นกล้า ที่ต่างหนีเข้าป่าด้วยเช่นกัน แต่ด้วยพื้นฐาน
แนวคิดแบบเสรีนิยมประชาธิปไตย ที่มีความต้องการร่วมกับอุดมการณ์สังคมนิยมคอมมิวนิสต์
นั่นคือ การเรียกร้องความเท่าเทียมทางสังคม ทำให้ภายหลังพวกเขาพบว่าวิธีการและแนวทาง
ตนเองมีความคิดไม่ตรงกับแนวคิดของ พคท.เท่าใดนัก ดังที่สุรชัยกล่าวถึงการเดินทางของพวกเขา
ในป่าไว้ว่า “เราอาจจะเกี่ยวข้องกับพรรคคอมมิวนิสต์อยู่สักหนึ่ง เพราะเข้าไปในป่า ต้องไป
อาศัยตรงของเขา มันก็ต้องแต่งเพลงให้เขา ซึ่งถามว่าชอบไหม ไม่ชอบ มันไม่มีอิสระ จะต้องยก
ย่องเชิดชูพรรค ผมเห็นว่าไม่จำเป็น” (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2553) และ
ดังเช่นนักศึกษาปัญญาชนท่านอื่นๆ จึงตัดสินใจคืนสู่เมืองในปี 2525

เมษายน พ.ศ.2525 เมื่อศิลปินปฏิวัติชุดสุดท้ายออกจากป่า สุรชัยก็เป็นหนึ่งในผู้
ร่วมเดินทางดังกล่าวด้วย จากอดีตทหารป่า พคท.จำเป็นต้องสละชุดนักรบมาเป็นชุดชาวบ้านธรรมดา
ขึ้นรถไฟมายังสถานีหัวลำโพง เขาขอตัวแยกจากเพื่อนอดีตทหารคนอื่นๆ เพื่อแวะไปเยี่ยมเสถียร
จันทิมาธร ลูกพี่ลูกน้องของเขา ซึ่งทำงานอยู่ที่มิดิซัน และที่นี้เองทำให้ได้รู้ว่าทางมิดิซันกำลังมี

⁴⁶ บางบทเพลงภายหลังออกจากป่าได้กลายเป็นที่โด่งดังด้วย ดังเช่น เพลงถึงโคมไหม้แรงไฟที่นำมาจาก
การเรียนทฤษฎีปฏิบัติและนำเอาทฤษฎีมาแต่งเป็นเพลง

โครงการจะจัดคอนเสิร์ตฟอร์ยูนิเซฟ “คาราวาน” จึงถูกบรรจุเป็นวงสำคัญและวงปิดท้ายในกำหนดการของงานทันที วันที่ 19 มิถุนายน 2525 ในงาน “Forget Me Not Concert For UNICEF” ณ หอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บทเพลงคันทรีก็ได้บรรเลงขึ้นเพื่อประกาศให้คนไทยรู้ว่าศิลปินเพื่อชีวิตกลุ่มนี้ได้กลับมาสู่มวลชนอีกครั้งหนึ่ง หลังจากการแสดงสดวันนั้น คาราวานได้ทำสัญญากับบริษัทอีเอ็มไอประเทศไทยออกผลงานเพลงจำนวน 3 ชุด ได้แก่ คอนเสิร์ตฟอร์ยูนิเซฟ (2525), ถนนมิตรภาพ (2526) และบ้านนาสะเทือน (2526) นับแต่นั้นมาวงคาราวานก็ได้ออกผลงานเพลงให้ได้รับฟังอยู่เสมอ ได้แก่ คนดีเหล็ก (2526), คอนเสิร์ตกึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์ (2527), คาราวาน 1985 (2528), คนไกลบ้าน (2529), ยูเอสเจแปน (2530), อานนท์ (2532) และคาราวาน เจแปนทัวร์ (2547)

- *โครงสร้าง/ ลักษณะเฉพาะของวง*

ครูใหญ่เพลงเพื่อชีวิตอย่าง สุรชัย จันทิมาธรเป็นโครงสร้างหลักของวงคาราวาน นอกจากนั้นยังทำหน้าที่ร้องและดนตรีนำ บทเพลงและการนำเสนอของบทเพลงเหล่านั้นจึงเป็นไปตามแนวคิดของสุรชัยเป็นหลัก นอกจากนี้ยังพบว่า แม้ในภายหลังศิลปินวงคาราวานจะแยกย้ายเพื่อไปทำงานอื่น แต่หากมีเพียงชื่อของหงา คาราวานโชว์อยู่หน้าการแสดง การแสดงเหล่านั้นก็สามารถดำเนินการไปได้แล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่าชื่อของคาราวานผูกขาดอยู่กับสุรชัย จันทิมาธรแต่เพียงผู้เดียว

แนวทางการแต่งเพลงครูใหญ่วงการเพลงเพื่อชีวิตอย่างสุรชัย จันทิมาธร มีลักษณะเฉพาะตัว คือ นุ่มนวลและละเมียดละไมจนเป็นที่ชื่นชอบของกลุ่มผู้ฟัง โดยเขาบรรยายแนวทางการแต่งเพลงของตนเองไว้ว่า “ผมใช้คำทั้งตรงๆ และอ้อม แต่โดยส่วนตัวผมเอง ผมไม่ตรงเป็นฝืนๆ ทางอ้อม แต่บางคนก็ด่าตรงๆ อยากให้เราแต่งแบบนี้ ผมรู้สึกว่าการสื่อสารศิลปะ มันเป็นวิธีการสื่อสารมากกว่า บางคนก็ใช้หมัดตรง บางคนก็ใช้หมัดรวบวน” (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2553)

ในขณะที่บางเพลงที่มีถ้อยคำและสื่อแนวคิดที่หนักขึ้น โดยเฉพาะเรื่องราวทางการเมือง บทเพลงเหล่านี้มักไม่ได้มาจากสุรชัย โดยมงคล อุทก บรรยายถึงการแต่งเพลงแนวนี้ว่า “กล่าวได้ว่าเราเขียนเพราะเราน้อยใจในด้านสังคมและประชาชนมากกว่า นัยว่าการเมืองไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาตรงนี้นัก ไม่ใช่อย่างยิ่งสร้างความรุนแรง ยิ่งสร้างงานศิลปะได้ แต่ที่เราจับไม่ได้

อย่างเช่น เรื่องการปราบปรามประชาชน หรือน้อยใจเรื่องเขาพระวิหารที่คนไทยใช้พื้นที่นี้ต่อสู้กับเขมร เราก็น้อยใจ เสียใจไปกับตรงนั้น” (มงคล อุทก, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2553)

ส่วนแนวเพลงดนตรีของวงคาราวาน ยังคงการใช้เครื่องดนตรีแบบอะคูสติค โดยในช่วงหนึ่งทางวงต้องการเปลี่ยนแปลงแนวเพลงให้มีความเป็นสากลมากขึ้น ด้วยการเปลี่ยนกีตาร์ไฟฟ้าขึ้นมาเป็นเครื่องดนตรีของวง แต่ก็ไม่ได้รับการตอบรับมากนัก ทั้งยังถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก เนื่องจากผู้ฟังเสพยาเสพติดลักษณะของคาราวานในเพลงโฟล์ค ฟังง่าย สบายๆ ตามแบบฉบับเดิมมากกว่า ภายหลังวงคาราวานจึงกลับมาใช้ลู่อางเหล่านี้ในการสร้างสรรค์ผลงานอีกครั้ง

นอกจากนั้นยังพบว่า เนื่องด้วยศิลปินวงคาราวานต่างมีกำเนิดจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย (ยกเว้นวีระศักดิ์ สุนทรศรี) พวกเขาจึงพยายามนำเสนออัตลักษณ์ของท้องถิ่นผ่านเครื่องดนตรีอีสานเสมอ แม้บทเพลงจำนวนมากของพวกเขาจะนำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างของประเทศ แต่ก็มักจะไม่ลืมอัตลักษณ์ของถิ่นฐานบ้านเกิด ด้วยความพยายามสอดใส่เครื่องดนตรีเหล่านี้ไปกับเครื่องดนตรีสากลด้วย

ต่อประเด็นเรื่องระบบทุนนิยม แม้กระบวนการธุรกิจเทปเพลงจะเข้ามามีอิทธิพลต่อการแต่งเพลงของศิลปินมากเพียงใด แต่วงคาราวานก็สามารถยืนหยัดแนวทางการทำงานของพวกเขาเอาไว้ได้ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความโด่งดังและชื่อเสียงก่อนหน้าของวง ทำให้ศิลปินวงคาราวานสามารถต่อรองกับนายทุนได้ค่อนข้างมาก รวมทั้งความเป็นเสรีชน ดังที่สุรชัย จันทิมาธรกล่าวว่า “คาราวานทำธุรกิจไม่เป็น ไม่ใช่ว่าไม่สันตทานการค่า ทุกคนมีหัวธุรกิจทั้งนั้น แต่ว่าจะเอาไหม จะทุ่มเทกับมันไหม ก็ไม่ใช่อีก เราอยากทำตามใจชอบ และคิดว่ามันดีต่อผู้ฟัง” (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2553)

- ประเด็นที่นำเสนอ/ ยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว

วงคาราวานมีต้นกำเนิดมาจากการเมือง กล่าวคือ บทเพลงของพวกเขาแต่งขึ้นเพื่อรองรับการต่อสู้เคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาประชาชนในช่วงเดือนตุลา ดังนั้นบทเพลงในช่วงต้นของวงคาราวานจึงมีลักษณะบทเพลงเพื่อการเคลื่อนไหว (Music for Movement) อย่างแท้จริง จนกระทั่งเข้าร่วมกับ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) บทเพลงของพวกเขาก็ยังอยู่ในลักษณะของเพลงเพื่อการเคลื่อนไหว (Music for Movement) เช่นกัน แต่แนวความคิดในการแต่งเพลงของพวกเขาไม่ได้เป็นอิสระอย่างช่วงก่อนเข้าป่า เนื่องจากบทเพลงต้องเป็นไปตามกรอบแนวคิดที่ พคท.วางไว้เท่านั้น สำหรับปัจจุบัน บทเพลงของวงคาราวานเป็นไปลักษณะการ

การต่อสู้ผ่านบทเพลง (Music movement) โดยมีแนวคิดหลัก คือ การต่อสู้เพื่อสันติภาพตามแนวคิดของสุรชัย จันทิมาธรอันเป็นผู้แต่งเพลงหลักของวง

แนวทางการแต่งเพลงของวงคาราวาน มักจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับภาพความคิดของศิลปินที่ได้กลิ่นกรองออกมา หลังจากมองเห็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ยกตัวอย่างเช่น ทองกราน ทานา ที่บรรยายถึงแนวทางการแต่งเพลงของวงเอาไว้ว่า

ถ้าเห็นว่าประชาธิปไตย มันไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นธรรม จะแสดงออกด้วยการเขียนเพลง เพราะสิ่งที่เราถนัดคือเรื่องเขียนเพลง อย่างเพลงเพื่อสันติประชาชน เพลงผีร้าย และเพลงอเมริกันอันตรายที่เป็นเรื่องของประชาธิปไตยระดับประเทศ... แต่ตอนนี้ตัวแปรมันเยอะ ความซับซ้อนก็มากขึ้น ปัญหาที่แตกแขนงไปหลายรูปแบบ ถ้ามันมีอะไรสะเทือนใจก็เขียนลงมาเป็นบทเพลง ใส่อารมณ์ความรู้สึกลงไปในบทเพลง นอกจากนี้เมื่อเราเห็นประเด็นจึงนำมาเขียน สะท้อนความคิดของเราออกไป โดยส่วนมากจะมองในเรื่องของปัญหา

(ทองกราน ทานา, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2553)

ทั้งนี้ มงคล อุทก กล่าวเสริมว่าหากได้รับรู้หรือเข้าไปอยู่ในสภาพใด ก็จะทำให้สามารถถ่ายทอดสภาพเรื่องราวเหล่านั้นออกมาได้ ดังนั้นแม้จะมีพื้นฐานมาจากการเมือง แต่เพลงของพวกเขาจะนำเสนอปัญหาของคนในสังคม “ก็แล้วแต่จิตสำนึกหรือสิ่งที่เห็น เพราะคนเราไม่ได้อยู่กับการเมืองเพียงอย่างเดียว ทำให้เกิดเพลงที่หลากหลาย โดยขึ้นอยู่กับทหรศนะที่เหล่าศิลปินเพื่อชีวิตมอง ซึ่งส่วนมากจะมองเรื่องสังคมโดยเฉพาะเรื่องคน” (มงคล อุทก, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2553)

แต่สำหรับบทเพลงในปัจจุบัน การสังสมความคิดและการผ่านโลกมาอย่างโชกโชน ทำให้นักแต่งเพลงหลักประจำวงอย่างสุรชัย จันทิมาธร กล่าวถึงแนวทางการแต่งเพลงของเขาไว้ว่า “เมื่อประสบการณ์มากขึ้น วัตถุประสงค์หลังสุดซึ่งยังไม่ออกและกำลังทำอยู่ ผมชอบเล่าเรื่องราว คล้ายๆ ว่าอายุมากแล้ว ชอบเล่านิทาน เล่าเรื่องราวเปรียบเทียบว่าเราเรียนรู้มาอย่างไร ประเทศชาติบ้านเมืองมันมีอะไรก็ขึ้น อยากจะเล่าเรื่องราวให้ลูกหลานฟัง เรื่องราวโดยรวม โดยเฉพาะเรื่องสิทธิเสรีภาพ” (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2553)

อย่างไรก็ตาม จุดประสงค์หรือความคาดหวังในการแต่งเพลงของศิลปินวงคาราวานต่างกันไปในแนวทางเดียวกัน นั่นก็คือ ความคาดหวังที่อยากจะให้สังคมดีขึ้น ทั้งเรื่องของเศรษฐกิจ การเมือง สังคม รวมไปถึงสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสันติภาพ เพราะสันติภาพสามารถที่เปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้นได้ และมันควรเกิดจากจิตสำนึกหรือจิตใจของคนในสังคมเสียมากกว่า เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจในสิ่งที่วงคาราวานสามารถทำได้ก็คือ การจุดประกายความคิดให้แก่ผู้ฟัง

ผมเพียงแต่เป็นผู้จุดประกายและมีเพื่อนทำ ในแวดวงสามสิบลีบลีบลีกว่าวงที่ผ่านมา หลายๆ วงก็แต่งเพลงเฉพาะในส่วนของตัวเองขึ้นมา เพราะมีผลกระทบค่อนข้างกว้างมาก จุดประกายทุกหนทุกแห่ง พวกครูพวกหมอ เขาก็มีเพลงของเขาหมดที่เรียกว่าเพลงเพื่อชีวิต มันเป็นเช่นนั้น ผมเองก็เป็นนักเขียนคนหนึ่งเขียนเพลงเพื่อชีวิตเท่านั้นเอง แต่ว่าตัวเราอาจจะเป็แรงบันดาลใจให้เขา เราคิดว่าบทบาทของเราอยู่ตรงนี้

(สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2553)

- *กิจกรรมเพื่อความเป็นธรรมทางสังคม*

นอกจากการแต่งเพลงเพื่อนำเสนอความคิดของพวกเขาแล้ว วงคาราวานยังคงเข้าร่วมการต่อสู้ชุมนุมอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะการชุมนุมของภาคประชาชน เนื่องจากประชาธิปไตยที่วงคาราวานตระหนักมิใช่ระบอบการปกครองหรือปัญหาเชิงสถาบันเท่านั้น แต่สิ่งที่พวกเขาเรียกร้องมาโดยตลอด คือ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมืองภาคประชาชนในทุกประเด็น เช่น การต่อสู้กับภาครัฐ ปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งสุรชัย จันทิมาธรให้ความเห็นต่อประเด็นนี้ว่า

เพลงเพื่อชีวิตมีความสัมพันธ์กันประดุจแนวต่อสู้ของชาวบ้านหรือสันติวิธี... เราควรจะเห็นใจเขา เพราะเขาปกป้องถิ่นฐานของพวกเขา นอกจากนี้ยังรวมถึงเรื่องการอนุรักษ์ที่เราไปช่วยเขาต่อสู้ตลอดเวลา หลังออกจากป่าทำเรื่องสันติภาพก่อน ไปลาว เขมร จีน... เสรีแล้วก็เข้ามาทำงานด้านแนวททางอนุรักษ์จากกรณีการเสียชีวิตของคุณสืบ นาคะเสถียร เห็นว่าป่าเขาลำเนาไพรเป็นเรื่องที่น่าจะดูแล จึงเข้าร่วมขบวนการอนุรักษ์ทุกกลุ่มเท่าที่รู้จัก... เพราะเราเห็นว่ามันเป็นจุดอันตราย มันมีผลต่อภาวะสิ่งแวดล้อม มีผลต่อการใช้ชีวิตในสังคมนั้นๆ

.... นอกจากนี้ยังมีเรื่องดูแลอนุรักษ์รักษาผืนป่าตะวันตก ไปทั่วทุกปี รอบๆ แถว ห้วยขาแข้ง อุทัยธานี นครสวรรค์ ทำมาเป็นกิจวัตรประจำ เริ่มหลังจากสืบตาย (ประมาณปี 38 - ผู้วิจัย) 19-20 ปีมาแล้ว รวมทั้งพวกกรีนพีซ อะไรที่เป็นภาค ประชาชน ถ้าไม่ใช่เรื่องผลประโยชน์จริงๆ จะเข้าไป

(สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2553)

แม้วงคาราวานจะไม่นิยมการเมืองเชิงสถาบันสักเท่าใดนัก ตามคำกล่าวที่ว่า “ปัจจุบันนี้การเมืองในรัฐสภาที่ดี ในเมืองไทยก็ดี ล้วนเป็นการเมืองเพื่อผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็ นสื่อ อะไร ฝ่ายไหนก็ดี ล้วนเป็นการขึ้นไปสู่อำนาจ รวมทั้งทรัพย์สิน และผลประโยชน์ แล้วผลประโยชน์ ก็อยู่ในอำนาจหน้าที่ของนักการเมืองผสมกับระบบราชการ นี่คือการปกครองแบบเมืองไทย” (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2553) แต่อย่างไรก็ตาม พวกเขาก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการเมืองการปกครองส่งผลต่อปัญหาเชิงโครงสร้าง จนทำให้พวกเขาต้องออกมาต่อสู้เรียกร้องกับ กลุ่มผู้ชุมนุมทางการเมืองโดยตลอด โดยเฉพาะเหตุการณ์สำคัญอย่างพฤษภาทมิฬกับการต่อต้าน คณะ รสช. ในปี 2535 และการเรียกร้องรัฐบาลที่ชอบธรรมต่อ พตท.ทักษิณ ชินวัตร ในปี 2548 กับ กลุ่มพันธมิตรประชาชนประชาธิปไตย โดยทำหน้าที่เป็นศิลปินคอยร้องเพลงปลุกใจและให้กำลังใจ แก่กลุ่มผู้ชุมนุม

เมื่อครูใหญ่ของวงการเพลงเพื่อชีวิตผู้ซึ่งเป็นต้นแบบทั้งแนวคิดของดนตรีของ ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตกระโดดเข้าร่วมวงการชุมนุมทางการเมือง ส่งผลทำให้ศิลปินจำนวนมากต่าง ตบเท้าทยอยเข้าร่วมกลุ่มบ้าง ซึ่งสุรชัย จันทิมาธรให้ความเห็นต่อกรณีนี้ว่า

สำหรับเรื่องการระดมพลของพันธมิตร ตัวบทเพลงของคาราวานไม่น่าจะช่วยเหลืออะไรมาก แต่ว่าการเข้าร่วมคงจะมีบทบาทพอสมควร เพราะว่าเป็นคน ที่มีคนรู้จักและพวกเขาเชื่อถือในทางความคิดหรือแนวทาง โดยเฉพาะความคิดทางการเมือง เมื่อเราไปคนหนึ่ง คนอื่นก็จะคล้อยตามได้ อย่างเช่นวงอื่นๆ ที่โดด เข้าไปกัน อันนี้น่าจะส่งผล... เป็นการขับเคลื่อนด้านวัฒนธรรมมากกว่า เพราะ มองว่าคล้ายกับเป็นประเพณีมาตั้งแต่สมัย 14 ตุลาแล้ว

(สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2553)

นอกจากบทเพลงที่สะท้อนแนวคิดเพื่อชีวิตที่ดีกว่า แม้ในภายหลังกบทเพลงของวง คาราวานจะเติบโตใหญ่และมีความลุ่มลึกเป็นในเชิงปรัชญามากขึ้น แต่สิ่งสำคัญที่พวกเขายังคงร่วม

สร้างทำนับแต่อดีต นั่นก็คือ การเข้าร่วมการเมืองกับภาคประชาชน ศิลปินวงคาราวานจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นตำนานของวงการเพลงเพื่อชีวิตเสมอมา

3.1.1.3 วงคาราบาว

- *ความเป็นมาและแนวความคิดของศิลปิน*

วงคาราบาวเป็นวงดนตรีในตำนานวงหนึ่งที่ทำให้วงการเพลงเพื่อชีวิตได้รับการยอมรับจากคนทั่วประเทศ และขึ้นไปอยู่ในจุดสูงสุดทำลายสถิติการขายเทปเพลงทุกๆ แนว ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านี้ ผู้ฟังเพลงเพื่อชีวิตมักจะทำกักตุนอยู่เพียงกลุ่มนักศึกษาปัญญาชนเท่านั้น แต่การสร้างความแปลกใหม่ของแนวดนตรี ลูกเล่น รวมทั้งฝีมืออันจัดจ้านของกลุ่มศิลปินอันใช้สัญลักษณ์เขาควายเป็นแก่นนี้ สามารถก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งตำนานเพลงเพื่อชีวิตรุ่นที่ 2 ต่อจากวงดนตรีคาราวานได้อย่างไม่ยากเย็นนัก

พ.ศ. 2519 กลุ่มนักศึกษาไทยในประเทศฟิลิปปินส์ได้รวมตัวกันเล่นดนตรีโฟล์คคร็อก เพื่อร่วมแสดงบนเวทีในงานของมหาวิทยาลัย โดยมีผู้ก่อตั้งจำนวน 3 คน คือ ยืนยง โอภากุล (แอ๊ด), กิรติ พรหมสาขา ณ สกลนคร (เขี้ยว) และसानิตย์ ลิ้มศิลา (ไซ้) ต่อมาได้ตั้งชื่อวงว่า “คาราบาว” แปลว่า ควายเป็นภาษาตากาล็อก โดยใช้เป็นคำเรียกควายพันธุ์พื้นเมืองของประเทศฟิลิปปินส์ เนื่องจากควายเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงการต่อสู้ การทำงานหนัก ความอดทน อีกทั้งยังเป็นตัวแทนของชนชั้นแรงงาน ด้วยเหตุผลเหล่านี้ ยืนยง โอภากุล จึงได้ใช้คำว่า “คาราบาว” พร้อมกับ “หัวควาย” มาเป็นสัญลักษณ์ของวง ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา

หลังจากเรียนจบการศึกษา กิรติ พรหมสาขา ณ สกลนคร ได้ทำงานเป็นพนักงานฝ่ายประเมินราคาเครื่องจักรในบริษัทฟิลิปปินส์ ส่วนยืนยง โอภากุล เดินทางกลับมาทำงานประเทศไทยด้วยอาชีพสถาปนิกของการเคหะแห่งชาติและรับเหมาก่อสร้าง พร้อมทั้งเล่นดนตรีตอนกลางคืนไปด้วย ภายหลัง ยืนยงตัดสินใจที่จะเล่นดนตรีเพียงอย่างเดียว จึงชักชวนกิรติลาออกจากงานเพื่อสร้างผลงานเพลงร่วมกันอีกครั้ง นับแต่นั้นมาวงดนตรีคาราบาวจึงได้เริ่มเล่นดนตรีที่ตึกชั้นชอปเป็นงานประจำ งานแรกของวงเริ่มต้นที่ห้องอาหารของโรงแรมวินเซอร์ เล่นได้ประมาณสี่เดือนจึงย้ายไปประจำที่โรงแรมแมนดาลิน แถวสามย่าน ต่อมาไม่นาน ยืนยง โอภากุลมีเหตุจำเป็นต้องหลบหนีเข้าป่าเนื่องจากเป็นแนวร่วมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) สมาชิกผู้ก่อตั้งวงจึงแตกกระเซ็น สานิตย์ ลิ้มศิลาเลิกเล่นดนตรีและหันไปยึดอาชีพรับเหมาก่อสร้างทางภาคใต้

เมื่อกลับออกมาจากป่า ยืนยงและกิริติได้รวมกลุ่มกับวงดนตรีของสุเทพ ฤวัลย์ วิวัฒน์กุล (สุเทพ วงไชย) เล่นดนตรีตามสถานที่ต่างๆ อีกสองสามแห่ง โดยกิริติเล่นเบส ส่วนสุเทพ เล่นกีตาร์โซโล่ รวมทั้งลู่วงวงดนตรีไฮป⁴⁷ การรวมกลุ่มครั้งนี้ได้ก่อให้เกิดเทปชุดแรกของวงคาราบาว นั่นคือ ชุด “ซีเมาเป็น” ในปลายปี 2524 ซึ่งผลงานเพลงของคาราบาวในยุคนี้ ถือได้ว่าเป็นบทเพลงที่ได้รับอิทธิพลมาจากฟิลิปปินส์มาพอสมควร อย่างเช่น เพลงลู่วงซีเมาเป็น⁴⁸ และเพลงที่ถือได้ว่าเป็นเพลงเปิดตัวของวงคาราบาวได้ดีที่สุดก็คือ เพลงมนต์เพลงคาราบาว ส่วนบทเพลงแรกของคาราบาวที่แอ็ดได้ประพันธ์ไว้คือ “ถึกควายทุย” เป็นเรื่องราวของการใช้ชีวิตของบุคคลที่ถูกสร้างขึ้นมาให้ถูกดำเนินเรื่องไปเรื่อยๆ ทุกอัลบั้ม จนกล่าวได้ว่าเป็นเพลงบัลลาด⁴⁹ ที่ถูกเล่าขานได้ยาวนานที่สุด (ชัชยุทธ ลิมลาวัลย์, 18 ธันวาคม 2552) แต่อย่างไรก็ตาม ผลงานเพลงชุดนี้มีได้ประสบความสำเร็จมากนัก

ต่อมาวงคาราบาวได้มีโอกาสเข้าทำงานที่ติดเกินฝัน โรงแรมเพรสซิเดนซ์ แต่มีเหตุจำเป็นให้ทำงานได้ไม่นาน เนื่องจากปรีชา ชนะภัย (เล็ก) ตะโกนขอเพลงไทยที่ทางร้านห้ามร้อง ซึ่งก็คือ เพลงลู่วงซีเมาเป็นและเพลงหนุ่มสุพรรณ แต่ยืนยงก็ยังฝ่าฝืนกฎนั้น หลังจากจบเพลงผู้จัดการจึงเรียกพบและเชิญออก อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์นี้ทำให้วงคาราบาวได้ปรีชา ชนะภัยผู้ซึ่งมีฝีมือจัดจ้านทางดนตรีเข้าร่วมวงอีกคนหนึ่ง สามเดือนหลังจากนั้น วงคาราบาวได้ทำผลงานเพลงชุดที่สองขึ้น นั่นคือ ชุด “แป๊ะชายแวด” (2525) โดยมีวงดนตรีเพรสซิเดนซ์ที่ปรีชาเป็นสมาชิกเป็นแบ็คอัพ

ในปีถัดมา (2526) เพลงที่มีจังหวะสนุกสนานแบบสามช่า รวมทั้งเนื้อหาที่ถูกต้องผู้ฟังอย่างเพลง เพลงวงนิพท ทำให้วงคาราบาวเป็นที่รู้จักของประชาชนมากขึ้น ผลงานชุดนี้มีชื่ออัลบั้มชื่อเดียวกับเพลงวงนิพท และปลายปีเดียวกันนั้น วงคาราบาวก็ได้ส่งผลงานชุด “ท.ทหารอดทน” ออกเผยแพร่ ซึ่งงานเพลงนำอย่างเพลงท.ทหารอดทน ทำให้วงคาราบาวถูกคำสั่งจากคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ (กบว.) ห้ามออกอากาศเป็นครั้งแรกเนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับภาพจน์ของทหาร และนับตั้งแต่นั้นมาเพลงจำนวนมากของวงคาราบาว

⁴⁷ ได้แก่ จอน ณ นคร, สูดชาย สรณคม และปานเทพ พันธุ์กระวี เล่นคีย์บอร์ด, กลอง และกีตาร์

⁴⁸ ได้รับอิทธิพลจากเพลง Anak ของ Freedy Agira เพื่อนนักดนตรีฟิลิปปินส์ของยืนยง

⁴⁹ น้าชาติ ประชาชื่น จาก www.matichon.co.th ได้กล่าวถึงเพลงบัลลาดไว้ว่า เพลงบัลลาด (Ballad song) ใช้เรียกเพลงที่คีตกวีอย่างโชแปงหรือบราห์มส์เป็นผู้ประพันธ์ นอกจากนี้ยังหมายถึงเพลงที่มีเนื้อหาเป็นเรื่องเล่า (บรรยายไววนาร) อาจเป็นเพลงที่แต่งทำนองมีเนื้อร้องเป็นบทกวีหรือมีเนื้อหาพื้นบ้าน ใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านบรรเลง ปัจจุบันนี้มักจะหมายถึงเพลงที่มีเนื้อหาโรแมนติก รักเศร้าซึ้งอกหัก หรือจะเป็นป๊อปโรคก็ได้

บาวจึงกลายเป็นเพลงเสียดสีทางการเมือง โดยศิลปินที่ถือว่าเป็นผู้เผยแพร่และชักนำงานศิลปินอื่นๆ ในวงเกิดความสนใจทางการเมือง ดังเช่นที่กิริติ พรหมสาขา ณ สกลนคร บรรยายว่า

สมัยก่อนที่เล่นดนตรีนั้นก็คือมนุษย์ระดับโลกคนหนึ่งตามประสา
วัย เล่นดนตรีไปเรื่อย จนกระทั่งเริ่มมาเล่นดนตรี สมัยที่ร่วมวงกับแอ๊ด (ยืนยง
โสภากุล - ผู้วิจัย) สมัยแรกๆ ยังไม่ค่อยสนใจการเมือง เพราะเราคือคนดนตรี
เรามีอาชีพเป็นนักดนตรี แต่แอ๊ดเองเป็นคนนำเรื่องราวต่างๆ อาจจะเพราะว่า
แอ๊ดได้ผ่านอะไรตรงนั้นมาเยอะ... ที่แอ๊ดทำก็คือเรียกร้องความเสมอภาคของ
ชนชั้นล่าง แอ๊ดเป็นแรงจูงใจและข้อมูลคนหนึ่งที่ได้ พอแอ๊ดมีนโยบายตรงนี้
จากคนดนตรีธรรมดาๆ ก็เริ่มสนใจ

(กิริติ พรหมสาขา ณ สกลนคร, สัมภาษณ์, 23 กุมภาพันธ์ 2553)

ทั้งนี้ แนวความคิดของยืนยง โสภากุลนั้น เขาค่อนข้างให้ความสนใจต่อ
ประชาธิปไตยในฐานะระบอบการเมืองค่อนข้างมาก โดยแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นนี้เอาไว้ว่า
“ผมคิดว่าประชาชนควรจะสนใจประชาธิปไตยให้มากๆ เข้าไว้ เพราะต่อไปในอนาคตมันจะเป็น
ระบบการปกครองที่สำคัญ อันจะส่งผลให้ปากท้องของประชาชนอดหรืออิม” (ชัยยุทธ์ ลิ้มลาวัลย์,
18 เมษายน 2553)

ต่อมาปี 2527 คาราบาวขึ้นสู่จุดสูงสุดด้วยอัลบั้มชุดประวัติศาสตร์ ชุด “เมตอิน
ไทยแลนด์” จากเพลงเมตอินไทยแลนด์ ที่ยืนยงต้องการแต่งขึ้นเพื่อเรียกร้องให้คนไทยใช้ของไทย
ไทยทำขึ้นเอง ไม่เห่อใช้ของจากต่างประเทศ กอปรกับช่วงนั้นรัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์
ออกนโยบายและมาตรการลดค่าเงินบาทเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจโลก รวมทั้งส่งเสริมให้คนไทยใช้
สินค้าไทย ทำให้เพลงของคาราบาวเพลงนี้ได้รับการสนับสนุนจากทางภาครัฐด้วยการสร้างมิวสิก
วิดีโอเพลงเมตอินไทยแลนด์ขึ้น ผลงานเพลงชุดนี้มียอดขายกว่า 5 ล้านตลับ ส่งผลให้คาราบาวมี
โอกาสเผยแพร่ผลงานด้วยการทัวร์คอนเสิร์ตทั้งในประเทศและต่างประเทศ คาราบาวจึงก้าวขึ้นสู่
ตำแหน่งแถวหน้าของศิลปินเพลงเพื่อชีวิตเทียบชั้นได้กับวงดนตรีชั้นนำอย่างคาราวาน

ความสำเร็จของคาราบาวในชุดเมตอินไทยแลนด์ได้ส่งผลให้คาราบาวสร้างห้อง
อัดเป็นของตนเองชื่อ “เซ็นเตอร์สเตจ” และได้ใช้ห้องอัดจัดทำผลงานเพลงของตนในเวลาต่อมา นั่น
คือ ชุด “อเมริโกย” (2528) ชุด “ประชาธิปไตย” (ปลายปี 2529) โดยในช่วงนี้ถือว่ารอกจากบท
เพลงที่เสียดสีและสะท้อนปัญหาทางการเมืองอย่างเด่นชัด ศิลปินวงคาราบาวยังเข้าไปร่วมกับ

เหตุการณ์สำคัญทางการเมือง นั่นก็คือ กบฏ 9 กันยายน 2528 เรื่องราวเกิดขึ้นเมื่อเมื่อ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นเดินทางไปอินโดนีเซีย ส่วน พล.อ.อาทิตย์ กำลังเอก ซึ่งขณะนั้นก้าวขึ้นดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกควบคู่ไปกับผู้บัญชาการทหารสูงสุดอยู่ในยุโรป ทำให้ พล.อ.เสริม ณ นคร และแกนนำซึ่งเป็นโจทก์เก่าอย่าง พ.อ.มัญญ รูปขจร⁵⁰ นำกองกำลังทหารอากาศและทหารบกเคลื่อนกำลังพลหมายจะยึดอำนาจ แต่ก็ไม่สำเร็จ และกลายเป็นกบฏ 9 กันยายนในเวลาต่อมา

เหตุการณ์รัฐประหารครั้งนี้เกี่ยวข้องกับวงดนตรีคาราบาว โดยคุณแจสำคัญของคุณวงอย่างยีนยง โอภาากุลเป็นหนึ่งในผู้สมรู้ร่วมคิดในการก่อการครั้งนั้น และยีนยังนำเพื่อนสมาชิกวงเข้าร่วมเหตุการณ์เสี่ยงชีวิตครั้งนี้ด้วย⁵¹ ยีนยังรับหน้าที่วงแสดงดนตรีที่สวนอัมพร เพื่อดึงมวลชนมาร่วมเหตุการณ์ครั้งนี้ โดยตามแผนการปฏิวัติจะมีการถ่ายทอดการแสดงคอนเสิร์ตของคาราบาวทางโทรทัศน์ สลับกับการอ่านประกาศของคณะก่อการ เพื่อปลุกใจให้คนหันมาเป็นแนวร่วมกับการทำรัฐประหาร เขาเปิดเผยถึงเหตุการณ์นี้ว่า

คืนนั้นผมไม่ได้นอน มารับแจ้วทอนประมาณ 5 โมงเย็นของวันที่ 8... ล็อกตัวคนในบ้านผมทุกคนไว้ ไม่ให้ไปไหน เพราะกลัวข่าวรั่ว ดีห้าของเข้ามีดวันที่ 9 ผมขับรถนำเพื่อนมุ่งไปลานพระรูปทรงม้า เพื่อนๆ ผมเริ่มไหวตัว เพราะเห็นกองกำลังฝ่ายเราตั้งด่านเป็นจุดๆ ผมจึงตัดสินใจบอกเพื่อนในวงว่าผมกำลังปฏิวัติ เราจะทำให้เมืองไทยดีขึ้น ทำเพื่อชาติเพื่อประชาชน เพื่อนผมไม่มีใครปฏิเสธที่ถูกผมหลอกให้มาปฏิวัติ นอกจากผมแล้ว ก็เห็นมีแต่เล็ก (ปรีชา

⁵⁰ พล.อ.เสริม ณ นคร และ พ.อ.มัญญ รูปขจร เคยก่อการรัฐประหารครั้งหนึ่งแล้วในวันที่ 1 เมษายน 2524 หรือที่เรียกว่า "กบฏเมษาฮาวาย" โดยอ้างว่า "เนื่องจากสถานการณ์ของประเทศทุกด้านกำลังระส่ำระสายและทรุดลงอย่างหนัก เพราะความอ่อนแอของผู้บริหารประเทศ พรรคการเมืองแตกแยก ทำให้เสถียรภาพของรัฐบาลสิ้นคลอน จึงเป็นจุดอ่อนให้มีคณะบุคคลที่ไม่หวังดีต่อประเทศเคลื่อนไหว จะใช้กำลังเข้ายึดการปกครองเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบเผด็จการถาวร ดังนั้นเพื่อความปลอดภัยและอยู่รอดของประเทศ คณะปฏิวัติซึ่งประกอบด้วยทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจ และพลเรือน จึงได้เข้ายึดอำนาจการปกครองเสียก่อน" (กองบรรณาธิการมติชน, 2550) แต่การก่อการครั้งนี้ไม่สำเร็จและกลายเป็นกบฏเมษาฮาวายในเวลาต่อมา

⁵¹ จุดเริ่มของการพิพาทต่อเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดจากการที่คาราบาวเดินทางไปแสดงดนตรี เพื่อหาเงินสมทบโครงการตีหนังสือเยาวชนที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ระหว่างที่กลับมาพักผ่อนที่ลอสแอนเจลิส เพื่อรอขึ้นเวทีเป็นครั้งที่สอง เขาได้รับโทรศัพท์ขอพบตัวจากเพื่อนรุ่นพี่นาม "วันนิวัติ ศรีไกรวิน" หลังจากที่ได้พบปะพูดคุยกับวันนิวัติเรื่องจุดประสงค์ของ พ.อ.มัญญ รูปขจร ในการปฏิวัติ ก็ทำให้เขาตกปากรับคำให้ความช่วยเหลือ ทั้งนี้เพราะยีนยังได้รับฟังเรื่องราวของมัญญมาจากพนัสชัย สุรามิตร คนสนิทของ พ.อ.มัญญว่า "แกเป็นชายชาติทหารผู้เสียสละและเป็นขวัญกำลังใจของลูกน้อง" (คาราบาว 2524, 18 เมษายน 2553)

ชนะภัย – ผู้วิจัย) เท่านั้นที่รับสภาพวันนี้ได้ดี พวกคนตะโกนร้องลึงโลด เมื่อรู้ว่า พวกเรากำลังมาทำอะไร”

(คาราบาว 2524, 18 เมษายน 2553)

หลังจากเหตุการณ์นี้ ดูเหมือนว่าวงดนตรีคาราบาวจะเปิดตัวในการอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลด้วยการออกผลงานเพลงชุดอเมริกา โดยออกแบบปกให้เป็นลายพรางทหาร และหากกลับด้าน 180 องศา จะพบว่าตัวเลข 6 (ตัวเลขสีแดงอันหมายถึงผลงานเพลงชุดที่ 6) เมื่อกลับด้านจะกลายเป็นเลข 9 และมีตัวอักษร ก.ย. สีดำอยู่ข้างใต้ ทั้งนี้เป็นลูกเล่นที่คาราบาวใส่ไว้ให้แฟนเพลงสามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน

ในผลงานเพลงชุดดังกล่าว ยังมีบทเพลงที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์โดยตรง นั่นคือเพลง “มะโหนก” (ถึกควายทุย ภาค 6) ที่ยืนยงแต่งขึ้นเพื่อต้องการสื่อถึง พ.อ.มณูญ รูปขจร นายทหารผู้ก่อการปฏิวัติครั้งนี้ นอกจากนั้นในตอนท้ายของเพลง ยังมีเสียงปืนจากรถถังที่ยิงใส่เวทีคอนเสิร์ตในวันเกิดเหตุ พร้อมกับเสียงผู้คนตะโกนโหวกเหวกอีกด้วย โดยยืนยงเขียนบรรยายเรื่องนี้ไว้ในเว็บไซต์คาราบาวว่า

เราถูกดึงเข้าร่วมสงคราม ณทุ่งสวนอำพร โดยไม่รู้ตัว เสียงปืนใหญ่ รถถังที่คุณได้ยินในท้ายเพลงมะโหนกคือของจริง ที่ขณะนั้นเรากำลังเล่นให้คนชมอยู่ในสนามรบ แล้วเสียงปืนก็ระเบิดกึกก้อง มันเป็นครั้งแรกที่ผมเห็นและได้ยินรถถังยิงปืนเล็ก (ปรีชา ชนะภัย – ผู้วิจัย) ควักปืน .38 ขึ้นมาถือ ผมควัก WALTHER P.38 ขนาด 9 มาถือไว้ แล้วตอบคำถามเล็กไปว่า หลบก่อนเกิดจะปืนเรามันเล็กเกินไป อาจจะเป็นเพราะความห่อม ความห้าว ความบ้า ที่ทำให้ผมรับปากพินูญ (พ.อ.มณูญ รูปขจร – ผู้วิจัย)

(ชัยยุทธ ลิ้มลาวัลย์, 18 เมษายน 2553)

ในปีถัดมา (2530) คาราบาวส่งผลงานเพลงชุด “เวลคัมทูไทยแลนด์” ซึ่งในขณะนั้นเป็นช่วงที่รัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ประกาศให้เป็นปีแห่งการท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิม

พระชนมพรรษา 5 รอบ ในวันที่ 5 ธันวาคม 2530 รัฐได้จัดงานพระราชพิธี เทศกาล และประเพณี เพื่อต้อนรับกระแสนี้แห่งการท่องเที่ยวไทยเป็นจำนวนมาก⁵²

ต่อมาวงคาราบาวได้มีโอกาสไปทัวร์คอนเสิร์ตที่ชิคาโก สหรัฐอเมริกา ทำให้ยีนยง และคณะ ได้พบกับขบวนการเรียกร้องทวงคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ของคนไทยในสหรัฐอเมริกา เนื่องจากทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ถูกโจรกรรมจากประสาทหินพนมรุ้งและนำไปแสดงที่สถาบันศิลปะแห่งชิคาโก (The Art Institute of Chicago) เรื่องราวของการต่อสู้เพื่อนำสมบัติของชาติกลับคืนจึงเกิดขึ้นทั้งจากทางภาครัฐและภาคประชาชนเป็นเวลาเกือบ 15 ปี และในที่สุดประเทศไทยก็ได้ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์คืนในปี 2531 ในปีเดียวกันนี้เอง คาราบาวออกผลงานเพลงชุด “ทับหลัง” ที่มีเพลงนำชื่อเดียวกับชื่อชุดโดยมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ อย่างไรก็ตาม ด้านมิติของการทำงานและความสัมพันธ์ของสมาชิกวงเป็นไปอย่างไม่ราบรื่นมากนัก เกิดความขัดแย้งและความอึดอัดในการทำงาน จึงทำให้ในที่สุดคาราบาวเหลือสมาชิกในวงเพียง 4 คน อันประกอบไปด้วย ยีนยง โอภากุล, กิรติ พรหมสาขา ณ สกลนคร, ปรีชา ชนะภัย และอนุพงษ์ ประถมปัทมะ แต่คาราบาวก็ยังผลิตผลงานเพลงชุด “ห้ามจอดควาย” ขึ้นมาในปี 2533

จนกระทั่งปี 2534 คาราบาวจัดคอนเสิร์ต “10 ปี คาราบาว” ขึ้น ณ เอ็มบีเค ฮอลล์ เซ็นเตอร์ ในงานนี้วงคาราบาวประกาศแยกตัวเพื่อไปทำในสิ่งที่ตนเองอยากทำอย่างเต็มตัว โดยสมาชิกต่างทยอยสร้างผลงานเดี่ยวของตน แต่ถึงกระนั้น ยีนยงก็ยังสัญญาและยืนยันกับแฟนเพลงว่าจะยังคงมีคาราบาวต่อไป งานเพลงชุด “วิชาแพะ” เกิดขึ้นปีนี้ โดยในขณะนั้นสมาชิกของคาราบาวเหลือเพียง 3 คน คือ ยีนยง โอภากุล, ปรีชา ชนะภัย และอนุพงษ์ ประถมปัทมะ แต่ก็ได้นักดนตรีอาชีพเข้ามาช่วย และได้สร้างผลงานเพลงชุดต่อๆ มา คือ ชุด “สัจจะ 10 ประการ” (2535), ชุด “ช้างให้” (2536) และในปี 2536 นี้เอง คงเหลือแกนนำของคาราบาวเพียง 2 คนเท่านั้น

⁵² เช่น พระราชพิธีพระราชทานผ้าพระกฐินทางชลมารคที่วัดอรุณราชวรารามในวันที่ 16 ตุลาคม 2530, พระราชพิธีเฉลิมฉลองพระชนมายุครบ 5 รอบของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวันที่ 3 ธันวาคม 2530, ขบวนแห่ประเทศไทย กรุงเทพฯ, งานเดือนสิบ จังหวัดนครศรีธรรมราช, งานแข่งเรือยาวชิงชนะเลิศแห่งประเทศไทย ณ บางทราย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, งานประกวดรถบุปผชาติ กรุงเทพฯ, งานประกวดวงโยธวาทิต กรุงเทพฯ, งานสัปดาห์สะพานข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี, งานแข่งรถนานาชาติที่พัทยา จ.ชลบุรี, การแสดงแสงเสียงที่พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม, งานเทศกาลเที่ยวเมืองไทยและงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ไทยท่องเที่ยว เป็นต้น

คือ ยืนยง โอภากุลและอนุพงษ์ ประถมปัทมะ แต่ก็ยังเกิดผลงานเพลงขึ้น คือ “คนสร้างชาติ” (2537) และ “แจกกกล้วย” (2538)

ปลายปี 2538 สมาชิกทั้งหมดของวงคาราบาวก็ได้กลับมารวมกัน เนื่องจากครบรอบปีที่ 15 ของวงคาราบาว ผลงานชุดเฉพาะกิจ “หากหัวใจยังรักควาย 1 และ 2” ก็ได้เกิดขึ้น เพลงสามช่าคาราบาวได้กลายเป็นเพลงสนุกจังหวะสามช่าที่เล่าเรื่องราว 15 ปีของคาราบาวได้เป็นอย่างดี ปี 2540 ผลงานเพลงชุด “เส้นทางสายปลาแดก” ได้เกิดบทเพลงที่มีเนื้อหาใหม่ คือ ด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมและวิถีชีวิตไทยอย่างเพลงเส้นทางสายปลาแดก เพลงน้ำพริกแกงป่า และเพลงกลองยาว นอกจากนั้นยังได้นำเพลงเมดิอินไทยแลนด์มาดัดแปลงเนื้อร้องเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันด้วย และปลายปีเดียวกันก็ได้เกิดผลงานเพลงชุด “เซ ยังไม่ตาย” ซึ่งมีเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับนักต่อสู้ผู้โด่งดังของโลก เช่น เพลงเซ กูวารา, เพลง Aung San Suu Kyi และเพลงลุงไฟ⁵³ ในปี 2541 อัลบั้มชุดที่ 19 “อเมริกันธพาล” สมาชิกเก่าของคาราบาวได้กลับมาร่วมทำงานกับวงอีกครั้ง และได้สร้างผลงานเพลงอื่นๆ อาทิ “เซียมหล่อตือ” (2543), “สาวเบียร์ช้าง” (2544)

ปี 2546 แม้วงคาราบาวไม่ได้รวมตัวเพื่อสร้างสรรค์ผลงานขึ้นในช่วงนี้ แต่ก็ได้เกิดผลงานเพลงชุด “เมดิอินไทยแลนด์ 2546 ภาคสังคายนา” โดยเกิดจากการความต้องการของยืนยงที่ต้องการให้ผลงานชุดประวัติศาสตร์อย่างเมดิอินไทยแลนด์กลายเป็นชุดที่สมบูรณ์ที่สุด ด้วยการบันทึกเสียงใหม่จากคุณภาพของการบันทึกเสียงที่ดีในช่วงนี้

ปี 2548 คาราบาวจัดทำผลงานเพลงชุด “สามัคคีประเทศไทย” เนื่องด้วยสถานการณ์ประเทศไทยในช่วงนั้นกำลังคุกรุ่นด้วยสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการใช้ความรุนแรงจากภาครัฐเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว แต่ก็มีได้ช่วยแก้ปัญหาแต่อย่างใด กลับส่งผลให้สถานการณ์รุนแรงและหนักช้อมากกว่าเดิม จึงทำให้คาราบาวได้ใช้บทเพลงเป็นสื่อหนึ่งที่ต้องการสร้างความสมานฉันท์ ด้วยเพลงสามัคคีประเทศไทยและเพลงขวานไทยใจหนึ่งเดียว นอกจากนี้ยังได้สะท้อนภาพการทำงานของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จากนโยบายต่างๆ อาทิ เพลงเสพตาย ชายคุกที่สะท้อนนโยบายการปราบปรามยาเสพติดแบบฆ่าตัดตอนในปี 2546 ที่ให้อำนาจตำรวจฆ่าตัดตอนสมาชิกขบวนการค้ายาเสพติด และเพลงตำบลงหนูที่ได้กล่าวถึงนโยบายหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์อันสร้างงานและรายได้แก่คนในสังคม

⁵³ เป็นชื่อเรียกของอัสนี พลจันทร์ในขณะเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.)

ปี 2550 คาราบาวได้กลับมาสู่บรรยากาศในการทำผลงานเพลงเพื่อชีวิตอีกครั้ง ด้วยการจัดทำผลงานเพลงชุด “ลูกลุงขี้เมา” ซึ่งผลงานชุดที่ 25 ของคาราบาว รวมทั้งเป็นปีที่ครบรอบ 25 ปีของคาราบาวด้วย⁵⁴ โดยชื่อผลงานเพลงชุดนี้เกิดจากความต้องการทำอัลบั้มที่เหมือนเป็นการเดินทางย้อนกลับไปสู่รากดั้งเดิมของตัวเอง โดยกล่าวถึงลูกลุงขี้เมาซึ่งเป็นเพลงต่อเนื่องหรือเพลงภาค 2 จากเพลงลุงขี้เมา ที่พยายามตามหาพ่อที่เข้ามาทำงานในเมืองกรุง ตั้งแต่ตนเองเด็กจนโต แต่ที่สุดก็ไม่ได้กลับมา จึงต้องออกตามหาพ่อด้วยตนเอง อย่างไรก็ตามผลงานเพลงชุดนี้ได้ปรากฏเพลงที่มีความรู้สึกชาตินิยม ซึ่งเกิดจากการสะท้อนภาพความต้องการสันติอันเกิดจากปัญหาสี่เสือขณะนั้นอยู่ด้วย อาทิ เกิดมาต้องตอบแทนบุญคุณแผ่นดิน สามัคคีพี่น้องไทย เป็นต้น รวมทั้งผลงานเพลงที่เชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์อย่าง 80 ปี พ่ออยู่หัว เป็นต้น

- *โครงสร้าง/ ลักษณะเฉพาะของวง*

หากกล่าวถึงวงคาราบาว ภาพที่ชัดเจนของวงมักจะเป็นยืนยง โอภากุล หรือแอ๊ด คาราบาว ผู้สร้างตำนานเขาควยจนเป็นที่ยอมรับทั่วประเทศและมีชื่อเสียงในระดับโลก ทั้งนี้ความโด่งดังของวงคาราบาวทำให้คนในสังคม รวมทั้งนักร้องเพลงเพื่อชีวิตรุ่นใหม่เลียนแบบศิลปินของวง ทั้งแนวทางการร้อง ดนตรี หรือแม้กระทั่งภาพลักษณ์ของวง ทั้งการแต่งกาย การไว้ผมยาว และการสวมแว่นตาสีดำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลียนแบบยืนยง โอภากุล ศิลปินหลักของวง จนทำให้วงคาราบาวกลายมาเป็นวงดนตรีเพื่อชีวิตในตำนานรุ่นที่ 2 รองจากวงคาราวานในที่สุด

ในช่วงต้นของการทำงาน ภาพลักษณ์ของวงดนตรีคาราบาว คือ วงที่มีผลงานในการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยและความเท่าเทียมของสังคมดังเช่นศิลปินเพลงเพื่อชีวิตท่านอื่นๆ แต่หลังจากปี 2533 คาราบาวก็ได้เริ่มเข้าสู่ระบบธุรกิจอื่นๆ นอกเหนือจากบทเพลงในผลงานเพลงของเขา โดยกลุ่มธุรกิจเหล่านั้นเข้ามาเป็นสปอนเซอร์ในการทำงานของวง ยกตัวอย่างเช่น เพลงรักคุณเท่าฟ้าที่แต่งให้การบินไทยเพื่อแลกกับตั๋วเครื่องบิน หรือเพลงดิบแตก (อัลบั้มห้ามจอดควาย) มีประโยคที่พูดถึงสโลแกนของโตชิบา (นำสิ่งที่ดีสู่ชีวิต) (วรุตต์ อินทสระ, 2550: 112) ซึ่งกิริติพรหมสาขา ณ สกลนคร เปิดใจถึงกรณีนี้ว่า “ตอนนั้นนอกเหนือจากความรักในงานดนตรีแล้ว ก็เริ่มคิดถึงเรื่องปากท้อง เรื่องความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนอยู่แล้ว การเปลี่ยนแปลงของวงคาราบาวจึงเกิดขึ้น เพราะระบบธุรกิจเข้ามามีอิทธิพลในการตัดสินใจทิศทางของวงและทิศทางของเพลงด้วย” (วรุตต์ อินทสระ, 2550: 197)

⁵⁴ ผลงานชุดนี้จึงประกอบไปด้วย 18 เพลง จากการใช้คอนเซ็ปท์ก้าวหน้าก้าวหลัง คือ ปกแรก 9 เพลง ปกหลังอีก 9 เพลง

สำหรับเพลงสาวเปียร์ซ้าง (อัลบั้มสาวเปียร์ซ้าง) เป็นจุดเริ่มต้นของความเจ็บปวดในกลุ่มแฟนเพลงของวงคาราบาว เนื่องจากเนื้อหาของบทเพลงและการนำไปใช้เพื่อเป็นพรีเซนเตอร์ของวงการนำเมายี่ห้อดังกล่าว เป็นไปในแนวสวนทางกับผลงานที่ต่อต้านระบบทุนนิยมแบบในอดีต ทำให้แฟนเพลงส่วนใหญ่ของพวกเขาผิดหวัง ทั้งนี้สาเหตุหนึ่งของการแต่งเพลงดังกล่าวเกิดจากความตกต่ำทั้งทางด้านยอดขายและความนิยมในช่วงก่อนหน้า รายได้ของวงคาราบาวจึงอยู่ที่การแสดงคอนเสิร์ตตามสถานที่ต่างๆ มากกว่าผลงานเพลงในรูปแบบเทปคลาสเซทหรือซีดี เมื่อเปียร์ซ้างก้าวเข้ามาสนับสนุนในการออกทัวร์คอนเสิร์ต ผลประโยชน์ต่างตอบแทนจึงเกิดขึ้น กล่าวคือ เปียร์ซ้างได้ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตชื่อดังของวงคาราบาวเป็นพรีเซนเตอร์ จนส่งผลต่อยอดขายที่สูงขึ้น ส่วนวงคาราบาวก็ได้รับการทุนแรงค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ ซึ่งถือว่าเป็นจำนวนมากพอสมควร

ปี 2545 ยืนยง โอภากุลสร้างความประหลาดใจให้แก่วงการเพลงและสังคม เนื่องจากหันมาผลิตเครื่องดื่มชูกำลังร่วมกับเสถียร เศรษฐสิทธิ์ เจ้าของโรงเบียร์เยอรมันตะวันแดง โดยใช้ชื่อสินค้าว่า “คาราบาวแดง” การสร้างภาพยนตร์โฆษณาชุดทางโทรทัศน์ที่ใช้คอนเซ็ปต์หลักคือ นักสู้ผู้ยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ศิลปินวงคาราบาวเป็นพรีเซนเตอร์ ยุทธวิธีทางการตลาดและความโด่งดังของวงคาราบาวส่งผลให้เครื่องดื่มชูกำลังชนิดนี้เป็นที่รู้จักและขายได้ทั่วประเทศ รวมทั้งต่างประเทศอย่างรวดเร็ว

สำหรับผลงานเพลงชุดนักสู้ผู้ยิ่งใหญ่ (2545) หลายเพลงได้ถูกนำมาใช้รองรับระบบธุรกิจดังกล่าว แม้จะประสบความสำเร็จในการค้า แต่สำหรับวงการเพลงเพื่อชีวิต ศิลปินวงคาราบาวกลับถูกมองในแง่ลบ เนื่องจากก้าวเข้าสู่ภาคธุรกิจอย่างเต็มตัวของวงดนตรีเพื่อชีวิตชั้นนำ ที่เคยเป็นสัญลักษณ์ของชนชั้นแรงงานและคนระดับล่าง กลับมากลืนน้ำลายตนเองด้วยการก้าวเข้าสู่ระบบทุนนิยมด้วยตนเอง โดยคำถามที่สังคมมักจะตั้งขึ้นมาต่อกรณี คือ แนวคิดเพลงเพื่อชีวิตที่ดีกว่าของวงคาราบาวยังคงมีอยู่หรือไม่ ถูกละทิ้งไปพร้อมกับกาลเวลาและระบบทุนนิยม

ต่อกรณี ยืนยง โอภากุล ตอบว่า “เพลงของคาราบาวที่เป็น Commercial และมันเข้าไปอยู่ในอัลบั้มของคาราบาวในช่วงหลังเพราะมันมีความจำเป็น คาราบาวไปเป็นพรีเซนเตอร์สินค้า ไปทำสินค้าขาย พี่ก็รู้ว่าไม่ดีนะ พุทธิพุทธิเถอะ มันไม่เหมาะไม่ควร แต่เราก็พลาดไปแล้วอนาคตต้องระวังเรื่องนี้ให้มากขึ้น” (เวิร์ด อินทสระ, 2550: 182) ในขณะที่เดียวกันกมล สมุทรโคจร ผู้บริหารสินค้าคาราบาวแดงตอบโต้ต่อกรณีนี้เอาไว้ว่า “รายได้จากการขายเทปไม่พอ ฟังไม่ได้แล้วทางออกต่อไปของคาราบาวก็คือการเล่นคอนเสิร์ต ทุกวันนี้ตกใจกับคิวงานของคาราบาว เดือน

ไหนดมี 31 วันก็เล่นทั้ง 31 วัน คาราบาวรับเล่นหมด งานศพ งานฉลองเปิดโรงงาน งานปีใหม่ งาน
 ลอยกระทง งานวันเกิดเมียผู้ว่า เรียกว่าเล่นหมดทุกงาน แล้วก็รับงานแบบกันเองมาก บางงาน
 เจ้าของงานไม่มีเงินก็ควักกระเป๋าให้บอกว่ามีเท่านี้ เป็นเรื่องอะลุ่มอะล่วยกัน" (วรวัตต์ อินทสระ,
 2550: 115 - 116)

แต่ความเห็นต่อกรณีนี้ของกิริติ พรหมสาขา ณ สกลนคร อดีตศิลปินวงคาราบาว
 ผู้หันไปทำงานเบื้องหลังของวงกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงนี้เอาไว้ว่า

สังเกตเพลงคาราบาวช่วงแรก เราจะใช้ชีวิตอย่างตืดดิน
 เพราะฉะนั้นความตืดดินจะสะท้อนออกมาในบทเพลง หากเราเป็นคนฟัง
 เพลง ได้มาจากชุดที่หนึ่งจนมาถึงชุดปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงมีเยอะ
 เพราะความเป็นอยู่ในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงเยอะ โดยเฉพาะแอ๊ด
 (ยืนยง โอภากุล - ผู้วิจัย) ซึ่งมีหน้าที่หลักในการเขียนเพลง ชีวิตของแอ๊ด
 ทุกวันจะสูงขึ้น เขาก็ไม่ได้สัมผัสอะไรมากมาย แม้จะพยายามเขียนดนตรี
 ในแนวอย่างชุดแรกที่ผ่านมา แต่ก็ไม่สามารถทำอย่าง 100% แต่มันก็แลก
 กันไม่ได้ด้วยวิญญูณ ทั้งนี้ มันเปลี่ยนตามสิ่งแวดล้อมและสถานภาพ
 (กิริติ พรหมสาขา ณ สกลนคร, สัมภาษณ์, 23 กุมภาพันธ์ 2553)

มีเพียงเท่านั้น วงคาราบาวยังร่วมลงทุนสำหรับผลิตภัณฑ์อื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 ธุรกิจเครื่องดนตรีที่มีมูลค่าต่อปีนับพันล้านบาท ด้วยแบรนด์ของวงคาราบาว ทำให้ธุรกิจชนิดนี้
 เป็นไปได้ด้วยดี และฐานลูกค้าจำนวนมากจากผู้ฟังของพวกเขานั่นเอง ส่งผลทำให้การ
 สร้างสรรค์ผลงานเพลงมิใช่แนวทางหลักของวงคาราบาวอีกต่อไป หากแต่เป็นการสร้างและรักษา
 แบรนด์คาราบาวให้อยู่คู่กับสังคมไทย เพราะหากพิจารณาจากผลงานเพลงในช่วงหลังๆ นี้ เพลง
 ของวงคาราบาวมิได้ลุ่มลึกและหนักแน่นดังเช่นช่วงก่อนเข้าสู่วงการธุรกิจ รวมทั้งกรณีการเข้าสู่
 ระบบทุนและการแสดงคอนเสิร์ตที่มักจะนำเสนอแต่บทเพลงที่โด่งดังในอดีต

- ประเด็นที่น่าเสนอ/ ยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว

บทเพลงของคาราบาวซับซ้อนและร่วมสร้างตำนานมากกว่า 28 ปี (2524 - 2550)
 มีผลงานทั้งหมดกว่า 25 ชุด⁵⁵ ถือได้ว่าตลอดระยะเวลาแห่งการทำงานและการซับซ้อนบทเพลงจน

⁵⁵ ไม่นับรวมผลงานเดี่ยวของสมาชิกวง ผลงานการแสดงสดของวง หรือผลงานชุดพิเศษในวาระต่างๆ

ได้รับฉายาว่า “ตำนานเพลงเพื่อชีวิตรุ่นที่ 2” รองจากวงคาราวาน คาราบาวได้สร้างสรรค์บทเพลงที่สะท้อนภาพสังคมในขณะนั้น รวมทั้งการสะท้อนปัญหาทางการเมืองและภาพการทำงานของรัฐบาลในแต่ละยุคแต่ละสมัยมาโดยตลอด กอปรกับจังหวะดนตรีและการใช้ภาษาที่มีความเรียบง่าย เข้าถึงจิตใจประชาชน จนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของคาราบาว ทำให้ผลงานเพลงของคาราบาวยังคงติดตราตรึงใจแก่ผู้ฟังโดยตลอดมา จนกীরติ พรหมสาขา ณ สกลนคร สรุปแนวทางการทำเพลงของวงคาราบาวไว้ว่า

คาราบาวทำหน้าที่เหมือนคนบอกข่าว ปีหนึ่งเราจะเดินทางไปเล่นตามต่างจังหวัด เพราะฉะนั้นเราจะได้รับรู้เรื่องราวของพวกเขา เราก็แต่งเพลงที่สะท้อนออกมา เมื่อเราแต่งเพลงเสร็จเราก็กลับไปบอกข่าว นอกจากนั้นเอาข่าวความเป็นไปของบ้านเมืองไปบอกกล่าวขณะเล่น ความจริงแล้วคาราบาวอาจจะนำเรื่องราว และหากฟังดีๆ คาราบาวจะเหมือนเป็นประวัติศาสตร์ของบ้านเรา

(กীরติ พรหมสาขา ณ สกลนคร, สัมภาษณ์, 23 กุมภาพันธ์ 2553)

นอกจากนั้นคาราบาวยังเป็นขุนเพลงที่สามารถบุกเบิกวงการเพลงเพื่อชีวิตเป็นเพลงที่ “ขายได้” ในระบบธุรกิจ ทั้งๆ ที่ช่วงก่อนหน้า เพลงเพื่อชีวิตทำหน้าที่เป็นเพียงเพลงสำหรับการเคลื่อนไหว (Music for Movement) เท่านั้น เนื่องด้วยโครงสร้างของวงที่ไม่ได้มีต้นกำเนิดมาจากพื้นฐานการเคลื่อนไหวดังเช่นวงคาราวาน แต่พวกเขาก็ได้เปลี่ยนโฉมหน้ารูปแบบของวงการเพลงเพื่อชีวิตให้ไปสู่การเคลื่อนไหวผ่านบทเพลง (Music Movement) โดยพยายามประนีประนอมระหว่างสื่อเชิงสาธารณะและสื่อเชิงพาณิชย์เข้าด้วยกัน ซึ่งอรายา อนันต์ประภุติ นักจัดรายการวิทยุแนวเพลงเพื่อชีวิตให้ความเห็นต่อกรณีนี้ว่า

คาราบาวไม่ได้มาสายอุดมการณ์เหมือนคาราวาน แอ๊ด คาราบาว (ยีนยง โอภาณกุล – ผู้วิจัย) กับเพื่อนๆ ในวงหลายคนเป็นนักเรียนนอก แต่ก็ไม่ใช่ความผิดของคาราบาวที่ไม่ได้เกิดมาในช่วงบ้านเมืองเลวร้ายหรือทางบ้านยากจน ต่างจากส่วนที่เหลือของวงเพื่อชีวิตในยุคเดียวกันที่เกิดมาในยุคยากจนขั้นแค้น ต้องต่อสู้และเรียกร้องสิทธิด้วยเสียงเพลง ตรงนี้ทำให้อุดมการณ์ของคาราบาวอาจจะแตกต่างและแปลกปร่าไปจากอุดมการณ์ของวงเพื่อชีวิตวงอื่นๆ ในยุคเดียวกัน เพราะที่มามันแตกต่างกัน การถ่ายทอดงาน

เพลงหรือผลผลิตมันจึงต่างกัน

(วรัถต์ อินทสระ, 2550: 110)

แม้บทเพลงภายหลังของวงคาราบาว จะเปลี่ยนแปลงไปตามการเข้าสู่วงการธุรกิจ แต่หากพิจารณาตามนิยามแนวทางการดำเนินงานของวงคาราบาวตามความคิดเห็นของ กิรติ จะพบว่าบางเพลงยังคงทำหน้าที่ผู้สื่อข่าวดังที่กิริติกล่าวถึงอยู่ แม้ว่าบทเพลงเหล่านั้นจะไม่มี ความลุ่มลึกและเข้าถึงความเป็นจริงของชนชั้นล่างดังเช่นอดีตก็ตาม ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า หากผู้ฟังพิจารณาจากผลงานเพลงที่ไม่นำเข้าสู่ระบบธุรกิจของวงคาราบาว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลงานเพลงเดี่ยวของยีนยง โอภากุล จะพบว่าเขาเลือกที่จะเคลื่อนไหวผ่านบทเพลงจากเพลง กลุ่มดังกล่าวมากกว่า โดยอาจเป็นเพราะการรักษาภาพลักษณ์ในสังคมอันสามารถส่งผลกระทบต่อระบบธุรกิจ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นนี้ควรได้รับการศึกษาต่อไป

- *กิจกรรมเพื่อความเป็นธรรมทางสังคม*

วงคาราบาวได้ร่วมกิจกรรมเพื่อความเป็นธรรมเพื่อความเป็นธรรมทางสังคมเป็น จำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการบริจาคหรือช่วยเหลือกลุ่มคนชายขอบ/ ด้อยโอกาส แต่สื่อ มักจะนำเสนอภาพลักษณ์ในด้านการเปลี่ยนแปลงของอุดมการณ์ไปสู่ธุรกิจมากกว่า จึงทำให้วงคาราบาวไม่ได้รับความสนใจต่อประเด็นนี้มากนัก

ต่อประเด็นกิจกรรมทางการเมือง วงคาราบาวมีบทบาทเด่นมากในกรณีกบฏ 9 กันยายน 2528 โดยเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการ แต่หลังจากนั้นมาบทบาทการต่อสู้ทางการเมืองโดยตรงมิได้เด่นชัด จะมีบ้างในช่วงพฤษภาทมิฬและการเคลื่อนไหวภาคประชาชนกรณี สมัชชาคนจน จนกระทั่งช่วงเหตุการณ์ความแตกแยกทางการเมืองนับแต่ปี 2548 เป็นต้นมา วงคาราบาวได้รับการวิพากษ์วิจารณ์เป็นอย่างมาก

ในช่วงต้นของกรณีนี้ เกิดกระแสข่าวว่านายยีนยง โอภากุล หัวหน้าวงคาราบาว เปลี่ยนจุดยืนในการทำเพลง เมื่อไปทัวร์คอนเสิร์ตที่ใดก็มักจะพูดให้การสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร โดยถึงกับมีการแต่งเพลงที่เกี่ยวข้องโครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคเนื้อ ล้านครอบครัวของรัฐบาลชุดนี้ ซึ่งเกิดข้อครหาทางสังคมเป็นอย่างมากเนื่องจากรัฐบาลชุดดังกล่าว ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงว่าทุจริตคดโกง จนเป็นเหตุให้เกิดกลุ่มผู้ต่อต้านทางการเมืองนามว่า พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยขึ้น และต่อมากลุ่มกลายมาเป็นความขัดแย้งของภาคประชาสังคม เนื่องจากเกิดสองขั้วทางการเมืองหรือคึกคักในเวลาต่อมา แม้ว่ายีนยงจะประกาศจุดยืน

ของตนเองว่ามีความเป็นกลางไม่เข้าข้างหรือฝักใฝ่ฝ่ายใด แต่เขาก็ได้แต่งผลงานเพลงเดี่ยวชุด ตะวันตกดิน (2549) ซึ่งหลายต่อหลายเพลงของเขามีเนื้อหาตีแผ่และโจมตี พ.ต.ท. อาทิจ สมภาร แซงโบสถ์ เว้นวรรค โจรสลัดสิงคโปร์ กองหนี้ย่อมบ้าน 30 บาทรักษาไม่ได้ เป็นต้น ทั้งนี้สื่อชัย งามสม กล่าวถึงกรณีนี้ว่า

เพลงเพื่อชีวิตมันอยู่ที่การพูดความจริงอย่างตรงไปตรงมา แต่ระยะหลังคาราบาวพูดตรงมาก็ไม่ได้ เพราะการเมืองมันแปลกๆ เป็นยุคที่การเมืองทำให้คนแยกเป็นสองขั้ว คาราบาวแต่งเพลงด่ารัฐบาลจะมีคนกลุ่มหนึ่งชอบ แต่อีกกลุ่มที่เชียร์รัฐบาลก็ไม่ชอบ มันจึงเป็นโจทย์ที่ยากมาก สำหรับคาราบาวที่จะเข้าไปแสดงความเห็นเกี่ยวกับการเมืองแรงๆ เหมือนก่อน ก็ได้แต่เขียนเพลง อ้อมๆ ตักเตือนกันไป อัลบั้มตะวันตกดินออกวางจำหน่ายในช่วงประท้วงขับไล่ นายกรัฐมนตรีจากกลุ่มพันธมิตร ตอนแรกจะไม่วางขายแล้ว แต่ท้ายที่สุดก็วางขายเพราะคาราบาวเชื่อว่าเราได้พูดในสิ่งที่คิดออกไปหมดแล้วในอัลบั้มชุดนี้

(วรรัตน์ อินทสระ, 2550: 236)

3.1.1.4 พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ

- *ความเป็นมาและแนวความคิดของศิลปิน*

พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ (หมู) หนึ่งในศิลปินเพื่อชีวิตที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตมาอย่างโชกโชน เขาเคยร่วมเล่นดนตรีกับวงดนตรีเพื่อชีวิตชื่อดังอย่างคาราวานและคาราบาว แต่สุดท้ายพงษ์เทพก็เลือกที่จะมีผลงานเพลงเดี่ยวในแนวดนตรีของเขาเอง ผลงานเพลงของเขามีท่วงทำนองดนตรีที่มีความเป็นพื้นบ้านอย่างสูงและใช้ภาษาที่สละสลวยงดงาม จนอันซีน พลจันทร์ หรือนายผี นักคิดนักเขียนนักปฏิวัติของประเทศไทยยกย่องให้เป็น “กวีศรีชาวไร่”

พงษ์เทพ กระโดนชำนาญเกิดที่ ต.ศรีชะละเลิง อ.ห้วยแถลง จ.นครราชสีมา เขามีชีวิตอยู่กับดนตรีมาตั้งแต่เด็ก ที่หมู่บ้านของเขาจะมีวงดนตรีประจำหมู่บ้านบรรเลงเพลงพื้นบ้านหรือเพลงร่ำวงตามงานต่างๆ โดยเครื่องดนตรีส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องประกอบจังหวะประเภทกลองหรือโทนเป็นหลัก และหนึ่งในมือกลองโทนและกลองทอมประจำหมู่บ้าน คือ เด็กชายพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ เขามักจะได้อภิสิทธิ์จากการเป็นนักดนตรีเสมอ อาทิ เวลาที่มีการทัศนศึกษาไปยังสถานที่ต่างๆ เช่น วัดพระแก้ว หัวหิน ฯลฯ พงษ์เทพมักจะได้ขึ้นรถฟรี แต่แลกกับการตีกลองสร้างความสนุกสนานในรถ ซึ่งเขาก็ทำอย่างเต็มใจและทำหน้าที่นั้นได้เป็นอย่างดี

พออย่างเข้าสู่วัยรุ่น พื้นที่จังหวัดนครราชสีมากลายเป็นฐานทัพของอเมริกาหรือที่คนไทยเรียกว่าแคมป์ เพื่อเตรียมตัวทำสงครามกับเวียดนาม ก่อให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่คนในพื้นที่นั้นเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก⁵⁶ นอกจากงานและรายได้ที่เพิ่มขึ้น สิ่งก็ตามมาคือ การเกิดคลับไนท์บาร์มากมาย เพื่อสร้างความบันเทิงและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจให้แก่เหล่าทหารจีไอทั้งหลาย สิ่งหนึ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้กับวัฒนธรรมเหล่านี้คือดนตรีตะวันตก แม้แต่สามล้อถีบยังต้องติดตู้เพลงสำหรับเอาใจผู้โดยสาร พงษ์เทพในฐานะคนในพื้นที่ก็ได้รับอิทธิพลดนตรีตะวันตก เช่น ซานตานา เดอะบีเทิลส์ โรลลิง สโตน เดอะฮู นอกเหนือไปจากเพลงโคราชเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตาม เขาก็ยังมีใจรักเพลงโคราชซึ่งเป็นดนตรีท้องถิ่นของชาวจังหวัดนครราชสีมาอยู่

ช่วงชีวิตในวัยเรียนของพงษ์เทพ เต็มไปด้วยวีรกรรมต่างๆ มากมาย อาทิ เมื่อเขาเข้าเรียนต่อในโรงเรียนอาชีวศึกษาที่เพิ่งเปิดรับผู้ชายเป็นปีแรก ซึ่ง ณ สถานศึกษาแห่งนี้ พงษ์เทพได้สร้างวีรกรรมอันมีอาชิมเอาไว้ เรื่องนั้นคือ ห้องน้ำ ห้องน้ำของผู้ชายในโรงเรียนอาชีวศึกษาแห่งนี้เป็นห้องน้ำเก่าและเหม็นที่รับโอนมาจากนักศึกษาหญิง พงษ์เทพกับเพื่อนทนต์ไม่ไหวจึงร้องเรียนกับผู้บริหารสถานศึกษา แต่ไม่ได้รับการตอบรับใดๆ นักศึกษาชายจึงต้องหาสถานที่ปัสสาวะที่อื่น จนครั้งหนึ่งเพื่อนคนหนึ่งของเขาต้องตกลงไปในถังกักเก็บของเสีย และหลังจากนั้นก็ไม่มีใครเห็นหน้าของนักศึกษาชายคนนี้อีกต่อไป วันหนึ่ง พงษ์เทพจึงตัดสินใจทำการประท้วงอาจารย์และผู้บริหารโดยการแก้ผ้าอาบน้ำที่ห้องน้ำหญิง เขาลาออกจากสถานศึกษาแห่งนั้นทันที หลังเกิดเรื่อง และต่อมาสอบเข้าวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (เทคนิคโคราช)

ณ วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (เทคนิคโคราช) แห่งนี้เองที่ทำให้เขาพบกับกลุ่มเพื่อนที่มีความคิดคล้ายๆ กัน และชักนำพงษ์เทพไปสู่ความคิดทางดนตรีและทางการเมือง พงษ์เทพเข้าเรียนแผนกศิลปกรรม ทำให้เขาได้พบกับกลุ่มเพื่อน ซึ่งต่อมากลายเป็นเพื่อนสนิทคือ สุพล ปัญญาวิชระ (เปี้ยก), เมธี บุรีภักดี (บัง), ทองกราน ทานา (อืด), มงคล อุทก (หว่าง), เทิดเกียรติ พรหมนอก (เทิด) และสุขสันต์ เหมือนนิรุทธ์ นักศึกษาแผนกศิลปกรรมเหล่านี้มักจะกินนอน และเรียนกันในดึก รวมทั้งมีกิจกรรมร่วมกันเสมอ ซึ่งหนึ่งในกิจกรรมเหล่านั้น คือ การดูวงดนตรีชื่อดังที่กองทัพอเมริกาจัดมาแสดงฟรีบนรถเทอร์เลอร์หน้าศาลากลางจังหวัดทุกวันอาทิตย์

⁵⁶ เช่น พ่อของพงษ์เทพซึ่งทำงานเป็นพนักงานจ่ายน้ำมันสำหรับเครื่องบินประจำฐานทัพ ทำให้พ่อของเขาได้รับเงินเดือน

สำหรับพงษ์เทพ แม้วิชาวาดภาพของเขาจะทำคะแนนไม่ค่อยดีนัก แต่พงษ์เทพมีจุดเด่นคือ การพูดจาในลักษณะเจ้าบทเจ้ากลอน อาจารย์ทวี รัชนิกร ศิลปินระดับแนวหน้าคนหนึ่งของเมืองไทยผู้เป็นอาจารย์สอนอยู่ที่นั่น เห็นแววด้านนี้จึงเรียกพงษ์เทพเข้าไปพบ พร้อมทั้งยื่นหนังสือให้ 2 เล่ม คือ ปีกหัก ของคาลิล ยิบราน และ "รูไบยาด" ของโอมาร์ คัยยัม ซึ่งภายหลังจากอิทธิพลต่อความคิดของเขาเป็นอย่างสูง และต่อมาพงษ์เทพยกย่องอาจารย์ทวีให้เป็น "พ่อทางความคิด" ของเขา

พงษ์เทพสนใจปรัชญามากขนาดเลียนแบบบุคลิกท่านระพีพรขนาดซึ่งเห็นในหนังสือด้วยการสวมใส่ชุดดำ ขมวดมวยผมเป็นพราหมณ์ สะพายย่ามเดินไปมาในวิทยาลัยจันจุนดา (ซูเกียรติ ฉาไรสง, 2549: 50) นอกจากนั้นยังหมกตัวอยู่แต่ในห้อง จุดกายานสร้างบรรยากาศของปรัชญาอินเดียแนวตะวันออก อ่านหนังสือ ทำสมาธิ และท่องบ่นประโยคยาวๆ เพียงคนเดียว รวมทั้งการพิจารณาและทำสมาธิหน้าศพที่ไม่รู้จัก ทำให้หลายๆ คนคิดว่าเขากลายเป็นคนบ้า จนกระทั่งวันหนึ่งเพื่อนของเขายื่นหนังสือของลัทธิเซนเล่มเล็กให้ ทำให้พงษ์เทพเข้าใจและตื่นจากภาวะดังกล่าว กลับมาสู่โลกแห่งความเป็นจริง แต่กระนั้นเขาก็ยังหลงใหลในผลงานของระพีพรขนาด ฐากร จนถึงกับมีความคิดที่จะตามไปแสวงหาความคิดและหลักปรัชญานั้นที่ประเทศอินเดีย

ต่อมาเมื่ออาจารย์คนใหม่เข้ามาสอน คือ ศรีศักดิ์ นพรัตน์ อาจารย์หนุ่มผู้จบจากมหาวิทยาลัยศิลปากร ทัศนคติทางสังคม การเมืองและวัฒนธรรมถูกอาจารย์ท่านนี้นำมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกับลูกศิษย์ในห้องเรียนอยู่เสมอ เมื่อรวมกับบรรยากาศบ้านเมืองยุคประเศไร้ประชาธิปไตยก็ทำให้ปัญหานี้ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง กระแสการตั้งคำถามและหาทางออกในยุคเผด็จการแผ่ขยายจากกรุงเทพฯ เข้าครอบคลุมสู่เมืองโคราชอย่างรวดเร็ว เพราะการมีฐานทัพอเมริกาตั้งเด่นอยู่ในเมืองย่อมสะท้อนภาพลบให้เห็นชัด เรื่องราวความโหดร้ายของสงครามเวียดนามกลายเป็นข่าวด้านใหม่แทนความคุ้นชินกับดนตรีร็อก เมียเช่า หรือแสงสีเฝ้ายวนตามสถานบันเทิงอย่างเดียว (ซูเกียรติ ฉาไรสง, 2549: 63-64) เหล่านักศึกษาเทคนิคโคราชแผนกศิลปกรรมเกิดความตื่นตัวกับแนวความคิดทางการเมืองเช่นนี้เป็นอย่างมาก จนนักศึกษาบางคนถึงกับนำเนื้อเพลงเพื่อชีวิตตะวันตกของพีท ซีเกอร์, วัตต์ดี้ กูร์รีย หรือบ็อบ ดีแลน มาแปลให้เพื่อนฟัง สำหรับพงษ์เทพเขาเป็นเพียงผู้ร่วมรับฟังปัญหาเท่านั้น เพราะฟังพ้นจากสภาพนักบวชเดือนกลับเข้าสู่โลกแห่งความเป็นจริงได้ไม่นาน

เมื่อประเด็นปัญหา ความตื่นตัว และความคิดทางการเมืองที่เผยแพร่ไปในวงกว้าง ทำให้คนโคราชหรือชาวจังหวัดนครราชสีมาเริ่มต่อต้านทหารจีไอ จากกรณีการตั้งกองทุน

โบนัสนพิเศษสำหรับนักบินที่สามารถทิ้งระเบิดในเวียดนามได้หลายๆ เที่ยว และสามารถกลับมาอย่างปลอดภัย ทำให้ชาวโคราชบางส่วนตั้งเวทีประท้วง พงษ์เทพและเพื่อนได้มีโอกาสเข้าร่วมการชุมนุม ซึ่งในการชุมนุมครั้งนี้ทำให้เขาได้มีโอกาสขึ้นเวทีเพื่อเดี่ยวขลุ่ยและรำบายทกวีสดในช่วงดึก นอกจากนั้นพงษ์เทพและเพื่อนยังต่อต้านและประท้วงสหรัฐด้วยวิธีการอื่น นั่นคือการไม่ยอมเข้าเรียนวิชาภาษาอังกฤษ และต่อมาได้เข้าร่วมการประท้วงสินค้าญี่ปุ่นเช่นกัน

นอกจากกระแสการต่อต้านสหรัฐอเมริกาและประท้วงสินค้าญี่ปุ่นที่ค่อนข้างแรง ชาวความอดอยากของประเทศด้อยพัฒนาในแถบเอเชีย ก็เป็นอีกหนึ่งประเด็นของการถกเถียง เนื่องจากช่วงนั้นประเทศบังคลาเทศเพิ่งแยกตัวออกจากปากีสถาน และเป็นประเทศยากจนอันดับต้นๆ จนศิลปินระดับโลกจัดงานคอนเสิร์ตเพื่อหาเงินช่วยเหลือประเทศนี้ กลุ่มเทคนิคโคราชจึงร่วมกันก่อตั้ง "วงบังคลาเทศแบนด์"⁵⁷ เพื่อคิดค้นเพลงลักษณะใหม่ๆ ตามแนวทางของนักศึกษาศิลปะ และส่งเสริมการชุมนุมทางการเมือง โดยมีพงษ์เทพ กระโดนชำนาญแจมขลุ่ยในบางครั้ง ช่วงแรกของวงมักจะเล่นเพลงตะวันตก แต่ต่อมาภายหลังเล่นเพลงของตนเอง เช่น เพลง อุตุสาหกรรม เพลงน้ำ เป็นต้น

ช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลา พงษ์เทพถือเป็นสมาชิกของวงคาราวานคนหนึ่งด้วยเช่นกัน เขาเดินทางตระเวนแสดงคอนเสิร์ตร่วมกับวงคาราวานในฐานะมือเพอร์คัสชันและโฆษกของวง เช่น การตระเวนแสดงตามโรงงานกรรมกร การออกทัวร์ต่างจังหวัด การร่วมในขบวนดุริยางค์บนหลังคารถสองแถว เป็นต้น ในการทัวร์คอนเสิร์ตมักจะถูกอำนวยการเมืองซึ่งถูกจ้างจากฝ่ายขวาให้มาก่อกวนการแสดง และครั้งหนึ่งพงษ์เทพเคยถูกอำนวยการเหล่านี้ซึ่งระงับยานยนต์ชนแขนซ้ายก่อนขึ้นเวที แต่กระนั้นเขาก็ยังมีสปิริตด้วยการใช้มือขวาเพียงข้างเดียวในการตีเพอร์คัสชันของคอนเสิร์ตวันเดียวกันนั่นเอง

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา พงษ์เทพกลับมาทำงานเป็นช่างปั้นที่ อ.ด่านเกวียน จ. นครราชสีมา เนื่องจากช่วงนั้นกระแสประชาธิปไตยเบ่งบาน ขบวนการชาวนาชาวไร่จึงมีความเข้มแข็งเป็นอย่างมาก แม้จะกลับมาทำงานในพื้นที่ห่างไกล แต่เมื่อมีปัญหาการรังวัดที่ไม่เป็นธรรมของกลุ่มช่างปั้นที่มีการสร้างองค์กรเล็กๆ ขึ้น พงษ์เทพในสถานภาพนักศึกษาปัญญาชน ต้องรับบทแกนนำพาชาวบ้านไปประท้วงในตัวอำเภอ เพราะถือว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งในองค์กรช่างปั้นด้วย เขาจัดการพิมพ์ดีดร่างเหตุผลของการร้องเรียนเพื่อยื่นต่อผู้รับผิดชอบ (ชูเกียรติ ฉาไธสง,

⁵⁷ มีสมาชิกประกอบด้วยมงคล อุทก, ทองกราน ทานา, เทิดเกียรติ พรหมนอก, เมธี บุรีภักดี และสุรพล ปัญญาวิชระ

2549: 72) อย่างไรก็ตาม ในช่วงนี้พงษ์เทพพร้อมแจมชลุ่ยกับวงคาราวานเป็นบางครั้ง ภายหลังสุรชัยเดินทางไปชวนเขาเข้าร่วมวงดนตรีอย่างจริงจัง พงษ์เทพจึงตอบตกลง

ปี 2519 พงษ์เทพรับหน้าที่โฆษกอย่างเต็มตัว ลีลาพิเศษเฉพาะตัวของเขาคือไม่ได้เน้นเนื้อหาปลุกกระดมให้ต่อสู้กับนายทุนหรือเผด็จการเท่านั้น หากแต่ยังแทรกมุขตลกขบขันอันเป็นอุปนิสัยส่วนตัวเข้าไปด้วย (ชูเกียรติ ฉาโธสง, 2549: 82) หลายต่อหลายครั้งที่เขาขึ้นพูดบนเวทีในฐานะโฆษกของวงคาราวาน มักจะถูกก่อกวนด้วยการโยนระเบิดพลาสติกจากอณูพาดการเมือง จนกลุ่มเพื่อนตั้งฉายาให้เขาว่า “โฆษกปากระเบิด” ต่อมาวันที่ 3 ตุลาคม 2519 พงษ์เทพได้รับข่าวว่าพ่อของเขาถูกยิงทำร้ายด้วยเหตุผลทางการเมือง เนื่องจากพ่อของเขาเป็นผู้ใหญ่บ้านและมีลูกชายเป็นสมาชิกวงคาราวานผู้โด่งดัง ทำให้เข้าข่ายที่จะเป็นฝ่ายซ้าย เมื่อรู้ตัวผู้ก่อเหตุพงษ์เทพจึงตามแก้แค้นในสองวันต่อมา แม้จะเตรียมอาวุธพร้อมมือทั้งสองฝ่าย แต่เพราะไม่ใช่ันกรบที่แท้จริง ทำให้เหตุการณ์นี้ไม่มีใครได้รับบาดเจ็บมากนัก

6 ตุลาคม 2519 เกิดเหตุการณ์นองเลือดที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พงษ์เทพต้องหลบหนีออกจากพื้นที่ เพราะถูกหมายหัวจากการเป็นหนึ่งในสมาชิกของวงดนตรีฝ่ายซ้ายอย่างคาราวาน เขาตามไปสมทบกับสมาชิกที่กำลังแสดงคอนเสิร์ตที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อไปถึง พงษ์เทพต้องรีบขึ้นเวทีในฐานะโฆษกเพื่อปลอบขวัญและสร้างกำลังใจให้แก่เหล่านักศึกษาที่มาชุมนุม แต่เป็นเวลาเพียงไม่นาน เขาและเหล่าสมาชิกคาราวานต่างต้องเตรียมตัวหลบหนีไปยังพื้นที่เขตงานภูซางของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เพราะทหารพร้อมรถถังเดินทางเข้ามายังพื้นที่การชุมนุมแห่งนั้น

ในการเป็นสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย⁵⁸ พงษ์เทพรับตำแหน่งโฆษกในป่ายามมีกิจกรรมรื่นเริงดนตรี ต่อมาในปี 2520 มีคำสั่งจากหน่วยนำให้ย้ายไปฝั่งลาว เขาทำหน้าที่จัดหาซื้อเสบียงทุกวัน และตนเองทำให้เขาพบกับศิลปินที่เคยร่วมต่อสู้เมื่อครั้งยังเข้าร่วมกับขบวนการนักศึกษาปัญญาชนจากเหตุการณ์เดือนตุลาคมนั้นๆ การใช้ชีวิตในป่าทำให้พงษ์เทพมีเวลาว่างพอสมควร เขาจึงทดลองเขียนนวนิยายเรื่อง “ทางชีวิต” พร้อมทั้งบทกวีและเรื่องสั้นอีกจำนวนหนึ่ง

⁵⁸ พงษ์เทพ กระโดนชำนาญได้เปลี่ยนชื่ออย่างหลากหลาย อาทิ สหายประทีป สหายเดี่ยว สหายแคน สหายเหล่าแก๊ง เป็นต้น

เนื่องด้วยพงษ์เทพเคยเป็นศิลปินก่อนเข้ามาเป็นนักรบในป่า เขาจึงสังกัดหน่วย ศิลป์ ต่อมาเขาและเพื่อนหน่วยศิลปินคนอื่นๆ ได้มีโอกาสไปศึกษาทฤษฎีดนตรีที่ประเทศจีน ในเมือง เชียงรุ่ง เขตสิบสองปันนา พงษ์เทพจึงเลือกเรียนแคนจีน ซึ่งอยู่ในกลุ่มเครื่องดนตรีพื้นบ้านร่วมกับ รังสิต จงฉานสิทธโร (ป๋อง ตันกล้า) และจันทนา ฟองทะเล (ยี ตันกล้า) แต่พวกเขา ก็เรียนได้เพียง 4 เดือน ก็ได้รับคำสั่งให้ย้ายไปประจำในเขตน่านเหนือ เนื่องจากเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่าง จีนกับเวียดนาม ณ ที่นี้ทำให้พงษ์เทพได้พบและฝากตัวเป็นลูกศิษย์กับนายผี อัสนี พลจันทร์ นัก คิดนักเขียนนักปฏิวัติชื่อดังที่หลายต่อหลายคนให้ความเคารพ ทำให้เขาหันเหมาทางวรรณกรรม มากกว่างานดนตรี ช่วงนี้เองพงษ์เทพเขียนวรรณกรรมเรื่อง "พญาช้างมหากัน" โดยได้แรงบันดาลใจจากหนังสือเรียนสมัยเด็กเรื่อง "ช้างเอราวัณ" เอมามาดัดแปลงให้เข้ากับความคิดเชิงสังคม สมัยใหม่ ว่าด้วยประเด็นต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกา และนิทานคำกลอน "เสือกะบาก" จนกระทั่ง นายผียกย่องให้เขาเป็น "กวีศรีชาวไร่"

พงษ์เทพ กระโดนชำนาญใช้ชีวิตในป่ากว่า 5 ปี จึงกลับคืนเมืองในฐานะผู้ร่วม พัฒนาชาติไทยในปี 2524 หลังจากลงจากรถไฟ เขาตัดสินใจไปหาเพื่อนเก่าแก่ คือ วิสา คัญทัพ ที่ แพลตแถวดินแดง และพักอาศัยเพียง 4-5 วัน ก็ตัดสินใจกลับไปหามารดาที่บ้านเกิดเมืองโคราช ด้วยความรู้จากการเพาะเลี้ยงไก่ ณ ฐานที่มั่นจังหวัดน่าน ทำให้พงษ์เทพสนใจเป็นเกษตรกรเลี้ยง หมูและไก่ จึงขอยืมเงินจากมารดาชื่อหมู 60 ตัว และชื่อไก่หลายร้อยตัวเพื่อมาลงทุน แต่โชคไม่ เข้าข้าง เกิดโรคระบาดร้ายแรง ทำให้ไก่และหมูที่เขาเลี้ยงเอาไว้ทยอยตายลง พงษ์เทพจึงต้อง ล้มเลิกอาชีพนี้ไปโดยปริยาย เขาตัดสินใจเข้าทำงานเป็นคนขับรถรับส่งลูกขึ้นจากโรงงานของผู้ที่ เคยสนับสนุนแนวร่วมในป่า แม้จะถือว่าเป็นงานสบายสำหรับคนที่ผ่านประสบการณ์ในป่ามาแล้ว แต่ด้วยความไม่คุ้นชินกับการจราจรที่แออัด ทำให้พงษ์เทพถูกตำรวจจับฐานทำผิดกฎจราจร เขา จึงลาออกในวันแรกที่เริ่มทำงานนั่นเอง

พงษ์เทพจึงเข้ามาทำงานในเมืองกรุง โดยหยิบยืมทุนรอนจากเจ้าของโรงงานทำ ลูกชิ้น เขาเริ่มตั้งต้นชีวิตด้วยการขออาศัยอยู่กับวิสา คัญทัพ อีกครั้ง และในช่วงเวลากลางวันที่ไม่มี ใครอยู่บ้าน พงษ์เทพจะหยิบกีตาร์ที่วางอยู่ในบ้านขึ้นมาหัดเล่นจนกระทั่งชำนาญ แต่ด้วยความ เกรงใจเจ้าของบ้าน บางวันจึงย้ายไปนอนกับธรรมศักดิ์ บุญเชิด เพื่อนศิลปินกลุ่มเทคนิคโคราชที่ ย้ายมาอยู่ใกล้กับบ้านของวิสาพอดี เมื่อการขออาศัยยาวนานมากขึ้น พงษ์เทพจึงเริ่มออกจากบ้าน และใช้ชีวิตพเนจรบนรถเมล์เพื่อฆ่าเวลา จนกระทั่งวันหนึ่งเขาได้ข่าวว่าคมสัน ดวงสูงเนิน เพื่อนนัก แต่งเพลงสายโคราชได้ซื้อบ้านย่านลำสาลีไว้และถูกขโมยยกเค้าถึงสามครั้ง พงษ์เทพจึงอาสาทำ

หน้าที่เฝ้าบ้านให้ ณ ที่นี้เองทำให้เขาได้พบกับเพื่อนกลุ่มนักคิดนักเขียนในการตั้งวงสังสรรค์และเป็นแรงบันดาลใจให้เขากลับมาแต่งและเผยแพร่ผลงานเพลงในเวลาต่อมา

ต่อมา วิสา คัญทัพได้มีโอกาสดูแลเพลงของวงดนตรีเพื่อชีวิต “ไฮป” จึงติดต่อซื้อเพลงจากพงษ์เทพ เช่น นกเขาไฟ หยดน้ำ มือเรียวเกี่ยวรวง และนางแมว มาขับร้องในผลงานเพลงชุดสวรรค์บ้านนอก แม้เงินที่ได้จะไม่มาก แต่ก็ทำให้พงษ์เทพเกิดความภาคภูมิใจ และนำเงินที่ได้นี้กลับไปให้ลูกและภรรยาที่บ้านเกิด ในการกลับบ้านครั้งนี้ พงษ์เทพมักจะไปชุกอยู่กับมานพ รัตนพนธากุล (ครูตุง) เพื่อนในกลุ่มเทคนิคโคราชเพื่อซ่อมดนตรี และมานพก็ได้เป็นคนแนะนำให้พงษ์เทพรู้จักกับยีนยง โอภากุล (แอ๊ด คาราบาว) ซึ่งขณะนั้นเริ่มจะมีชื่อเสียงแล้ว

ยีนยงถูกใจในอัธยาศัยและฝีมือลายมือของพงษ์เทพ จึงชักชวนให้เข้าเป็นสมาชิกวงคาราบาว ทำหน้าที่ตีเพอร์คัสชันหรือเป่าฟลูต ในช่วงนี้เองพงษ์เทพมีเวลาว่างพอที่จะแต่งเพลงเก็บไว้จำนวนหนึ่ง จนกระทั่งคาราบาวเข้าไปอัดเพลงในห้องอัดอโชนา พงษ์เทพจึงขออัดผลงานของตนเองจากคิวที่เหลือของคาราบาวซึ่งได้มา 5 วัน จนเสร็จเป็นผลงานเพลงชุด “ห้วยแถลง” ผลงานเพลงชุดนี้สามารถกล่าวได้ว่าทำกันทั้งวันทั้งคืน สมาชิกจากวงคาราบาวก็มีส่วนช่วยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเล็ก คาราบาว แม้ชายไม่ได้เงิน แต่พงษ์เทพก็มีงานเป็นของตนเองเป็นชุดแรกในช่วงแรกนี้ผลงานเพลงของพงษ์เทพไม่เป็นที่รู้จักและไม่ได้รับความสนใจมากนัก จนเขาเกือบท้อและล้มเลิก แต่สมาชิกวงคาราบาวก็ได้ให้กำลังใจโดยตลอด พงษ์เทพจึงลุกขึ้นสู้อีกครั้ง

ผลงานชุดที่สอง คือ “เด็ยว คนกับหมา” (2528) ผลงานเพลงชุดนี้คาราบาวมีส่วนช่วยในการขายเป็นอย่างมาก เพราะไม่ว่าพงษ์เทพจะนำไปเสนอขายที่ไหน ก็ไม่มีใครรับซื้อ จนกระทั่งสองปีต่อมา วงคาราบาวทำเพลงชุดเมดอินไทยแลนด์กับบริษัทแกรมมี่ จึงดันเทพของพงษ์เทพให้เป็นการขายพ่วง แกรมมี่จึงจำเป็นต้องซื้อและลงขาย ผลปรากฏว่าผลงานชุดนี้กลายเป็นชุดแจ้งเกิดของพงษ์เทพ กระโดดข้ามานัญไปในทันที ต่อมาเขาได้ร่วมทัวร์คอนเสิร์ตกับวงคาราบาว จนสามารถจับแนวทางเพลงที่คนยอมรับได้ พงษ์เทพได้รับประโยชน์จากประสบการณ์เกี่ยวกับความเป็นมืออาชีพในทางดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ของวงนี้อย่างมากมาย⁵⁹ ซึ่งหน้าที่หลักนอกจากตีเพอร์คัสชันและร้องเพลงในช่วงแอ๊ดพักแล้ว คือ การคลี่คลายบรรยากาศตึงเครียดของวัยรุ่นเลือดร้อนที่เข้ามาดูคอนเสิร์ต วิธีการเล่าของเขาคือการเล่าเรื่องสนุกสนานเฮฮาให้คนได้หัวเราะ

⁵⁹ อาทิ เทคนิคการตั้งเครื่องเสียงทั้งในร่มและกลางแจ้ง การปรับระดับเสียงหนักเบา ไปจนถึงการแสดงสดกลางแจ้งที่มีคนดูเป็นเรือนหมื่น

เพราะผู้คนร้อยพ่อพันแม่ซึ่งมาเจอกันย่อมอดกระทบกระทั่งกันเล็กๆ น้อยๆ ไม่ได้ การรับหน้าที่เป็นนักแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าแบบนี้ ส่งผลให้เกิดผลดีในการฝึกตั้งรับปัญหา จนเป็นประโยชน์ต่อการแสดงสดในเวลาต่อมา (ชูเกียรติ ฉาโรสง, 2549: 157)

พงษ์เทพ กระโดนชำนาญมีผลงานเพลงออกเผยแพร่อยู่เสมอ ได้แก่ มนต์ดี (2529), ตรงเส้นขอบฟ้า (2530), ยิ้มเหงาๆ (2531), คนจนรุ่นใหม่ (2533), จ.ป.ล. (2534), คนที่เรารัก (2535), ชูเปอร์มาเก็ต (2536), 490-32-63 (2538), มาให้บ้านเกิด (2539), ดอกเหี่ยวเพื่อชีวิต (2542), เจ้าสาวผีเสื้อ (2543) โดยในผลงานเพลงชุดคนรุ่นใหม่ ถือเป็นผลงานที่ได้รับความนิยมสูงสุดของพงษ์เทพ ทำรายได้เกินกว่าหนึ่งล้านม้วน แม้ว่าขณะนั้นจะเป็นช่วงเศรษฐกิจดี แต่ศิลปินน้อยคนนักในวงการเพลงเพื่อชีวิตที่จะทำได้เช่นนั้น นอกเหนือจากวงคาราบาวและพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ พงษ์เทพสามารถไปถึงจุดนั้นด้วยเช่นกัน

แม้ที่มาของพงษ์เทพจะเกิดมาพร้อมกับวงคาราบาวในยุคเดือนตุลา แต่แนวเพลงของพงษ์เทพนั้นมีกลิ่นอายเฉพาะตัว มีแนวทางเป็นของตนเองชัดเจน จนทำให้เขาสามารถออกผลงานเพลงเป็นของตนเอง และสามารถประสบความสำเร็จในฐานะศิลปินเดี่ยวของวงการเพลงเพื่อชีวิต

- โครงสร้าง/ ลักษณะเฉพาะของวง

พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ หนึ่งในศิลปินเพื่อชีวิตรุ่นใหญ่ที่แม้ว่าเขาจะเคยร่วมงานกับวงดนตรีชื่อดังอย่างวงคาราบาวและคาราบาว แต่ท้ายสุดเขาก็สามารถหลุดพ้นจากแนวคิดของทั้งสองวง และมีแนวทางเป็นของตนเอง นอกจากนั้นภูมิหลังทางด้านความคิดเชิงปรัชญาและทางการเมืองที่ถือว่าผ่านมาอย่างโชกโชนยังมีส่วนทำให้เขาประสบความสำเร็จในวงการนี้มากขึ้นอีกด้วย โดยลักษณะเฉพาะของพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ คือ การผสมผสานเนื้อร้องและทำนองให้เป็นไปในแนวทางเพลงโคราช รวมทั้งการแต่งเพลงด้วยภาษาที่สวยงามและกินใจ

- ประเด็นที่น่าสนใจ/ ยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว

บทเพลงของพงษ์เทพเป็นลักษณะการบรรยายสภาพคนเล็กคนน้อยที่สามารถมองเห็นได้ในชีวิตจริง โดยพงษ์เทพบรรยายแนวทางการแต่งเพลงของเขาเอาไว้ว่า

ผมจะเขียนเพลงในลักษณะชีวิตคน... ผมเขียนเพลงเขียนชีวิตของคนทุกคนที่เจอ ผมอาจจะไม่ได้เขียนอย่างตรงไปตรงมา เช่นเรื่องกรรมกร แต่ผมก็อาจจะเขียนเรื่องของยายพรอนนได้ต้นหูวางนอนรอคนที่บอกว่ารักแล้วทิ้งไป เป็นสิบปี เขียนเรื่องสถาพรเป็นคนปักชำได้พูดไทยไม่ชัด ซึ่งมันเป็นชีวิตหนึ่งของสังคม เพราะชีวิตสามารถสะท้อนออกได้อย่างเต็มที่ คนอย่างตังเก อย่างสถาพรอาจจะมีอีกเยอะ

(พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2552)

ดังนั้นแนวทางการแต่งของเขาจะเป็นไปในลักษณะการต่อสู้ผ่านบทเพลง (Music Movement) โดยบรรยายเรื่องราวของสภาพวิถีชีวิตของคน มิใช่จับประเด็นจิตสำนึกและโครงสร้างทางสังคม อย่างไรก็ตามบทเพลงของเขามีได้มีเนื้อหาหนักหน่วงมากนัก ดังที่พงษ์เทพบรรยายลักษณะของตนเองไว้ว่า

เราไม่จำเป็นต้องเอาโครงสร้างใหญ่ๆ ทางสำนึกอย่างคาราวานหรือคาราบาว หรืออะไรก็ตามที่ต้องการการสร้างสรรค์จิตสำนึก อย่างเพลงเมดอินไทยแลนด์จะมีโครงสร้างทางสังคม แต่ของผมไม่จำเป็นเช่นนั้น จับตัวบุคคลขึ้นมาเขียนล้วนๆ ทุกยุคทุกสมัย

(พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2552)

ทั้งนี้พบว่าผลงานในภายหลังของพงษ์เทพจะอยู่ในประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม ซึ่งล้อตามกิจกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติ รวมทั้งการพูดเพลงซึ่งเป็นแนวถนัดของเขานับแต่อดีตเสียมากกว่า

- *กิจกรรมเพื่อความเป็นธรรมทางสังคม*

พงษ์เทพ กระโดนชำนาญเป็นคนหนึ่งที่ทำหน้าที่ต่อสู้ผ่านบทเพลงร่วมกับขบวนการนักศึกษาประชาชน ดังนั้นประเด็นในการต่อสู้ของพงษ์เทพในช่วงแรกจึงเป็นเรื่องความเท่าเทียมทางสังคม แต่ในช่วงหลัง กิจกรรมที่ค่อนข้างเด่นของเขา คือ กิจกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยที่เขาเป็นผู้ร่วมก่อตั้ง “มูลนิธิเขาใหญ่” ขึ้นในปี 2539 โดยมีความประสงค์และความตั้งใจที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรบ้านเกิดของตัวเอง ซึ่งมีกิจกรรมในทุกวันอาทิตย์ อาสาสมัครมูลนิธิเขาใหญ่จะขึ้นเขาใหญ่ไปเก็บขยะกันเสมอ แม้ในภายหลังเขาจะพึงพอใจในการดำเนินงานด้านอนุรักษ์ และอาศัยอยู่กับครอบครัวในไร่ดอกเห็ดซึ่งเป็นน้ำพักน้ำแรงจากการทำงาน

สำหรับเหตุการณ์ชุมนุมทางการเมืองนับแต่ปี 2548 แม้ศิลปินท่านอื่นๆ จะออกมาแสดงตัวตามเวทีชุมนุม แต่พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ หลังจากเลือกที่อยู่อย่างสงบในไร่ดอกเหมยที่ จ.นครราชสีมาบ้านเกิด รวมทั้งเลือกที่จะต่อสู้เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมมากกว่าปัญหาทางการเมืองเช่นนี้ แต่อย่างไรก็ตามในที่สุดวันที่ 7 ตุลาคม 2551 พงษ์เทพเลือกที่จะเดินขึ้นเวทีพันธมิตรเพื่อขอร้องให้รัฐบาลยุติการเซ็นเซอร์ผู้เข้าร่วมชุมนุม โดยเขาบรรยายความรู้สึกเอาไว้ว่า

วันที่ผมขึ้นไปพร้อมกับเขาคือวันที่เขายิ่งประชาชน แล้วมีคนขาขาด มีคนตาย ที่ผมขึ้นไปไม่ใช่เพราะผมเห็นด้วยกับกลุ่มนั้น แต่ผมแค่อยากจะบอกว่าอย่าฆ่ากันได้ไหมแค่นั้นเอง อย่างอื่นผมไม่ยุ่งอยู่แล้ว แต่ถ้าคุณมายิ่งใส่ประชาชน ประชาชนเขาก็รู้บ้าง ไม่รู้บ้าง เป็นธรรมดา มีคนรู้ทัน คนโง่ คนฉลาด คนเข้าใจไม่เข้าใจ ถ้าคุณแก้ปัญหาโดยการยิงปืนใส่กันเนี่ย... เรื่องรุนแรงนั้นผมไม่เห็นด้วย ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายไหนโดน ผมก็เข้าใจ และเห็นใจฝ่ายนั้น แต่เรื่องรูปลักษณ์การเมืองทั้งหมดที่จะเคลื่อนไหว ผมขอไม่เข้าร่วม เพราะมันซับซ้อนเกินไป

(โอเคเนชั่น, 15 มิถุนายน 2553)

3.1.1.5 พงษ์สิทธิ์ คำภีร์

- *ความเป็นมาและแนวความคิดของศิลปิน*

หากจะแบ่งยุคของวงการเพลงเพื่อชีวิตระดับชาติ ด้านานเพลงเพื่อชีวิตรุ่นใหญ่อย่างวงคาราวานเป็นด้านานยุคที่ 1 วงคาราบาวเป็นด้านานยุคที่ 2 พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ถือเป็นศิลปินเพลงเพื่อชีวิตในยุคใหม่เพียงคนเดียวที่ได้รับการยอมรับ ว่าเป็นรอยต่อของการเชื่อมยุคสมัยของบทเพลงแนวดังกล่าวได้โดดเด่นที่สุด ดังเช่นพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ แม้เขาจะมีโอกาสได้คลุกคลีและสนิทกับศิลปินระดับแถวหน้าของวงการเพลงเพื่อชีวิตหลายท่าน แต่พงษ์สิทธิ์ก็มีแนวทางในการนำเสนอบทเพลงและเสียงร้องเป็นของตนเอง ไม่ได้อยู่ภายใต้เงาของกลุ่มคนเหล่านั้น พงษ์สิทธิ์จึงได้รับการขนานนามให้เป็นด้านานเพลงเพื่อชีวิตยุคที่ 3 และเพื่อที่จะให้เข้าใจพัฒนาการของการเพลงเพื่อชีวิต งานวิจัยชิ้นนี้จึงเลือกศึกษาความเป็นมาของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ด้วย

พงษ์สิทธิ์ คำภีร์เกิดในจังหวัดหนองคาย บิดาชื่อ สุดใจ มารดาชื่อสมพร มีพี่น้อง 2 คน บิดาของเขาทำงานเป็นคนงานประจำโรงพยาบาล ทำหน้าที่ดูแลคนไข้ ฉีดยา ให้น้ำเกลือ ไปจนถึงฉีดศพ แต่เหนือสิ่งอื่นใดนายสุดใจชอบฟังเพลงลูกทุ่งและมักจะเปิดเพลงให้ลูกอยู่เสมอฟัง ความนิยมชมชอบดังกล่าวได้ส่งผลมาถึงลูกของเขาด้วย นอกจากนั้นการที่พงษ์สิทธิ์มีความนิยม

ชมชอบส่วนตัวในการอ่านหนังสือ โดยเฉพาะหนังสือนวนิยาย ทำให้เขาสั่งสมภาษาเป็นคลังในการแต่งเพลงได้เป็นอย่างดี

นายสุดใจมักจะชวนลูกชายไปทำงานด้วยเสมอ ผลพลอยได้จากการติดตามบิดาไปทำงาน ทำให้เขาได้พบกับลูกสาวของคุณหมอในโรงพยาบาล แต่เรื่องราวของเขาและเธอกลับยากที่จะลงเอย เนื่องจากเขาเป็นเพียงลูกคนงานประจำโรงพยาบาล คนละฐานะและชนชั้น เพลงผีโรงเรียนจึงถูกแต่งขึ้นในขณะที่เขาเป็นเพียงวัยรุ่น และที่มาของคำว่าโรงเรียนมาจากการที่เขาติดตามพ่อไปทำงานในห้องดับจิตหรือโรงเรียนบ่อยๆ จนถูกเพื่อนล้อว่าเป็นผีโรงเรียน

พงสิทธิ์ คำภีร์ เข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนปทุมเทพวิทยาคาร เขาชอบเล่นกีตาร์กับฟุตบอลเชกเช่นเด็กชายทั่วไป และที่นี้เองทำให้เขาได้มีโอกาสฟังผลงานเพลงของวงแฮมเมอร์ในชุดปักษีไต้บ้านเราที่ขณะนั้นกำลังโด่งดัง จนเกิดเป็นความประทับใจและกลายเป็นการจุดประกายสำหรับแนวทางเพลงอะคูสติคดังกล่าว ต่อมาเมื่อได้ยินชื่อเสียงของวงคาราวาน ครูใหญ่ของวงการเพลงเพื่อชีวิต ทำให้เกิดความประทับใจนับแต่ต้น แม้จะยังไม่ได้ฟังผลงานเพลงซึ่งเทปกลายเป็นของหายากไปแล้วก็ตาม

การเข้าเรียนชั้นปวช.ในสถาบันวิทยาลัยเทคนิคไทย-เยอรมัน จ.ขอนแก่น ทำให้พงสิทธิ์ได้มีโอกาสเข้าร่วมงานกับวงดนตรี "วีโทร" ซึ่งในช่วงนั้นเป็นวงดนตรีที่ค่อนข้างเด่นในวงการดนตรีของนักศึกษา ในฐานะมือกีตาร์ วงวีโทรมีงานแสดงค่อนข้างมากแทบทุกสัปดาห์ ส่วนใหญ่จะเป็นงานปาร์ตี้หรืองานตามโรงภาพยนตร์ในลักษณะเก็บบัตรการกุศลก่อนหน้า นอกจากเล่นกีตาร์แล้ว บางครั้งเขาก็ได้ทำหน้าที่นักร้อง โดยเฉพาะเพลงสไตล์ฝรั่งและเพื่อชีวิต อาทิ คนด่านเกวียน คาราวาน หรือคาราวาน

การแสดงดนตรีเปิดวงให้แก่วงดนตรีต่างๆ ทำให้ในที่สุด เขาได้เจอกลุ่มคนผู้เป็นคนจุดประกายความฝันให้เดินบนทางสายนักดนตรี นั่นคือ คาราวานและพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ หลังจากเสร็จการแสดงดนตรีเปิดวงให้แก่ศิลปินกลุ่มดังกล่าว พงสิทธิ์ได้รับคำชมจากมงคล อุทก ว่ามีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง จนกระทั่งครั้งหนึ่ง วงคาราวานและพงษ์เทพออกเดินสายทัวร์คอนเสิร์ตในภาคอีสาน วงวีโทรมีโอกาสรับหน้าที่เป็นวงดนตรีเปิดวง จนทำให้พงษ์สิทธิ์สนิสนมกับคนกลุ่มนี้

หลังจบการเดินสาย พงษ์เทพได้ให้เบอร์โทรศัพท์ติดต่อเพื่อเป็นลู่วางบนถนนสายดนตรีแก่พงษ์สิทธิ์ เหตุการณ์นี้กลายมาเป็นจุดเริ่มของเขาในวงการดนตรีอย่างเต็มตัว ช่วงเวลา

ก่อนจบการศึกษา พงษ์สิทธิ์ฝึกซ้อมดนตรีและหันมาแต่งเพลงอย่างจริงจัง สลับกับการแสดงคอนเสิร์ตตามเวทีท้องถิ่น จนกระทั่งปิดเทอมเดือนตุลาเป็นเวลานานหนึ่งเดือน เขาจึงเดินทางตามความฝัน มาฝึกประสบการณ์ดนตรีกับพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ ผู้ซึ่งเข้าบ้านร่วมกับสุรัชย์ จันทิมาธร ศิลปินแถวหน้าของวงการเพื่อชีวิต

วันหนึ่ง พงษ์สิทธิ์ก็มีโอกาสติดตามพงษ์เทพ กระโดนชำนาญไปยังห้องซ้อมดนตรีของวงเพรสซิเดนซ์ กลุ่มดนตรีที่เล่นเสริมให้เขา และวันเดียวกันนั่นเอง เขาก็ได้เป็นมือกีตาร์คอร์ด (ชั่วคราว) ของวง แม้กระทั่งการแสดงคอนเสิร์ตใหญ่ของรายการยอดนิยมอย่างโลกดนตรีที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 5 ในขณะนั้น เขาก็ได้เข้าร่วมแสดง หลังจากนั้นเป็นต้นมา พงษ์สิทธิ์ก็ได้พบแนวทางดนตรีของตนเองและตัดสินใจที่จะเป็นศิลปินอาชีพ⁶⁰ เขาจึงลาออกจากวงดนตรีโทรทัศน์เพื่อเล่นดนตรีในสไตล์ที่ชอบเพียงคนเดียว

“ปู่ไม่เห็นหรอก นักดนตรีเพื่อชีวิตใหม่ๆ ถึงยังงี้ก็ต้องอยู่ภายใต้เงาของพี่หงาหรือแอ๊ด คาราบาวทั้งนั้น จะขึ้นมาประสบความสำเร็จสูงสุดแบบนำหมูพงษ์เทพ กระโดนชำนาญนั้นยากมาก เพราะเขาเก่งจริงทั้งฝีมือและประสบการณ์ชีวิต เรายังอายุน้อยประสบการณ์น้อย บอกรตรงๆ พี่เป็นห่วง” (ชูเกียรติ ฉาโธสง, 2549: 78) คำเตือนจากบุญมา เพื่อนรุ่นพี่ผู้ซ้อมดนตรีกับเขาเสมอมาได้เป็นแรงจุดในการเดินทางสู่ถนนสายดนตรี ในทางตรงกันข้ามกลับทำให้พงษ์สิทธิ์มุ่งมั่นที่จะทำหน้าที่ศิลปินอย่างดีที่สุด

หลังจากเรียนจบ พงษ์สิทธิ์เดินทางมอยฝันในการเป็นศิลปิน โดยบอกมารดาว่า จะขอไปดูสถานที่สอบในกรุงเทพฯ แต่ในความเป็นจริงเขากลับไปพักอาศัยกับระพีพันธ์ุ พุฒิชชาติ หรือน้ำชู มือเบสรับเชิญของวงคาราวาน ผู้แยกตัวออกมาสร้างวงกระท่อนจมนี่ชื่อเสียงโด่งดังในช่วงเวลานี้ พงษ์สิทธิ์ได้โอกาสฝึกฝนงานดนตรี แต่งเพลง และรวบรวมผลงานของตนอัดลงเทปคาสเซ็ทเพื่อนำเสนอตามบริษัทเมื่อมีโอกาส

⁶⁰ เส้นทางการเป็นศิลปินของพงษ์สิทธิ์มีได้รอยด้วยกสิกุลหลาย เขาเลือกที่จะสานฝันโดยการแสดงผลงานด้วยตนเอง จากการชักชวนเพื่อนสนิทติดต่อแสดงคอนเสิร์ตเล็กๆ ของตัวเองตามโรงภาพยนตร์ เก็บบัตรครั้งละห้าบาทต่อคน ถึงแม้แต่ละครั้งจะมีคนดูน้อยมาก กระทั่งบางครั้งไม่ถึงสิบคน แต่ก็สร้างความภูมิใจอย่างล้นเหลือ เพราะเป็นรายการซึ่งคนซื้อบัตรเข้ามาดูเขาจริงๆ โดยไม่ต้องอิงศิลปินคนอื่น (ชูเกียรติ ฉาโธสง, 2549: 76 - 77) ดังเช่นที่ผ่านมา

วันหนึ่งหลังทราบข่าวจากน้ำซู่ว่าวงคาราวานจะแสดงคอนเสิร์ตที่หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำให้เขาตัดสินใจเดินเข้าไปขอติดสอยห้อยตามวงหลังการจัดงานจากศิลปินรุ่นพี่ แม้จะไม่แน่ใจว่าศิลปินวงคาราวานจะจำเขาได้หรือไม่ และแล้วโชคก็เป็นของเขา เมื่อ มงคล อุทก ตอรับ ซึ่งหน้าที่ของเขา ก็คือ การเล่นดนตรีเปิดวงด้วยผลงานของตัวเองและ รับผิดชอบอำนวยความสะดวกเล็กๆ น้อยๆ ให้แก่นักดนตรีรุ่นพี่ เช่น ขนและตั้งเครื่องเสียง จนกระทั่งได้ขยับมาเป็นมือกีตาร์คอर्ड

ต่อมาสุเทพ ปานอำพัน หรือเอ็ดดี้ มือเบสรับเชิญของวงคาราวานเห็นแวວความโด่งดังในวงการดนตรีเพื่อชีวิต จึงแนะนำให้พงษ์สิทธิ์รู้จักกับปรีชา ชนะภัย หรือเล็ก คาราบาว มือกีตาร์โซโลของวงคาราวาว ปรีชารับอาสาเป็นโปรดิวเซอร์ให้กับพงษ์สิทธิ์ ส่วนสุเทพช่วยเหลืออีกแรงหนึ่ง ในที่สุดทั้งสองก็ได้ผลักดันให้เขาไปสู่วงการเพลงเพื่อชีวิตในฐานะศิลปินเดียวกับอัลบั้ม "ถึงเพื่อน" (2530) ผลงานชุดนี้ แม้จะเป็นผลงานที่ดีที่สุดหนึ่ง แต่ถือว่าไม่ประสบความสำเร็จซักเท่าใดนัก อย่างไรก็ตาม ผลงานเพลงชุดถึงเพื่อนก็ยังพอมียุคในระดัหนึ่ง โดยเฉพาะแวดวงนักกิจกรรมทั้งหลาย บางครั้งจึงมีการโทรศัพท์ติดต่อเชิญเขาไปแสดงดนตรีตามงานกิจกรรมของกลุ่มนักศึกษาอยู่เนืองๆ ซึ่งพงษ์สิทธิ์มักไม่ค่อยปฏิเสธ แม้บางครั้งจะไม่ได้เงินก็ตาม เพราะถือเป็นการเปิดตัวในอีกทางหนึ่ง (ชูเกียรติ ฉาโสง, 2549: 110)

ครั้งหนึ่งวงซุซุและผองเพื่อนแสดงไกลถึงภาคใต้ในโครงการคอนเสิร์ต "ฮาร์ปบัน บารู" ในแต่ละจังหวัด แฟนเพลงให้การต้อนรับเนืองแน่น และในช่วงปลายๆ ของโปรแกรมมีการแสดงในเมืองชายแดนฝั่งใต้สุดเป็นการสรุปโครงการ (ชูเกียรติ ฉาโสง, 2549: 114) พงษ์สิทธิ์มักจะติดสอยห้อยตามการแสดงคอนเสิร์ตของซุซุและสุรัชย์ จันทิมารธ ซึ่งงานทุกงานของวงคาราวาน พงษ์สิทธิ์ตั้งใจเล่นเต็มที่ด้วยความภาคภูมิใจ และถือว่าเป็นเกียรติเสมอเมื่อได้ร่วมขึ้นเวทีกับศิลปินในดวงใจวงนี้

กว่าสี่ปีเต็ม พงษ์สิทธิ์จึงได้ออกผลงานเพลงชุดใหม่อีกครั้ง ประสบการณ์ที่บ่มเพาะจากการเดินสายแสดงคอนเสิร์ตกับวงคาราวาน การพูดคุยและคลุกคลีกับวงการนักคิดนักแต่งเพลง ทำให้เขามีแนวคิดและนำเสนอท่วงทำนองเพลงใหม่ๆ อย่างหลากหลายขึ้น และส่งผลให้ งานเพลงของเขาดีขึ้นมาก นอกจากนั้นการได้กำลังใจจากเพื่อนพี่น้องในวงการที่ให้ความช่วยเหลือเป็นจำนวนมาก⁶¹ ทั้งยังร่วมกันร้องเพลงหม้ออย่างเพลงอยู่บนดินด้วย ทำให้ผลงานเพลง

⁶¹ อาทิ สุรัชย์ จันทิมารธ, ฤทธิพร อินสว่าง, ศุ บุญเลี้ยง, เล็ก คาราบาว และมงคล อุทก

ชุดเสื้อตัวที่ 11 (2534) มีเพลงในระดับคุณภาพหลายเพลง อาทิ ตลอดเวลา, ทองดีทองเค, เหงา, ถามยาย ฯลฯ

การออกตระเวนแสดงคอนเสิร์ตทั่วประเทศร่วมกับสุรชัย จันทิมาธรทำให้ผลงานเพลงชุดนี้เริ่มขายดิบขายดี แม้ในช่วงแรกจะขายได้ยาก รวมทั้งการที่พงษ์สิทธิ์รับทำเพลงประกอบละครเรื่องตะวันชิงพลบ ทำให้คนฟังคุ้นชื่อและน้ำเสียงของเขามากขึ้น ชื่อของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ จึงเริ่มโด่งดังในวงการเพลง และเวลาไล่เลี่ยกัน พงษ์สิทธิ์ได้รวบรวมเพลงเก่าที่แต่งเก็บไว้นานแล้ว แต่ไม่โด่งดัง และเพลงใหม่บางส่วนจัดทำเป็นผลงานเพลงชุดบันทึกการเดินทาง (2535) ผลงานเพลงชุดนี้จึงออกสตาร์ตแรงจัดตั้งแต่เริ่มต้น ทำลายสถิติบนแผงเทปในปีนั้น รวมยอดได้เกินกว่าล้านม้วน ชนิดเจ้าตัวเองยังคาดไม่ถึง สถานภาพทางดนตรีของเขาพลิกเปลี่ยนกลายเป็นนักเพลงรุ่นใหม่ที่เป็นความหวังสำหรับการเชื่อมต่อกับรุ่นพี่ ซึ่งนับวันโรยราลงไปตามสังขาร (ชูเกียรติ ฉาโสง, 2549: 146)

ชุดมาตามสัญญา (2536) พงษ์สิทธิ์แต่งเพลงที่สะท้อนปัญหาสังคมและภาวะภายในตัวเอง จนเกิดเป็นความหลากหลายในอีกแบบหนึ่ง เพลงเด่นๆ อย่างหวัง สุดใจ นักแสวงหา หรือยอดชาย ได้ถูกบรรจุไว้ในชุดนี้ และมีเพลงอยู่เพลงหนึ่งถือเป็นปรากฏการณ์การได้รับความนิยมค่อนข้างสูงมากจากคนฟังในวงกว้าง เป็นผลงานโดดเด่นจนขับเพื่อชีวิตนำไปเปิดร้องตามทั่วประเทศ เนื้อร้องกล่าวถึงชีวิตหนุ่มบ้านนอกกับหญิงคนรักผู้ถูกสายลมชะตากรรมพัดพวากให้กลายเป็นโสเภณี พงษ์สิทธิ์รับข้อมูลตรงจากตัวต้นเรื่อง จึงนำมาสะท้อนภาพเป็นบทเพลงได้อย่างงดงาม (ชูเกียรติ ฉาโสง, 2549: 150 - 151)

“ผ่านไปสองปีที่เธอมาหายจาก	ข่าวคราวว่า พ่อแม่เธอนั้นพาไปขาย
เจ็บและซ้ำต้องจำทนเพราะความจนบังคับจิตใจ	จากเจียงฮายไปขายตัวอยู่สุโขทัยไกล
ที่ตั้งดาวรอให้เธอคืนกลับบ้านนา	ถึงไม่มีที่วิญญู้นก็ไม่เห็นเป็นไร
ทิ้งความเชื่อค่านิยมของคนเก่าล้ำสมัย	ช่วยกันทำนา ปลูกข้าวยังพอได้อยู่
ผ่านชีวิตมาชื่นชมโลกสวยได้เพียงสิบห้าปี	ได้แค่นี้ชีวิตกลับมาพบกับความมืดมน
ผ่านมือขายเป็นร้อยเป็นพัน	ต้องกลักรลื่นและอดทน
เพื่อเก็บเงินส่งบ้านไถ่ถอนตัวเอง	ถึงใครๆ รังเกียจเหยียดหยามตัวเธอ
เพียงรักเสมอถึงเธอจะเป็นอย่างไร	อยู่ทางนี้พี่ทำงาน ทำนา ทำสวน ทำไร่

จะเก็บเงินไปไถ่เธอคืนมา”

(เพลงไถ่เธอคืนมา, 2536)

พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ทยอยออกผลงานใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง อัลบั้มต่อมาคือปลั๊กหลุด อยู่ตรงนั้น ชีวิตกับเวลา เราจะกลับมา อยากขึ้นสวรรค์ เส้นทางสายเก่า ใจเกินร้อย คำนี้ถึงบ้านฯลฯ

พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ ตำนานเพลงเพื่อชีวิตรุ่นที่ 3 ผู้ซึ่งนำเสนอแนวเพลงเพื่อชีวิตแบบใหม่ๆ ความคิดและแนวทางการดำเนินงานของเขายังมีพลังและสดใหม่อยู่มาก เมื่อเทียบกับศิลปินเพื่อชีวิตรุ่นพี่ แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดทางเวลาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถศึกษาได้อย่างลึกซึ้ง และหากจะมีการศึกษามผลงานเพลงของพงษ์สิทธิ์ โดยเฉพาะประเด็นการอยู่รอดในวงการเพลงเพื่อชีวิตในช่วงยุคตกต่ำนั้นเป็นอย่างไร บทเพลงเหล่านั้นยังคงเป็นเพลงที่มีแนวคิดเพื่อชีวิตที่ดีกว่าหรือไม่ จะเป็นประโยชน์ต่อวงการเพลงเพื่อชีวิตและสังคมได้ไม่น้อยทีเดียว

● โครงสร้าง/ ลักษณะเฉพาะของวง

พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ เป็นศิลปินที่เกิดขึ้นในช่วงที่วงการเพลงเพื่อชีวิตก้าวเข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างเต็มตัว การแข่งขันของศิลปินโดยมีระบบธุรกิจจึงมากขึ้นตามไปด้วย นอกเหนือไปจากการแข่งขันศิลปินเพลงเพื่อชีวิตใหม่ๆ เหล่านี้แล้ว เขายังต้องต่อสู้กับความโด่งดังและอำนาจของศิลปินเพลงเพื่อชีวิตระดับตำนานอย่างวงคาราวานและคาราบาว ที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อวงการเพลงเพื่อชีวิต แต่อย่างไรก็ตาม พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ก็ได้หลีกเลี่ยงการแข่งขันและการครอบงำเหล่านี้ได้สำเร็จ รวมทั้งสร้างผลงานเพลงและเอกลักษณ์ตามแนวทางของตนเองได้

ในช่วงต้นของการทำงานเพลง พงษ์สิทธิ์ คำภีร์เป็นศิลปินคนหนึ่งที่เลือกจะไม่บอกว่าตัวเองเป็นเพลงเพื่อชีวิต นอกจากจะเป็นเพราะเหตุผลในการแข่งขันและการครอบงำข้างต้น การนิยามอย่างเฉพาะเจาะจงว่าเป็นศิลปินแนวทางใด มีโอกาสทำให้ผู้ฟังลดน้อยถอยลงตามไปด้วย ต่อกรณีนี้ วีระศักดิ์ สุนทรศรี หนึ่งในศิลปินวงคาราวานให้ความเห็นว่า "คนที่มาทำเพลงเพื่อชีวิตทุกวันนี้ คนรุ่นใหม่ช่วงอายุ 20-30 แทบจะไม่มี ช่วงสุดท้ายก็เป็นพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ เขาก็ปรับตัวไปในบริบทใหม่ทำให้เขาอยู่รอดได้ ทำมาค้าขายได้ ส่วนคนรุ่นใหม่ก็รีบหนี แต่หากินกับเพลงเก่าๆ" (วีระศักดิ์ สุนทรศรี, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2553)

แต่ในที่สุด พงษ์สิทธิ์ก็ยอมรับในการเป็นศิลปินเพลงเพื่อชีวิต จากผลงานเพลงชุดประชาชนเต็มขั้น เนื่องจากข้อครหาว่าวงการเพลงเพื่อชีวิตตายไปแล้ว เนื่องด้วยเหตุผลทางธุรกิจ "ชุดนี้ผมตั้งใจเป็นเพื่อชีวิตจัดๆ ไม่มีเพลงรักเลย ผมกะว่าจะทำแบบนี้อีกสัก 2-3 ชุด ดูสิว่ามันจะตายหรือเปล่า เน้นแต่เพื่อชีวิตสะท้อนสังคม ไม่มีเพลงรัก เพราะคนมันชอบกระแนะกระเหนาะว่าเพลงเพื่อชีวิตตายไปแล้ว" (ชูเกียรติ ฉาโรสง, 2549: 179)

- ประเด็นที่น่าสนใจ/ ยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว

บทเพลงของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์เป็นบทเพลงที่มีแนวทางตามความต้องการของตลาดเป็นอย่างมาก โดยเรื่องราวของความรัก ซึ่งมงคล อุทกกล่าวถึงการสร้างผลงานเพลงอย่างหลากหลายดังกล่าว่า ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตรุ่นใหม่เปลี่ยนไป แนวทางของพวกเขาไม่ได้ต่อสู้เรียกร้องและจำเพาะเจาะจงกับชนชั้นล่างแล้วว่า “ปู่ คัมภีร์, ศุ บุญเลี้ยง เขาก็ไม่ได้ชั้นล่างเท่าไร แต่เป็นเรื่องยุคกับแฟนเพลงของเขา เขามีกลุ่มของเขามากกว่า” (มงคล อุทก, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2553)

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาบทเพลงส่วนหนึ่งของพงษ์สิทธิ์ จะพบว่ามักจะเป็นประเด็นการสะท้อนภาพของสังคม อันถือว่าการเคลื่อนไหวผ่านบทเพลง (Music Movement) และการให้กำลังใจในการต่อสู้ชีวิต ซึ่งประเด็นการให้กำลังใจถือเป็นประเด็นหนึ่งที่ต้องการสร้างสรรค์สังคมให้ดีขึ้น และกลายมาเป็นแนวทางการแต่งเพลงแนวทางหนึ่งของเพลงเพื่อชีวิต ต่อกรณี ผู้วิจัยเห็นว่าเกิดจากความซ้ำซากจำเจของปัญหาทางสังคม ทำให้ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตที่มีความต้องการจะหนีการครอบงำจากแนวเพลงของศิลปินรุ่นใหม่ ซึ่งมักจะกล่าวถึงและนำเสนอประเด็นเหล่านี้ ต้องทำการบ้านเป็นอย่างดี เพื่อให้มาซึ่งบทเพลงในอีกแนวทางหนึ่ง

- กิจกรรมเพื่อความเป็นธรรมทางสังคม

พงษ์สิทธิ์ คำภีร์พยายามร่วมกิจกรรมทางสังคมทุกครั้งที่โอกาสอำนวย ซึ่งการคลุกคลีกับศิลปินรุ่นใหม่อย่างวงคาราวานและพงษ์เทพ กระโดนชำนาญทำให้เขาซึมซับแนวความคิดเรื่องเสรีภาพและการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยไว้ค่อนข้างมาก ดังจะเห็นได้จากกรณีคอนเสิร์ตสันติภาพในประเทศกัมพูชา ณ นครวัด ที่พงษ์สิทธิ์เดินสายร่วมกับวงคาราวาน ซึ่งเขาถือว่าเป็นคอนเสิร์ตที่สุดยอดคอนเสิร์ตหนึ่งในชีวิต แม้วันเวลาปัจจุบันจะมีชื่อเสียงเพิ่มขึ้นมากมายแต่กระนั้นเขาก็ยังรำลึกถึงบทเพลงแห่งสันติภาพบนปราสาทนครวัดเสมอ

สำหรับการเข้ากิจกรรมทางการเมือง ในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พงษ์สิทธิ์ได้เข้าร่วมค่านเผด็จการ รสช.ยุคประเทศไร้ประชาธิปไตยด้วยเช่นกัน ในฐานะส่วนหนึ่งของกลุ่มศิลปินเพื่อประชาธิปไตย และช่วงพฤษภาทมิฬนี้เอง พงษ์สิทธิ์ได้เขียนเพลงจากความสะเทือนใจไว้เพลงหนึ่งในชื่อ “หวัง” (ชูเกียรติ ฉาโธสง, 2549, 148 - 149)

“เกิดเป็นคน... เป็นคนตามธรรมชาติ

ความคิดจิตใจสามารถ รู้ฉลาดรู้สู้ รู้ซึ้ง

ชั่วชีวิต คิดหวังตั้งใจไว้ว่า
 ประชาธิปไตยในไทย ภาคเต็มใบเต็มที่เต็มร้อย
 จึงออกตามหา ประชาธิปไตยดังว่า
 เพื่อนร่วมอุดมการณ์หลากหลาย สิบร้อยพันหมื่นแสนล้าน
 มีมือปีศาจ เช่นฆ่าให้ล้มหายตายจาก
 แย่งชิงสิ่งหวังอันสูงค่า กระชากลงอเวจี
 ความรู้สึก คับแค้นแน่นไปถึงข้างใน
 คืบคลานเข้ามา รุมสุมใจ เห็นเพื่อนล้มตายลงอย่างนี้
 เพื่อนบริสุทธิ์ สองมือสองแขนว่างเปล่า
 ร่วงราวลงกองแทบสองบาท ปีศาจร้ายนั่งบนเก้าอี้”

(เพลงหวัง, 2535)

3.1.2 สรุปแนวคิดและการสร้างสรรค์ผลงานของศิลปินเพลงเพื่อชีวิตที่มีผลงานในระดับประเทศ

จากการศึกษาศิลปินเพื่อชีวิตที่มีผลงานระดับชาติ 4 กลุ่ม ได้แก่ วงคาราวาน วงคาราบาว พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ และพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ สามารถสรุปแนวคิดและการสร้างสรรค์ผลงานเพลงของศิลปินได้ ดังนี้

1) วงคาราวานมีแนวคิดหลัก คือ แนวความคิดเรื่องสันติภาพ ซึ่งเป็นแนวทางแห่งความสันติ ซึ่งการที่จะอยู่อย่างสันตินั้น สามารถดำเนินไปในแง่มุมที่หลากหลาย อาทิ การเปิดใจและเข้าใจในความแตกต่างทางสังคม สิทธิแห่งความเท่าเทียม การต่อต้านความรุนแรง เป็นต้น ทั้งนี้แนวคิดแห่งสันติภาพได้กลายเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่จะให้สังคมได้เริ่มก้าวเข้าสู่การปกครองที่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงได้ และการนำเสนอของบทเพลงที่มีแนวทางดังกล่าว มักจะเป็นบทเพลงที่มีเนื้อหาแบบนามธรรม แต่ได้แฝงข้อคิดที่ดีและสามารถทำให้ผู้ฟังสามารถนำไปคิดต่อได้ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องสันติภาพ อันเป็นแนวทางการแต่งเพลงเฉพาะตัวของสุรชัย จันทิธร ศิลปินผู้แต่งเพลงหลักของวง

2) วงคาราบาว จากการศึกษาพบว่าแนวคิดหลักของศิลปินวงคาราบาว คือ การให้ความสำคัญกับการเมืองเชิงอำนาจที่มีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางสังคม ทั้งนี้พบว่าสาเหตุหลักเนื่องมาจากยีนยง โอภากุล ศิลปินผู้แต่งเพลงหลักของวงมีมโนทัศน์ทางความคิดทางการเมืองที่ว่า

การเมืองเป็นอำนาจ (Power) ที่ได้รับการยอมรับว่ามีอำนาจเด็ดขาดครอบคลุมสังคม รวมทั้งเป็นผู้สร้างและรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ดังนั้นบทเพลงหลักของวงคาราบาวจึงสะท้อนภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเชิงโครงสร้างทั้งทางตรงและทางอ้อม

3) พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ จากการศึกษาพบว่าแนวคิดหลักของพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ คือ ความต้องการในการเรียกร้องให้เกิดการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง โดยสามารถแบ่งปัญหาเชิงโครงสร้างเป็นสองส่วนหลัก คือ ปัญหาเชิงโครงสร้างในการจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงปัญหาเชิงโครงสร้างในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ บทเพลงของพงษ์เทพจึงมักจะถูกนำเสนอบทเพลงที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งบทเพลงที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งในแง่ของการเรียกร้องให้เกิดการจัดการที่ดีและเรียกร้องให้คนในสังคมหันมาสนใจอนุรักษ์

4) พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ จากการศึกษาพบว่าแนวคิดหลักของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์ คือ ความต้องการในการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง แต่อย่างไรก็ตามการนำเสนอบทเพลงของพงษ์สิทธิ์มิได้นำเสนอความคิดเหล่านี้โดยตรงไปตรงมามากนัก หลายต่อหลายบทเพลงของเขาดูราวกับว่าจะเป็นเรื่องราวของบทเพลงความรัก แต่หากพิจารณาจากตัวเนื้อหาก็พบว่าบทเพลงเหล่านั้นมีเนื้อหาสะท้อนปัญหาสังคม ทั้งนี้ นอกจากจะเป็นการแต่งเพลงในแนวเฉพาะตัวของพงษ์สิทธิ์ คำภีร์แล้ว ทั้งนี้ เป็นเพราะการแข่งขันของวงการเพลงเพื่อชีวิต ซึ่งผลงานเพลงชุดแรกของพงษ์สิทธิ์ ออกในช่วงที่วงการเพลงเพื่อชีวิตเจริญ ในขณะที่ศิลปินชั้นแนวหน้าอย่างวงคาราบาว วงคาราบาว หรือพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ มีกลุ่มผู้ฟังเป็นของตัวเอง แต่สำหรับพงษ์สิทธิ์ที่ไม่มีชื่อเสียงใดๆ ในวงการเพลงเพื่อชีวิตในช่วงก่อนหน้า จะต้องเริ่มต้นในการสร้างผู้ฟังเป็นของตนเองอีกครั้ง เขาจึงต้องปรับรูปแบบการนำเสนอโดยปรับเปลี่ยนให้สามารถเข้าใจและเข้าถึงผู้ฟังได้ง่ายขึ้น

สำหรับประเด็นเรื่องเครื่องดนตรีและทำนองเพลง แม้ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตจะนำเสนอเนื้อหาในส่วนของประเด็นที่เกี่ยวข้องมุกกว้างของประเทศ แต่ขณะเดียวกัน พวกเขา ก็พยายามเปิดประเด็นเรื่องพื้นที่ของคนท้องถิ่นให้มากขึ้นด้วย นอกจากการนำเสนอผ่านทางเนื้อหาของบทเพลงแล้ว ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตระดับชาติเลือกที่จะใช้เครื่องดนตรีเป็นสื่อในการแสดงออกต่อความคิดเหล่านั้น อาทิ การใช้พิณของวงคาราบาว การใช้ทำนองเพลงโคราชของพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ การใช้ขลุ่ยของวงคาราบาว เป็นต้น อย่างไรก็ตาม พบว่าศิลปินเพลงเพื่อชีวิตกลุ่มนี้มีความพยายามผสมผสานเครื่องดนตรีท้องถิ่นกับเครื่องดนตรีสากล โดยคงความสวยงามของดนตรีและทำนองซึ่งเป็นเรื่องที่ศิลปินกลุ่มนี้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากเช่นกัน

3.2 กลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตที่มีผลงานในระดับท้องถิ่น

3.2.1 แนวคิดและการสร้างสรรค์ผลงาน

3.2.1.1 จรัล มโนเพ็ชร (กลุ่มเป้าหมายจากผู้ฟังภาคเหนือ)

- ความเป็นมาและแนวความคิดของศิลปิน

จรัล มโนเพ็ชร เป็นนักร้องนักดนตรีโฟล์กที่ผลิตผลงานอันแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของชาวล้านนาหรือชาวเหนืออย่างเต็มเปี่ยม นอกจากเขาจะใช้ดนตรีและเรื่องราวของทางเหนือในการแต่งเพลงแล้ว เขายังเลือกใช้ “คำเมือง” หรือภาษาเหนืออันเป็นภาษาท้องถิ่นในการถ่ายทอดบทเพลงเหล่านั้นด้วย โดยจรัลเรียกผลงานของเขาว่าเป็น “โฟล์กของคำเมือง” อันหมายถึงเพลงคำเมืองพื้นบ้าน ที่ได้นำเอาทำนองโฟล์กของทางตะวันตกมาประกอบ และใช้รูปแบบฉันทลักษณ์แบบวรรณกรรมทางเหนือหรือที่เรียกว่าคำคาวหรือคำจ้อย⁶² ผลงานเพลงของจรัลไม่ได้เผยแพร่เฉพาะท้องถิ่นล้านนาเท่านั้น แต่กลับเป็นที่รู้จักทั่วทั้งประเทศอีกด้วย จนกระทั่งเขาได้รับฉายาให้เป็นนักรบวัฒนธรรมแห่งท้องถิ่นหรือราชาโฟล์กของคำเมือง

จรัล มโนเพ็ชร เกิด ณ จังหวัดเชียงใหม่ บิดาชื่อนิ่งแก้ว มโนเพ็ชร อาชีพรับราชการ ส่วนมารดาชื่อต่อมคำ บิดาของเขามีความเชี่ยวชาญในเรื่องวรรณคดี จึงมีส่วนในการปลูกฝังจรัลเกิดความสนใจในด้านงานเขียน รวมทั้งด้านภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาล้านนาที่สามารถอ่านและเขียน “ตัวเมือง” หรือตัวอักษรล้านนาได้อย่างแตกฉาน

สมัยเรียนชั้นประถมศึกษาและมัธยมต้น จรัลมีความสนใจด้านดนตรีเป็นพิเศษ โดยมีพื้นฐานมาจากฝ่ายมารดา เนื่องจากญาติฝ่ายมารดามีวงดนตรีที่บ้านซึ่งวงเจ้าน้อยคำแสนเป็นอันเป็นวงดนตรีโด่งดังมากในสมัยนั้น จรัลจึงได้เห็นและซึมซับดนตรีอยู่เสมอ กอปรกับเกิดความประทับใจเมื่อเห็นครอบครัวอเมริกันเล่นกีตาร์เผยแพร่ศาสนา ทำให้จรัลกลายเป็นผู้ที่ชื่นชอบดนตรี และหัดเล่นกีตาร์ด้วยตนเอง

จรัลเรียนต่อที่วิทยาลัยเทคนิคภาคพายัพ ขณะนั้นเชียงใหม่เริ่มกลายเป็นเมืองท่องเที่ยว และธุรกิจคอฟฟี่ช็อปเป็นที่นิยม จรัลจึงช่วยครอบครัวแบ่งเบาภาระด้วยการเล่นเพลงโฟล์กตามคอฟฟี่ช็อปเหล่านั้น โดยส่วนมากจะเป็นเพลงของ Bob Dylan และ Simon &

⁶² คำคาวหรือคำจ้อยเป็นวรรณกรรมของทางภาคเหนือที่มีลักษณะคล้ายกาพย์หรือโคลงของทางภาคกลาง

Garfunkel ซึ่งในช่วงนี้ เขาเริ่มมีความพยายามทำความเข้าใจเนื้อเพลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพลงต่อต้านสงครามเวียดนามของ Bob Dylan ซึ่งเป็นกระแสที่มาแรงในขณะนั้น

จนกระทั่งเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จรัลและเพื่อนร่วมกับนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีโอกาสเข้าร่วมการเคลื่อนไหวในภูมิลำเนา เขาเริ่มมีบทบาทในการแต่งเพลงเพื่ออุดมการณ์ในการต่อสู้ จากเหตุการณ์นี้ ทำให้จรัลเริ่มศึกษาความคิดทางการเมือง รวมทั้งทำความเข้าใจกับสิ่งที่ผู้แต่งสื่อในบทเพลงมากขึ้น เขาจึงเกิดความคิดที่จะแต่งเพลง โดยคิดว่าควรแต่งเพลงที่มีเนื้อหา มีอิทธิพลและเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง “เริ่มคิดว่าอยากทำเพลงขึ้นมา... เพื่อเป้าหมายทางความคิดต่อสังคม... เริ่มมองดนตรีขึ้นมาอีกแง่หนึ่ง แทนที่จะมองเห็นดนตรีมีเพียงความสนุกสนานอย่างเดียว มันสามารถกลายเป็นเครื่องมือขึ้นมาได้ แบบว่าผู้ผลิตดนตรีจะมีความคิดอย่างไร และมุ่งไปทางใด เพื่อใครต่างหาก” (สิเหร่, 2551: 99 - 100)

ปี 2518 จรัล มโนเพ็ชร เริ่มเข้ารับราชการในตำแหน่งสมุหบัญชี แขวงกรทางพร้อมทั้งเล่นดนตรีตอนกลางคืนในบาร์แห่งหนึ่ง ณ จ.พะเยา แต่ก็เกิดปัญหาในการทำงานเนื่องจากจรัลขัดขากการทุจริตคอร์รัปชันของข้าราชการที่ทำงานด้วยกัน เขาถูกลอบสังหาร แต่เกิดการยิงผิดตัว โดยวันนั้นเพื่อนของเขาไปค้างบ้านที่บ้านจรัลและใส่เสื้อของเขา ในขณะที่จรัลออกไปทำธุระนอกบ้าน คนร้ายจึงเข้าใจว่าคนที่กำลังยื่นแปรงฟันอยู่ในห้องน้ำคือจรัล และได้ยิงสังหารจนเพื่อนของจรัลถึงแก่ความตาย เขาจึงลาออกจากราชการและหนีไปอยู่ที่ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน แต่เพียงผู้เดียว ใช้เวลาอยู่กับตนเองและขลุกอยู่กับเพลง

ปีต่อมา จรัลเข้าทำงานที่ธนาคารเพื่อการเกษตร ในช่วงนี้เขาได้กลับมาเล่นดนตรี โดยรวมกับกลุ่มเพื่อนทุกวันเสาร์ ทำให้เขาเกิดความตั้งใจจะเล่นดนตรีเป็นอาชีพ กระทั่งเดือนมกราคม 2520 เมื่อจรัลไปงานวันเกิดของเพื่อนและได้นำเพลงคำเมือง “น้อยใจยา” ขึ้นร้องบนเวที คืนนั้นเองเขาได้รับการชักชวนจากมานิด อัศวรงค์⁶³ ให้ทำเพลงคำเมืองออกขาย และกลางปีกันนั้นเอง จรัล มโนเพ็ชรก็ออกผลงานเพลงชุด “โฟล์คของคำเมือง” ส่วนปีถัดมาก็ออกผลงานเพลงชุด “อมตะ 1” และ “อมตะ 2” โดยในผลงานทั้งสองชุดนี้ มีเพลงที่สามารถทำให้ชายผู้นี้โด่งดังจากบทเพลงภาษาท้องถิ่น อาทิ อ้ายคำ พี่สาวครับ ของกินคนเมือง น้อยใจยา เจี้ยว สาวมอเตอร์ไซค์ เป็นต้น

⁶³ ต่อมามานิด อัศวรงค์ กลายเป็นผู้จัดการส่วนตัวของจรัล มโนเพ็ชร

จรัลมีผลงานเพลงออกสู่ผู้ฟังอย่างสม่ำเสมอ ดังต่อไปนี้ เสียงซึ้งที่สั่นทลาย, จาก ยอดดอย, ลูกข้าวนี้, แดกหนุ่ม, อ้อ... จา... จา..., บ้านบนดอย, เอื้องผึ้งจันทา, ไม้กลางกรุง, ตำนานโฟล์ค, ฉันมีความรักมาให้, บุญชูผู้น่ารัก, บุญชู 2 น้องใหม่, เสียงซึ้งสู่พิณเป็ยะ, หวังเอ๋ยหวังว่า, ศิลปินป่า, ความหวังความฝันของวันนี้, ล้านนาซิมโฟนี โดยมีเพลงที่โด่งดังไปทั่วประเทศ อาทิ เสียงซึ้งที่สั่นทลาย, มิตะ, สาวเชียงใหม่, มะเม็ยะ, อ้อ... จา... จา..., ล่องแม่ปิง, ลุงต๋าคำ และ รางวัลแต่คนช่างฝัน เป็นต้น

จรัล มโนเพ็ชร เสียชีวิตในวันที่ 3 กันยายน 2544 เมื่ออายุได้ 50 ปี ณ จังหวัดลำพูน การเสียชีวิตของเขาสร้างความตกตะลึงให้แก่ผู้ฟังทั่วประเทศเป็นอย่างมาก เพราะเป็นนักบวชธรรมะแห่งท้องถิ่นได้จากไป อย่างไรก็ตามแม้ จรัล มโนเพ็ชร จะล่วงลับไปแล้ว แต่บทเพลงล้านนาและคุณงามความดีโดยเฉพาะด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนาก็ยังคงอยู่ในใจของคนไทยตราบนานเท่านาน

- โครงสร้าง/ ลักษณะเฉพาะของวง

ลักษณะเด่นของจรัล มโนเพ็ชร คือ การนำเสนออัตลักษณ์ท้องถิ่นผ่านบทเพลงจนทำให้เขาได้รับการยกย่องว่าเป็นตัวแทนของคนภาคเหนือ ดังที่แฟนเพลงท่านหนึ่งของเขากล่าวว่า “ผมว่าเพลงของจรัลเป็นเพลงสร้างสรรค์ เป็นไอดอลของล้านนา ผมมองว่าเป็นตัวแทนของภาคเหนือ เช่นเดียวกับแฮมเมอร์เป็นตัวแทนของภาคใต้” (ชมรมคนรักจรัล มโนเพ็ชร, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2552)

จรัลให้ความเห็นต่อแนวเพลงท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของเพลงบางส่วน เพื่อให้สามารถนำเสนอได้ในพื้นที่ทั่วไปตามแนวเพลงของเขาไว้ว่า “ผมเองชอบพื้นบ้าน ผมพยายามจะให้พื้นบ้านได้เผยแพร่ ถ้าเราทำงานพื้นบ้านจริงๆ แล้ว ความสนใจที่ได้จากผู้ฟังน้อยมาก แล้วก็ไม่สามารถทำให้เรามีชีวิตอยู่ได้ด้วย แต่เราก็รักงานเหล่านี้ จะทำอะไรไม่ได้ เราจะเอามาทั้งดุ้นมาให้คนฟัง คนก็ไม่ฟัง เขาบอกว่าอะไรก็ไม่รู้ ผมเลยพยายามเปลี่ยน”(อ้างถึง จรัล มโนเพ็ชรบนถนนดนตรีล้านนา ใน นิตยสาร ถนนดนตรี ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ตุลาคม 2529 สีหะ, 2551: 199)

นอกเหนือจากเนื้อหาที่พยายามนำเสนออัตลักษณ์ท้องถิ่น เครื่องดนตรีและภาษาก็เป็นสิ่งสำคัญที่สามารถบ่งบอกอัตลักษณ์ท้องถิ่น สำหรับจรัลมักจะนำเสนอดนตรีและภาษาล้านนาผ่านบทเพลงของเขาเสมอ โดยศิลปินวงไม้เมือง กล่าวถึงประเด็นความเข้าใจในการใช้

ภาษาท้องถิ่นว่าคนที่ให้ความสนใจต่อความงามของภาษามิใช่คนภาคเหนือ แต่เป็นคนจากภูมิภาคอื่นๆ

คนภาคอื่นเข้าใจ เพราะอาจารย์ลือเลือกใช้ภาษาที่ง่ายๆ แล้วใช้คำภาคกลางเป็นตัวผสมผสาน แต่ก็ต้องยอมรับว่าการผสมผสานบางที่มันก็ต้องเปิดใจกันก่อน แล้วค่อยๆ แทรกเข้าไปทีละน้อย สำหรับคนเมือง (คนเมืองเป็นคำที่คนภาคเหนือใช้เรียกตนเอง - ผู้วิจัย) อาจจะเป็นเพราะความเคยชินหรือเปล่าก็ไม่รู้ ทำให้ไม่ได้สนใจอะไรกับภาษาตรงนั้นัก เพราะเท่าที่พบ คนอื่นจะสนใจมากกว่า เพราะว่ามันอะไรที่แปลก มันทั้งแปลกและงดงามทั้งในด้านดนตรีและภาษา บางครั้งมีการถามว่าคำนี้แปลว่าอะไร ซึ่งนั่นคือสนใจในเนื้อเพลงและภาษาด้วย ไม่ใช่แค่เพียงดนตรี อย่างไรก็ตามก็ต้องยอมรับว่าขณะนี้คนสนใจภาษาของกันและกันมากขึ้น

(ธีราพร บุญพรหม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2553)

นอกเหนือจากบทเพลงที่มีลักษณะดังกล่าว ด้วยความที่เป็นคนที่ไม่ได้ยึดติดและสนุกกับการสร้างสรรค์ผลงานเพลง บทเพลงของจรัลจึงไม่ได้หยุดอยู่ที่เพลงคำเมืองเท่านั้น เขาได้ผลิตงานในแนวทางอื่นๆ ด้วย เช่น เพลงแจ๊ซ ซิมโฟนี เป็นต้น ทำให้จรัลถูกวิพากษ์วิจารณ์ในการเปลี่ยนแปลงในการนำเสนอผลงานเพลงของเขาเป็นอย่างมาก โดยเขาตอบโต้ต่อกรณีนี้ว่า “สิ่งที่ผมอยากทำคือ ผมต้องการทำงานที่ผมชอบมากกว่า ผมไม่อยากจะคิดว่าใครชอบเพลงยังไงแล้วก็ทำเพลงอย่างนั้น” (อ้างถึง จรัล มโนเพ็ชรบนถนนดนตรีลานนา ใน นิตยสาร ถนนดนตรี ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ตุลาคม 2529 สีเห่, 2551: 200)

- *ประเด็นที่นำเสนอ/ ยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว*

ประเด็นหลักในการนำเสนอของจรัล มโนเพ็ชร คือ อัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชาวล้านนา โดยจรัลได้เปิดเผยจุดประสงค์ในการแต่งเพลงของเขาว่า “สิ่งที่ผมต้องการมากๆ ก็คือต้องการให้คนทางเหนือรักในตัวเอง คืออย่างน้อยให้เขาภูมิใจว่าเขามีเรื่องราวแบบนี้ ไม่ใช่ว่าเขาเป็นคนป่าเถื่อนหรือเป็นคนที่ไม่มีความหมาย ให้คิดว่าเขาเป็นคนมีคุณค่าขึ้นมาบ้าง เกี่ยวกับบรรพบุรุษเป็นยังไง เรื่องราวแต่เก่าก่อนเป็นยังไง (อ้างถึงคอลัมภ์เสียงในฟิล์มของหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันศุกร์ที่ 20 กุมภาพันธ์ และฉบับวันเสาร์ที่ 21 กุมภาพันธ์ 2524, สีเห่, 2551: 156)

ในการนำเสนออัตลักษณ์ล้านนาของจรัล มโนเพ็ชร นอกจากจะช่วยให้คนเหนือถูกคิดแล้ว ถือได้ว่าเป็นการเปิดช่องทางให้คนภายนอก โดยเฉพาะภาคอื่นๆ ที่ไม่รู้จักชาวเหนือ ได้รู้จักผืนแผ่นดินมากขึ้นอีกด้วย ดังเช่นการเปิดเผยของผู้ใกล้ชิดจรัลคนหนึ่งกล่าวว่า “สมัยที่คุณจรัลดัง ทำให้ผมรู้ว่าเมืองเหนือเป็นอย่างไร มีดอย มีตะกวดมาทั้งชีวิตไม่เคยรู้ว่ามิตะคืออะไร เราก็ได้รู้คล้ายๆ แบบส่งเสริมการท่องเที่ยวไปในตัว แต่ถามว่าถ้าคนฟังไม่ใช่คนดนตรี เป็นเพียงคนเสพยาอย่างผมมาฟังครั้งแรก เฮ้ยเมืองเหนือมีแบบนี้ด้วยหรอ” (สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2552)

สำหรับประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงทัศนคติด้านปัญหาทางสังคมท้องถิ่นหลังการนำเสนออัตลักษณ์ ในกรณีของศิลปินล้านนาอย่างจรัล เรียกว่าได้ผลเป็นอย่างมาก การต่อสู้ด้วยบทเพลงเหล่านี้ของเขาเป็นการเปิดพื้นที่ให้แก่คนล้านนา ซึ่งในอดีตถูกมองในแง่ลบว่าอยู่ในพื้นที่ห่างไกล ไร้ซึ่งความเจริญ รวมทั้งความโด่งดังในเรื่องปัญหาโสเภณีจากการที่หญิงสาวภาคเหนือมักจะถูกขายจากพ่อแม่หรือเต็มใจเป็นโสเภณี ต่อกรณีนี้ ศิลปินวงไม้เมือง ศิลปินภาคเหนือในปัจจุบันที่นิยมร้องเพลงของจรัล มโนเพ็ชร เนื่องจากเขาเสียชีวิตไปแล้วในปี 2544 ให้ความเห็นว่าบทเพลงของจรัลช่วยหันเหการรับรู้ของคนในสังคมจากที่คิดว่าภาคเหนือเป็นแหล่งผลิตโสเภณี ให้มาสนใจในเรื่องอื่นมากขึ้น

ในความคิดของพี่ เรื่องการทำให้ภาคเหนือเป็นที่รู้จัก เริ่มที่จรัล เพราะจรัลเป็นศิลปินคนเมืองคนแรกๆ ที่ไปดังที่อื่น แล้วทำให้คนรู้จักภาคเหนือมากขึ้น อันนี้คนเขาก็พูดกันว่าจรัลไม่ได้ดังที่เชียงใหม่มาก่อน คือไปดังที่อื่นก่อน แล้วทำให้คนรู้จักบ้านเราผ่านบทเพลงอย่างฮุ่ยคำ มะเมียะ สาวเจียงใหม่ สาวมอเตอร์ไซค์ เพลงของจรัลมีส่วนที่ช่วยเบี่ยงเบนความสนใจจากคนอื่นๆ ที่เคยมองภาคเหนือในแง่ลบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของผู้หญิงขายบริการ แต่ก็ใช้เวลานานเหมือนกัน กล่าวคือ ช่วยเบี่ยงเบนไม่ให้เขาคิดแต่ในส่วนนั้นเพียงอย่างเดียว การทำเพลงมีส่วนช่วยในระดับหนึ่ง ถ้าเราทำเพลงดี เราก็จะทำให้ภาพพจน์ของบ้านเราดี ถ้ายังทำเพลงออกมาในแง่ที่น้อยๆ คนอื่นก็ยังคงจะฝังใจแต่ในแง่ที่นั้น เพลงมีส่วนเยอะในการเปลี่ยนความคิดของคน

(ธีราพร บุญพรหม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2553)

บทเพลงของจรัล มโนเพ็ชร จึงเป็นเพลงการเคลื่อนไหวผ่านบทเพลง (Music Movement) ที่คงประเด็นหลักในเรื่องอัตลักษณ์ท้องถิ่นล้านนา ซึ่งผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวนี้ ถือว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง แม้ว่าจะต้องใช้เวลายาวนานก็ตาม เนื่องจากการเปลี่ยน

ความคิดหรือมโนทัศน์ของคนนั้นเป็นเรื่องยาก รวมทั้งการใช้บทเพลงเป็นสื่อ และลักษณะการแต่งเพลงโดยไม่ขึ้นำประเด็นของจรัล ทำให้ประเด็นการเปิดพื้นที่ให้แก่คนท้องถิ่นล้านนาและสร้างอัตลักษณ์เป็นของตนเองผ่านบทเพลงนั้นต้องใช้เวลาานานมาก

เหนือสิ่งอื่นใด เขาได้เปิดประเด็นทิ้งท้ายว่า แท้จริงแล้วการรับรู้และความเข้าใจของคนฟังมากกว่าที่จะเป็นหัวใจของบทเพลง (อ้างถึง ธีระพงษ์ สงขะสะโรช, นิตยสารสีสัน ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 มกราคม-กุมภาพันธ์ 2533, สีเห่, 2551: 215)

มันอยู่ที่คนฟัง คนฟังเขาได้รับอะไรจากเพลงนั้นก็สร้างสรรค์ แล้วกลุ่มที่ได้รับมากมายใหม่ ถ้ามากพอเพลงนั้นก็อิทธิพล อิทธิพลสำหรับสังคม นั่นก็คือสร้างสรรค์สำหรับเขาแล้ว มันอยู่ที่ผู้ฟังจะไปตัดสินใจว่ามันเป็นอะไร ผู้สร้างอย่าพยายามสร้างอะไรที่คิดเฉพาะเจาะจงลงไป เพราะจริงๆแล้วเราไม่มีโอกาสไปรู้เลยว่าใครคิดอะไรยังไง

- *กิจกรรมเพื่อความเป็นธรรมทางสังคม*

นอกจากจรัล มโนเพ็ชรจะเป็นนักรบทางวัฒนธรรมผ่านบทเพลงแล้ว เขามักจะช่วยเหลือท้องถิ่นในการนำเสนออัตลักษณ์ของตน ซึ่งสามารถช่วยส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนาได้ อาทิ การสร้างละครชุมชนที่กลายเป็นแนวคิดในการทำงานของจรัลเพื่อสืบสานประเพณีวัฒนธรรม เรื่อง “หอมฮืดฮอย เปงแจ้ง เจือบาน”⁶⁴ ในงานเฉลิมฉลองเสือนหลวงล้านนากาญจนภิเชก โดยนำประเพณีวัฒนธรรมของชาวเหนือสอดใส่ไปในบทละคร อาทิ การตีหลักฝาย การอู้สาว ทานสลากย้อม การแบ่งข้าวแบ่งน้ำ การขึ้นท้าวทังสี่ การสมาไม้ และการขึ้นเสือนใหม่อย่างแยบคาย หรือละครเรื่องปิงห่าง ที่ ต.อุโมงค์ จ.ลำพูน⁶⁵ โดยงานชิ้นนี้เป็นงานที่ชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งในชุมชน ความบ้ำอำนาจของระดับผู้นำในหมู่บ้าน สุดท้ายแล้วความตายของคนที่เรารักเท่านั้นจึงจะทำให้ทุกคนมีสติและนึกคิดได้ เป็นต้น

นอกจากละครชุมชนที่ส่งเสริมความเข้มแข็งและอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น จรัลยังได้รับทำงานใหญ่ๆ ระดับอำเภอ จังหวัด และประเทศด้วย เช่น การออกแบบการ

⁶⁴ ละครเรื่องนี้ใช้เด็กนักเรียนชั้น ม. 4-5 จากโรงเรียนจักรคำคณาทร จ.ลำพูนเป็นผู้แสดง

⁶⁵ ละครเรื่องนี้ใช้นักแสดงชุดเดียวกับเรื่อง “หอมฮืดฮอย เปงแจ้ง เจือบาน” แต่เปลี่ยนทีมงานเป็นชาวบ้านและคณะผู้บริหาร ต.อุโมงค์

แสดง “เวียงป่าซาง” เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอป่าซาง และสืบสานที่มรดกภูมิปัญญาของเวียงป่าซางว่ามีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์อย่างไร (อัญญา โพธิ์วัฒน์, 2544: 114) หรือในงาน “ดำหัวกู่ครูบาศรีวิชัย” ซึ่งเป็นประเพณีรำลึกและแสดงความเคารพต่อครูบาศรีวิชัยพระเถระที่คนทั่วทั้งล้านนาต่างเคารพนับถือ

ในงาน “ดำหัวกู่ครูบาศรีวิชัย” จรัลมีความคิดที่จะสร้าง “ทองคำ”⁶⁶ เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของงานนี้และใช้เป็นที่ใช้ข่มขี้ผึ้งในการดำหัวกู่ครูบาศรีวิชัย เขาจึงจัดงานคอนเสิร์ตเพื่อหาเงินสร้างทองคำ ประมาณ 100,000 บาท โดยเขาออกแบบทั้งหมด ทั้งยังเสาะหาช่างพื้นเมืองทั่ว จ.ลำพูน เพราะจรัลเห็นว่าชาวลำพูนควรมีส่วนร่วมในการสร้างทองคำครั้งนี้และเป็นงานที่สืบสานศิลปะล้านนาที่ทรงคุณค่าของล้านนาอีกชิ้นหนึ่ง

ต่อกรณีนี้ จรัลให้ความเห็นไว้ว่า (อ้างถึง คอลัมภ์เสียงในฟิล์ม, มติชน: 21 กุมภาพันธ์ 2524, สีหะ, 2551: 125)

ผมอยากจะดำรงเรื่องราวของคนทางเหนือไว้ให้มากที่สุด และมีความเป็นจริงมากที่สุดด้วย เพราะเดี๋ยวนี้เรื่องราว ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมของคนที่ทางเหนือถูกทำให้บิดเบนไปจนน่าเกลียด ไม่ว่าวัฒนธรรมในด้านใดก็ตามแต่ เดี่ยวนี้จะหาความเป็นคนเหนือแท้ๆ ยากเต็มทน ดูกันง่าย ๆ จากพ็อนมานม้วยเชียงตอกก็ทำกันจนละ เอาไปดัดแปลงทำใหม่ คุณต้องรู้อย่างหนึ่งว่าเรื่องราวทางเหนือจะไม่มีกรรมสมมติ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นวัฒนธรรมของเราจะมาจากความเป็นจริงทั้งสิ้น

นอกจากนั้น จรัล มโนเพ็ชร ยังมีความคิดที่จะทำสร้าง “หอศิลป์สลาเลาเลื่อง” ซึ่งคล้ายกับพิพิธภัณฑ์ที่เป็นแหล่งรวบรวมผลงานศิลปวัฒนธรรมล้านนาของศิลปินพื้นบ้านล้านนา⁶⁷ แต่ปรากฏว่าเขาเสียชีวิตเสียก่อน อย่างไรก็ตามหลังจากที่จรัลเสียชีวิต ผู้ใกล้ชิดและบุคคลที่ให้ความเคารพนับถือจรัลต่างร่วมกันสร้าง “หอศิลป์สลาเลาเลื่อง” ให้แล้วเสร็จตามความตั้งใจของจรัล มโนเพ็ชร

⁶⁶ มีลักษณะคล้ายกับบุษบกของภาคกลางแต่เป็นลักษณะแบบทรงล้านนา

⁶⁷ อันหมายรวมถึง งานดินปั้น รูปเขียน งานสานกระบุง ตะกร้า งานผ้าทอ งานวรรณกรรม งานเพลง งานแกะสลัก เป็นต้น

3.2.1.2 วงสะเลเต (กลุ่มเป้าหมายจากผู้ฟังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

- ความเป็นมาและแนวความคิดของศิลปิน

วงสะเลเตเป็นวงดนตรีที่บอกเล่าเรื่องราวของคนจนในการต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมผ่านดนตรี แม้วงดนตรีวงนี้จะไม่มีนักดนตรีมืออาชีพและไม่ได้เข้ากระบวนการเผยแพร่ทางธุรกิจดังเช่นวงดนตรีเพื่อชีวิตอื่นๆ แต่วงดนตรีประจำเครือข่ายชุมชนจังหวัดอุบลราชธานีวงนี้ก็ได้อบรมตัวเพื่อสร้างสรรค์ผลงานเพลงเพื่อสะท้อนปัญหาของคนจนอยู่เสมอ

“สะเลเต” เป็นภาษาอีสาน หมายถึง ดอกมหาหงส์ที่จะอยู่รวมกันเป็นกอ พอดอกไหนตายดอกใหม่ก็เกิดขึ้นมาทดแทน ดูแล้วมันก็เหมือนกับคนในชุมชน” (ศูนย์ข้อมูล กป.อพช.อีสาน, 28 ธันวาคม 2552) ซึ่งชุมชนในที่นี้หมายถึง เครือข่ายชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี⁶⁸ อันที่มาจากการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนในจังหวัดของเครือข่ายชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี เมื่อประมาณปี 2540 โดยเหล่าสมาชิกและนักพัฒนาเอกชนจะใช้เวลาว่างร่วมกันร้องเพลงในวงสนทนา

ภายหลังเมื่อเห็นว่าสมาชิกในเครือข่ายพอมือมีมือในเรื่องของดนตรี จึงร่วมกันจัดตั้งวงและแต่งเพลงของตัวเองขึ้นมา โดยใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานเป็นหลัก ดังที่พงษ์ศักดิ์ สายวรรณ (พงษ์) หัวหน้าวงได้เล่าถึงความเป็นมาของวงสะเลเตว่า

แรกเริ่มเดิมทีของวงสะเลเตเกิดที่ชุมชนลับแล เป็นวงชุมชน เป็นวงที่เกิดจากการทำดนตรีเพื่อให้เด็กในชุมชนได้เข้ามาทำกิจกรรม เพราะว่าตอนนั้นเรื่องยาเสพติดที่ชุมชนเยอะมาก เราก็ใช้ดนตรีเป็นเครื่องมือในการรวมเด็ก ต่อมาเมื่อมีการประชุมหรือกิจกรรมต่างๆ เราก็จะใช้วงนี้มาเป็นวงสนทนาการในระหว่างการประชุมสัญจรของสลัมสี่ภาค เมื่อเวลาผ่านไป นักดนตรีที่อยู่ในวงเมื่อก่อนเคยมาเล่นระหว่างประชุม พอมาฟังแล้วเห็นว่าการรวมกันของชาวบ้าน

⁶⁸ ครอบคลุมพื้นที่เขตเทศบาลเมืองวารินชำราบ เทศบาลนครอุบลฯ ต.ภูดลาด ต.ไร่น้อย ต.หนองกินเพลและทุ่งหวาย โดยเครือข่ายชุมชนจังหวัดอุบลราชธานีก่อตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อปี 2541 เดิมใช้ชื่อว่า “เครือข่ายชุมชนแออัดจังหวัดอุบลราชธานี” ซึ่งเครือข่ายนี้มีกิจกรรมหลากหลายให้สมาชิกได้เข้าร่วม ทั้งด้านการพัฒนาชุมชน เช่น การก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงเรื่องอาชีพและพัฒนากองทุน ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดตั้งโถงรับซื้อของเก่า-คัดแยกขยะ การรณรงค์ในพื้นที่เมืองอุบลฯ ให้ร่วมกันดูแลสิ่งแวดล้อม ด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาเด็กและเยาวชน เช่น “กลุ่มเด็กรักบ้าน” และการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กก่อนวัยเรียนที่บริหารจัดการ สร้างหลักสูตรการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งสืบสานวัฒนธรรมโดยกลุ่มเด็กและเยาวชน เป็นต้น

สามารถที่จะทำประโยชน์ได้จริง อย่างน้อยๆ ก็ประโยชน์ของชาวบ้านที่ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ

(พงษ์ศักดิ์ สายวรรณ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2553)

นอกจากนี้ พงษ์ศักดิ์ยังกล่าววาทพาทหน้าที่โดยตรงของวงสะเลเตมี 2 ประการ คือ ประการแรก เป็นผู้ประสานงานและทำงานด้านกิจกรรมของชุมชน และประการที่สอง ทำงานด้านวัฒนธรรม เนื่องจากวงสะเลเตต้องการใช้บทเพลงเป็นสื่อในการสื่อสารกับภายนอก ว่าแท้จริงแล้วเรื่องราวของคนเล็กคนน้อยของพวกเขาเป็นอย่างไรและเกิดจากอะไร “จริงๆ แล้วเป็นการรณรงค์ปัญหา รณรงค์วิถีชีวิต รณรงค์สภาพปัญหาที่น้องที่เราแต่งออกมาเป็นเพลง เพื่อสื่อให้กับคนภายนอก ดังนั้นหน้าที่หลัก คือ “การรณรงค์ผ่านบทเพลง” (พงษ์ศักดิ์ สายวรรณ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2553)

เพลงแต่ละเพลงของวงสะเลเตถูกแต่งขึ้นโดยไม่ซ้ำวาระกัน ส่วนมากจะเป็นบทเพลงที่บอกเล่าความทุกข์ยากของคนยากจนคนจนที่พวกตนประสบอยู่ และเพลงที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประวัติศาสตร์ของภาคอีสานที่ไม่ได้รับการเผยแพร่ในประวัติศาสตร์กระแสหลัก สำหรับปัจจุบัน วงสะเลเตมีอัลบั้มรวมผลงานเพลงเป็นของตนเองโดยให้ชื่อว่า “ประชาชนคนดี”(2549) เพียงอัลบั้มเดียว

แม้ว่าผู้ฟังของวงสะเลเตจะจำกัด ไม่ได้เป็นที่รู้จักของทั่วทั้งประเทศและมีผลงานรวมแค่อัลบั้มเดียว แต่บทเพลงของพวกเขากลับน่าสนใจ เนื่องจากเกิดจากความรู้สึกนึกคิดของผู้ประสบปัญหาอย่างแท้จริง และใช้บทเพลงเป็นเครื่องมือในการรณรงค์ต่อสู้ต่างๆ ดังเช่นเพลงเพื่อชีวิตในยุคอดีต นอกจากนี้การใช้เครื่องดนตรีและภาษาท้องถิ่น ทำให้เพลงของวงสะเลเตมีความน่าสนใจมากขึ้นและสามารถเป็นตัวแทนของเพลงเพื่อชีวิตภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้

- *โครงสร้าง/ ลักษณะเฉพาะของวง*

วงดนตรีสะเลเตเป็นวงที่เกิดจากความเดือดร้อนของชาวบ้านอย่างแท้จริง พวกเขา ร่วมกันคิดและแต่งผลงานเพลงขึ้นมาเรื่อยๆ ครั้งละเพลงสองเพลง จนสามารถรวมผลงานเพลงชุดได้ 1 ชุด โดยลักษณะการเขียนเพลงของวงสะเลเตค่อนข้างจะแตกต่างไปจากวงดนตรีอื่นๆ เนื่องจากกว่าจะเพลงขึ้นมาหนึ่งมา พวกเขาต้องประชุมและถกเถียงกรองความคิดจากสมาชิกของวงคนอื่นๆ ด้วย

เพลงของสะเลเตมีลักษณะพิเศษคือเป็นเพลงผ่านที่ประชุม ไม่ใช่ว่าอยู่ที่นี้ ก็อยากเขียนอะไรก็เขียน คนแต่งก็จะมีชาวบ้านเอง นักดนตรี นักร้อง นักวิชาการ นักพัฒนาต่างๆ ก็มี มารวมและถกกันว่าสะเลเตจะนำเสนอเรื่องอะไร ต้องมาคุยอีกทีในที่ประชุมว่าจะได้ไหม ก่อนเกิดเพลงจะมีการพูดคุยประชุม ซึ่งภาษาเราเรียกว่า “การผ่าเพลง” ว่าหากจะนำเสนอเรื่องราวเช่นนี้ มีเนื้อหาเป็นแบบนี้ สามารถทำได้ไหม เพื่อจะตอบสนองเรื่องราวที่เกิดขึ้น ไม่ใช่ว่าคนใดคนหนึ่งเขียนโดดๆ ขึ้นมาเลย เขียนเสร็จก็ต้องดูความหมายด้วยว่ามันครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดหรือยัง เพราะเพลงส่วนใหญ่ไม่ได้เขียนคนเดียว แต่มีการเขียนเหมือนประชุม มีการขึ้นประชุมและจดสรุป ต้องอ่านเพิ่มเติมและมีหนังสืออ้างอิงด้วย

(ดิณวัฒน์ คะหาวงค์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2553)

นอกจากนั้นภาษาที่ใช้ในการแต่งเพลงส่วนมากจะใช้ภาษาอีสาน รวมทั้งใช้เครื่องดนตรีประจำท้องถิ่นด้วย เพราะนอกจากจะเป็นการสร้างและนำเสนออัตลักษณ์ของท้องถิ่นแล้ว ด้วยความที่ผู้แต่งและผู้ฟังส่วนมากเป็นคนท้องถิ่น ภาษาและเครื่องดนตรีท้องถิ่นทำให้เข้าถึงใจได้มากกว่า โดยพงษ์ศักดิ์ สายวรรณ หนึ่งในศิลปินวงสะเลเตกล่าวต่อกรณีดนตรีท้องถิ่นว่า “เราเลือกเครื่องดนตรีที่ใช่ง่ายๆ สะดวก หยิบจับที่เรามีอยู่ ส่วนหนึ่งก็คือยุคสมัย เครื่องดนตรีพื้นบ้าน ถ้าเราทำขึ้นมาเป็นเพลงมันจะดีมาก แต่เดิมพี่น้องก็ใช้ในการม่วนชั่งอยู่แล้ว มีลายพินและลายดนตรีพื้นบ้าน ดนตรีของสะเลเตเป็นการประยุกต์มาจากพื้นบ้าน เป็นการประยุกต์จากดนตรีพื้นบ้านเพียวๆ ขึ้นมาเป็นเพลง คิดว่าเป็นการรณรงค์เรื่องเครื่องดนตรีพื้นบ้านด้วย” (พงษ์ศักดิ์ สายวรรณ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2553)

สำหรับกรณีระบบธุรกิจ พบว่าความภาคภูมิใจของสมาชิกต่อบทเพลงที่สร้างด้วยน้ำพักน้ำแรงของพวกเอง ไม่อาจแปรเปลี่ยนให้บทเพลงของวงสะเลเตเข้าสู่ในธุรกิจได้ “ไม่เคยคิดด้านธุรกิจ เพราะที่ทำมาเราไม่เคยคิดด้านธุรกิจ เพราะหากมองในเชิงธุรกิจ ก็ขาดทุนทันที แต่เราอยากจะนำเสนองานของเรามากกว่า ถ้าจะขายจริงๆ ก็ขายได้ แต่เราไม่ได้คิดเรื่องการขายอย่างเดียว” (พงษ์ศักดิ์ สายวรรณ และดิณวัฒน์ คะหาวงค์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2553)

- ประเด็นที่น่าสนใจ/ ยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว

บทเพลงของวงสะเลเตมีความหลากหลาย แต่ส่วนมากจะเป็นเนื้อหาในการบอกเล่าเรื่องราวและการต่อสู้ของคนยากคนจนที่ได้มาจากเรื่องจริงที่เกิดขึ้นในกลุ่มของพวกเขา เช่น เพลงรถซุก (รถเข็นที่หาของเก่าขาย) ซึ่งเป็นมีเนื้อหาในประเด็นการดูถูกคนชายขอบ ส่วนเพลงมูนเป็นอีกหนึ่งเพลงที่แสดงถึงการรวมตัวต่อสู้ของชาวบ้านที่ร่วมกันต่อต้านการสร้างเขื่อนปากมูน ดังนั้นบทเพลงของวงสะเลเตจึงกลายมาเป็นบทเพลงเพื่อรองรับการเคลื่อนไหว (Music for Movement) ดังเช่นอดีตอีกครั้ง

นอกจากบทเพลงที่แสดงถึงวิถีชีวิตและการต่อสู้ของคนยากคนจน วงสะเลเตยังมีเพลงที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชาวอีสานที่เป็นประวัติศาสตร์กระแสรอง เช่น เพลงครุครอง จันดาวงศ์⁶⁹ ซึ่งในอดีตเป็นเสรีไทยคนสำคัญของสายอีสาน หรือเพลงอาลัยการเมืองที่กล่าวถึงกรณีลอบสังหารรัฐมนตรี 4 คนในปี 2492⁷⁰ คือ จำลอง ดาวเรือง (จังหวัดมหาสารคาม), ถวิล อุดล (จังหวัดร้อยเอ็ด), ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (จังหวัดอุบลราชธานี) และทองเปลว ชลภูมิ (จังหวัดนครนายก) ซึ่งสามในสี่เป็น ส.ส.ในภาคอีสาน และต่างถูกลอบสังหารอย่างทารุณ เป็นต้น

⁶⁹ ครุครอง จันดาวงศ์ ในอดีตรับราชการ มีตำแหน่งสุดท้ายคือ ครูใหญ่โรงเรียนวัดบ้านทรายมูล ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน แต่หลังจากสงครามมหาเอเชียบูรพา ครุครองลาจากราชการครูเพื่อออกมาค้าขาย ในขณะที่เดียวกันก็ทำหน้าที่ติดต่องานให้ขบวนการเสรีไทยไปด้วย ครุครองเป็นแกนนำในการขยายสมาชิกและจัดตั้งกองกำลังเสรีไทยสายอีสาน รวมทั้งเป็นแกนนำในการหาที่ตั้งค่ายฝึกสมาชิกและสร้างสนามบินรบที่จังหวัดสกลนคร ตลอดจนจัดหน่วยล่าเสี้ยวยาฐและช่วยหาข่าวและส่งข่าวให้แก่กองบัญชาการเสรีไทยที่ภูพาน ต่อมาในปี 2495 ครุครองได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาจังหวัดเขตสว่างแดนดิน ซึ่งเขาได้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อส่วนรวมอย่างจริงจัง ทั้งการต่อสู้เพื่อสิทธิประโยชน์ของชาวนาชาวไร่ และการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านจักรวรรดินิยมอเมริกาด้วยการเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการสันติภาพในเดือนสิงหาคม 2495 ในฐานะตัวแทนชาวนาชาวไร่จากสกลนคร ต่อมาหลังจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีและประกาศธรรมนูญการปกครองเพียง 20 มาตรา ครุครองถูกจับกุมในข้อหาภักดีต่อความมั่นคงและมีการกระทำการอันเป็นคอมมิวนิสต์ในวันที่ 6 พฤษภาคม 2504 จากมาตรา 17 ที่ให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรีบริหารชีวิตโดยไม่มีกระดอง ซึ่งในวันประหาร ครุครองเดินตรงเข้าลานประหารอย่างทรง พร้อมทั้งกล่าวว่า "ขอลาไปตายก่อนเนื้อพี่น้อง"

⁷⁰ 3 มีนาคม 2492 ตำรวจเคลื่อนย้ายผู้ต้องหาจำนวน 4 คน คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อดีต ส.ส.จังหวัดอุบลราชธานี พรรคสหชีพ และอดีตรัฐมนตรี 6 สมัย), นายถวิล อุดล (อดีต ส.ส.จังหวัดร้อยเอ็ด พรรคสหชีพ และอดีตรัฐมนตรีสมัยรัฐบาลนายทวี บุณยเกตุ), นายจำลอง ดาวเรือง (อดีต ส.ส. จังหวัดมหาสารคาม พรรคสหชีพ) และ ดร.ทองเปลว ชลภูมิ (อดีต ส.ส.จังหวัดนครนายก และเลขาธิการพรรคแนวรัฐธรรมนูญ) ซึ่งนักการกลุ่มนี้เป็นนักการเมืองสายของนายปรีดี พนมยงค์ และพล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ โดยภายหลังได้รับการเปิดเผยว่าคนกลุ่มนี้ถูกวางตัวเป็นผู้ร่างกฎหมายและประกาศฉบับต่างๆ หากทำการปฏิวัติของกบฏวังหลวงเสร็จ (26 ก.พ. 2549) คำวันที่ 3 มีนาคม ตำรวจทำการเคลื่อนย้ายผู้ต้องหาทั้งหมดไปไว้ที่สถานีตำรวจนครบาลบางเขนด้วยรถของตำรวจ หมายเลขทะเบียน กท.10371 โดยอ้างเหตุความปลอดภัย แต่ในขณะที่เคลื่อนย้าย รัฐมนตรีทั้งสี่ถูกยิงเสียชีวิตด้วยกระสุนไม่ต่ำกว่า 10 นัด ในสภาพที่ทุกคนสวมกุญแจมืออยู่ ต่อมาตำรวจออกมาแถลงว่าในที่เกิดเหตุกลุ่มโจรมลยาญพร้อมอาวุธครบมือดักรุมยิงเพื่อชิงตัวผู้ต้องหา และได้มีการปะทะกับตำรวจ แต่เป็นนำสังเกตุว่าตำรวจทั้งหมดราว 20 นายไม่มีใครได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิตเลย (<http://th.wikipedia.org>)

ทั้งนี้ศิลปินในวงการเพลงเพื่อชีวิตได้ให้ความเห็นต่อบทเพลงของวงสะเลเต ออกเป็นสองประเด็น ประเด็นแรก คือ การมองในแง่เพลงเพื่อขบวนการเคลื่อนไหว สุรชัย จันทิมาธร ครูใหญ่วงการเพลงเพื่อชีวิตได้ให้ความเห็นต่อวงสะเลเตว่าได้กลับไปสู่แนวทางของเพลงเพื่อขบวนการเคลื่อนไหวอีกครั้ง (Music for movement) “ปัจจุบันนี้เพลงเพื่อชีวิตแท้ๆ มันเหลือน้อยลง แท้ๆ หมายความว่าเกิดขึ้นเพื่อช่วยเจือจาง ช่วยเหลือสังคม ต่อสู้เพื่อสังคม มันเกิดถดถอยน้อยลง ถามว่ายังมีไหมก็ยังมี แบบวงที่น้องจะไป สะเลเต แบบนี้ใช่ พอติดอนนี่จัดรายการวิทยุอยู่ วงสะเลเตก็เอามาเปิดบ่อย เราเปิดเพลงนอกกระแส” (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2553)

‘ ส่วนประเด็นที่สอง เป็นการมองในแง่ของการทำเพลงและดนตรี ให้ความเห็นโดย วีระศักดิ์ สุนทรศรี “เพลงที่เอ็นจีโอหรือชาวบ้านแต่งยังแคบเข้าไปใหญ่ อยู่ในกลุ่มของพวกเขาไม่ไปไหน และพวกเขาไม่รู้ดนตรี หลายๆ อย่าง ทุกวันนี้คนไม่รู้ดนตรีมาทำดนตรีเยอะมาก พวกทัวๆ ไปก็เยอะมาก สำหรับป๊อปก็จะมีเรียนจากมหิดลหรือศิลปากรที่อยู่ในระบบธุรกิจของเขา แต่พวกเอ็นจีโอไม่มีความรู้ เอาแต่ใจอย่างเดียว” (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2553)

สิ่งที่น่าสนใจต่อมา คือ การบอกเล่าผ่านบทเพลงของวงสะเลเตสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ประสบปัญหาในกลุ่มอื่นๆ และก่อให้เกิดวงดนตรีของคนกลุ่มนั้นๆ ขึ้นมา โดยดิณวัฒน์ คະหางค์ เปิดเผยต่อกรณีนี้ว่า

วงสะเลเตเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านอยากมีวงดนตรีเป็นของตนเอง ชาวบ้านเริ่มคิดกัน เพราะเขาเห็นว่า การทำแบบนี้ส่งผลบางอย่าง อย่างกลุ่มชาวนากลุ่มเกษตรกรก็อยากมีวงเป็นของตนเอง ซึ่งแต่ก่อนอาจจะไม่มี แต่ไม่เป็นกิจลักษณะ แต่พอเห็นสะเลเต เขาก็อยากจะสะท้อนปัญหาของตัวเองบ้าง ทำให้เกิดกลุ่มแนวร่วมทางวัฒนธรรมของกลุ่มปัญหา

(ดิณวัฒน์ คະหางค์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2553)

นอกจากนั้นพงษ์ศักดิ์ สายวรรณ กล่าวว่าจะอย่างน้อยบทเพลงเพื่อชีวิตที่พวกเขานำเสนอก็สร้างความมีตัวตนในสังคมมากกว่าในอดีต และเปิดเผยความในใจต่อประเด็นนี้ว่า

รู้สึกดีที่มีวงชาวบ้านเหล่านี้ อย่างน้อยๆ การต่อสู้ไม่ได้ต่อสู้แนวเดียว หาวิธีต่อสู้หาแนวรบทางอื่นขึ้นมาเสริม ได้ผลทั้งขบวนการของเขาเองและรณรงค์ต่อข้างนอก ความจริงแล้วดูหลายวงที่เกิดขึ้น มาจากศิลปินพื้นบ้าน

ทั้งนั้นที่มีส่วนผลักดันให้เกิดศิลปิน... มันเป็นอัตลักษณ์ของคนท้องถิ่น เรียกได้ว่าช่วยในการตื่นตัว มีตัวมีตน มีปากมีเสียง อย่างมอร์แกน ทำให้คนรู้จักเขามากขึ้น มันสะท้อนความมีตัวตน

(พงษ์ศักดิ์ สายวรรณ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2553)

จะเห็นได้ว่าการรวมตัวในการสร้างวาทกรรมผ่านบทเพลงเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้บุคคลภายนอกเข้าใจเรื่องราวความเป็นมา รวมถึงความทุกข์ยากของกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากกรณีปัญหาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี การบุกเบิกการสร้างวาทกรรมผ่านบทเพลงของวงสะเลเตกลายเป็นแรงบันดาลใจให้คนเล็กคนน้อยมีกำลังลุกขึ้นมาต่อสู้ เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมจากสังคมและรัฐบาล อย่างน้อยก็เพื่อการเรียกแสดงออกถึงความมีตัวตนของกลุ่มคนเหล่านี้ ซึ่งถือว่าเป็นนิมิตรหมายอันดีของขบวนการภาคประชาชนอีกทางหนึ่ง และผู้วิจัยเสนอว่าการกลับมาเป็นบทเพลงเพื่อรองรับการเคลื่อนไหว (Music for Movement) ควรจะได้รับการศึกษาโดยละเอียดต่อไป

- *กิจกรรมเพื่อความเป็นธรรมทางสังคม*

แม้จะเป็นคนกลุ่มที่ใช้บทเพลงในการสื่อสารความเดือดร้อนของพวกตน แต่การชุมนุมเรียกร้องกับการเมืองภาคประชาชนเรียกได้ว่าเป็นจุดประสงค์หลักของสมาชิก ดังที่ดิณวัฒน์ คะหวางค์กล่าวถึงการเข้าร่วมการต่อสู้ชุมนุมว่า

ไปในฐานะกลุ่มเครือข่ายที่เป็นพี่น้องที่จัดงาน เราก็ไปในฐานะเหมือนคนทำงานด้วย ไปเตรียมงาน ไปกางเต็นท์ เรียกได้ว่าทำทุกอย่าง ไม่ใช่แค่ในฐานะนักดนตรีที่ไปถึงก็เสียบปลั๊ก ดิดี้ดิดาร์ ร้องเพลง เสร็จแล้วกลับ... บางที่เราไป เขาก็ไม่รู้ว่าเราเป็นสะเลเต เพราะเราแบกเต็นท์ ยกเต็นท์ เตรียมสถานที่ต่างๆ นั่งอยู่กองหน้าปะทะกับด้านแรกอะไรแบบนี้ เวลามีสงานต่างๆ บางครั้งก็เป็นวิทยากรร่วมประชุมด้วย แต่พอต้องการเพลงก็ขึ้นไปร้องเพลง

(ดิณวัฒน์ คะหวางค์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2553)

นอกจากนั้นยังพบว่า วงสะเลเตและเครือข่ายชุมชนจังหวัดอุบลราชธานีไม่เพียงแต่เผยแพร่ความรู้สึกในผลงานเพลงเท่านั้น แต่พวกเขาได้ทำการเคลื่อนไหวในประเด็นอื่นๆ นอกเหนือจากบทเพลงด้วย ยกตัวอย่างเช่น เพลงรถซุกที่ทำให้เกิดการณรงค์ให้เปิดพื้นที่ทาง

สังคมต่อคนชายขอบกลุ่มนี้ โดยเฉพาะแพร่ข้อมูล⁷¹ ซึ่งมีจุดประสงค์ที่ทำให้คนในสังคมเห็นว่าคนเก็บขยะเป็นคนกลุ่มหลักที่ช่วยในการลดภาวะในการกำจัดขยะ เป็นคนที่มีคุณค่าต่อสังคม โดยพงษ์ศักดิ์ สายวรรณมีกล่าวถึงผลสะท้อนต่อกรณีนี้ว่า “เป็นการเริ่มยกระดับความมีตัวตนของคนเก็บขยะขึ้น คนในสังคมยอมรับ แต่ก่อนเรามองแค่ว่าเป็นคนจน เกะกะ กีดขวางการจราจร พวกเด็กๆ ขโมยน้อย แต่สำหรับกลุ่มของพ่อใหญ่ตั้ง (ต้นเรื่องของเพลงรถซุก - ผู้วิจัย) เมื่อมีการรวมกลุ่มคนเก็บขยะ แก่มีการรณรงค์เรื่องสิ่งแวดล้อมด้วย คือติดป้ายรณรงค์สิ่งแวดล้อมบนรถเก็บขยะ นี่ถือเป็นมิติใหม่ของคนเก็บขยะของอุบลฯ” (พงษ์ศักดิ์ สายวรรณ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2553)

รวมทั้งการแสดงดนตรีตามงานของเครือข่ายต่างๆ ซึ่งงานเหล่านี้มักจะเป็นงานอาสา ทำให้มีคนที่รู้จักพวกเขาเป็นบางส่วน เช่น งานรำลึกวันที่ 7 สิงหาคมเสียงปืนแตก จังหวัดนครพนม, งาน 100 วัน วนิดา ดันตวิทยาพิทักษ์⁷², งานเส้นทางอาสา... เพื่อสังคม กับ 25 ปี มอส. (มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม) ม.เกษตรศาสตร์, งานเปิดศูนย์คนไร้บ้านและงานกลุ่มคนไร้บ้าน, งานฝากาตร์-सानเครือข่ายเกลอดอนเกลอดเลเพื่อเกาะลันตา เป็นต้น

ส่วนช่วงความแตกแยกทางอุดมการณ์ทางการเมืองภายหลังปี 2548 เป็นต้นมา ในขณะที่ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตแบ่งแยกเป็นสองกลุ่มอย่างเห็นได้ชัด ระหว่างกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยและกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) แต่วงดนตรีทะเลเตกลับเลือกที่จะอยู่กับพี่น้องของพวกเขาโดยไม่แบ่งฝักแบ่งฝ่าย ทั้งยังสามารถขึ้นเวทีได้ทั้งฝ่ายอีกด้วย โดยพวกเขาให้เหตุผลว่าพวกเขาเลือกจะอยู่ฝ่ายประชาชน รวมทั้งมีความเห็นต่อมุมมองนี้ในทางบวก กล่าวคือ ทำให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น

มองว่าปรากฏการณ์นี้มีประโยชน์ ไม่ได้มีแต่โทษเพียงอย่างเดียว เหมือนที่พูดๆกันในสังคมตอนนี้ แต่ไม่เคยมองเจาะลงไปว่า ประโยชน์ของมันมีบ้างไหม ในปรากฏการณ์แบ่งสี⁷³ มันทำให้เกิดอะไรขึ้นบ้างในสังคมไทย อันนี้ไม่ได้

⁷¹ ว่ารถขยะหนึ่งคันสามารถเก็บขยะรีไซเคิลได้ประมาณ 150 กิโลกรัมต่อคันต่อวัน เครือข่ายชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี ประเมินว่าในจังหวัดอุบลราชธานีมีรถเก็บขยะประมาณ 300 คัน เพราะฉะนั้นจึงมีขยะทั้งหมดตกวันละ 4.5 ตัน

⁷² วนิดา ดันตวิทยาพิทักษ์เป็นบุคคลสาธารณะที่ทำงานกับกลุ่มการต่อสู้อย่างชาวบ้านปากมูน พันธมิตรคนจน เครือข่ายสมัชชาคนจน จนได้รับการนับถือจากขบวนการต่อสู้ภาคประชาชนเหล่านี้และกลุ่มนักวิชาการเป็นอย่างมาก

⁷³ ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยและกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ถูกเรียกว่า “ศึกสองสี” เนื่องจากกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยใช้สีเหลืองเป็นสัญลักษณ์ในการชุมนุม

ถูกเปิดและไม่ได้ถูกยกขึ้นมาพูดเลย เหมือนปัจจุบันนี้เวลาที่คุยกับชาวบ้าน ประชุมชาวบ้านที่เราก็มีทั้งสองสี อันนี้ถือเป็นสิทธิที่เราไม่ได้จำกัด แต่ว่าเราก็มารู้ว่าจะทำยังไงให้พี่น้องเราทันสถานการณ์ และรอบคอบกับมันหน่อย เป็นสีอะไรเราไม่ว่า เพราะทุกคนมีสิทธิที่จะเลือก เราก็ดีใจด้วยที่พี่น้องหันมาสนใจสถานการณ์ทางการเมือง

(พงษ์ศักดิ์ สายวรรณ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2553)

3.2.1.3 วงแสมเมอร์ (กลุ่มเป้าหมายจากผู้ฟังภาคใต้)

- ความเป็นมาและแนวความคิดของศิลปิน

วงแสมเมอร์หรือขุนพลซ่อนผู้เป็นเสมือนนักรบวัฒนธรรมของชาวใต้ และได้รับความนิยมนิยามในฐานะเป็นผู้สร้างสรรค์บทเพลงในแนวทางสันติภาพและอนุรักษ์ เกิดจากการรวมตัวของ 4 พี่น้องตระกูล “ประธาน” ได้แก่ อารี, อนุชา, วินัย และชาติ ทั้งหมดเป็นชาวไทยมุสลิมเชื้อสายปาตาน โดยมิมารดาเป็นคนจังหวัดนครนายก แต่ไปใช้ชีวิตอยู่ที่ภาคใต้ จนทำให้คนเข้าใจผิดคิดว่าครอบครัวประธานเป็นชาวปักษ์ใต้ แต่อย่างไรก็ตามแม้พวกเขาจะไม่ได้มีเชื้อสายของคนใต้โดยตรง แต่ผลงานเพลงและกิจกรรมช่วยเหลือสังคมที่วงแสมเมอร์จัดทำขึ้นมักจะเป็นมุ่งเน้นไปที่คนใต้เสียเป็นส่วนใหญ่ หากจะกล่าวว่างวงแสมเมอร์เป็นนักรบทางวัฒนธรรมของชาวใต้ก็คงจะไม่ผิดนัก

เราไม่ใช่เป็นคนภาคใต้ แต่รู้สึกยินดีกับเขา สงสาร รวมทั้งชอบหลายๆ อย่างที่ภาคใต้ ก็เลยขอเป็นตัวแทนภาคใต้โดยไม่เจตนาว่าจะขอใคร จึงตัดสินใจทำเพลงภาคใต้ ทั้งๆ ที่ไม่ได้ทำเยอะทำเพลงสองเพลง แต่ความรู้สึกมันออกไปจริงๆ เวลาที่ผมร้องเพลงของเหล่านี้ จะรู้สึกเหมือนเราเป็นภาคใต้จริงๆ อารมณ์ของนักร้องจะออกมาจากข้างใน วันนี้หากเราจะบอกว่าเราไม่ใช่คนภาคใต้ แต่คนใต้เขาก็รับเราได้ เขาจะไม่บอกด้วยว่าเราเป็นคนกรุงเทพฯ เขาบอกว่าแสมเมอร์ตอนนี้เป็นคนภาคใต้แล้ว

(อารี ประธาน, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2553)

วงแฮมเมอร์ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2518 เดิมใช้ชื่อว่า “กระแสดร” ซึ่งทำงานและยืนหยัดต่อสู้กับการชุมนุมของกลุ่มกรรมกรและกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่มาโดยตลอด แม้ว่าแฮมเมอร์จะถูกคุกคามจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ พวกเขาก็ยังยืนยันที่จะร่วมชุมนุมกับกลุ่มดังกล่าวต่อไป โดยอาศัยหลักการพลิกแพลงชื่อวงดนตรี เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงอำนาจรัฐ เช่น วงโคทาน วงสนธยา และอีกหลายชื่อ ต่อมาหลังเหตุการณ์ 6 ตุลา 2519 ศิลปินเพื่อชีวิตมากมายหลายตาต่างหลบหนีเข้าป่าเพื่อแสวงหาอิสระที่เกิดจากอำนาจอันเด็ดขาดของรัฐและเข้าร่วมอุดมการณ์กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แม้สมาชิกวงแฮมเมอร์จะไม่ได้เข้าป่าดังเช่นกลุ่มเพื่อนศิลปินกระทำ แต่พวกเขาก็จำเป็นต้องสลายวงเป็นการชั่วคราว เพื่อให้พ้นจากอำนาจเผด็จการของรัฐ

ในปี 2521 แม้เสรีภาพของประชาชนยังคงถูกปิดกั้น แต่ก็เป็นที่ไปในทางคลี่คลายมากขึ้น กลุ่มพี่น้องประธานและเพื่อนอีกสองคนได้รวมตัวกันอีกครั้งในชื่อว่า “แฮมเมอร์” อันหมายถึง ชื่อนี้ที่ทูปทำลายความอยู่ดีธรรมต่าง ๆ และสร้างความเป็นธรรมในสังคมตลอดจนมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมและอารยธรรมของมนุษยชาติ (วิกิพีเดีย, 27 ธันวาคม 2552) ต่อมาวงแฮมเมอร์ได้มีโอกาสเข้าประกวดแข่งขันโพลีคองในรายการ “วันดวลเพลง” ซึ่งทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 และในที่สุดวงแฮมเมอร์ก็คว้ารางวัลชนะเลิศจากเพลงบินหลาและสาวบ้านนอก ส่งผลให้พวกเขาออกผลงานเพลงชุดแรกในชื่อว่า “แฮมป์วันดวลเพลง”

ผลงานที่สร้างชื่อให้แก่วงแฮมเมอร์ คือ ผลงานเพลงชุด “บินหลา” (2522) โดยรวบรวมเพลงเมื่อครั้งยังเล่นดนตรีในการต่อสู้ชุมนุมก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลา รวมทั้งเพลงที่โด่งดังจากการดัดแปลงเพลงจากศิลปินเพื่อชีวิตที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและอยู่ในป่าในขณะนั้น โดยปรับเนื้อหาให้อ่อนลงจนสามารถร้องในเมืองได้ นั่นคือ เพลงบินหลาซึ่งมีที่มาจากเพลงบินหลา... กู้เสรีของวิสา คัญทัพ และเพลงแม่ที่ปรับมาจากเพลงความแค้นของแม่ของสุรัชย์ จันทิมาธร โดยอารี ประธานกล่าวถึงกรณียการเปลี่ยนโฉมของบทเพลงจากเพลงป่ามาเป็นเพลงในเมืองว่า “การที่จะปรับเพลงเหล่านี้ให้กลับมาสู่วงการได้ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ คุณต้องพูดถึงในเมืองแล้ว เพราะอยู่ป่ามันไม่ได้ผลแล้ว” (อารี ประธาน, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2553) อย่างไรก็ตามแม้จะมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหา แต่เพลงของวงแฮมเมอร์ในยุคนั้นก็ยังถือว่าเป็นเพลงต้องห้ามอยู่ จึงไม่มีโอกาสเผยแพร่ตามสื่อมากนัก

ผลงานเพลงชุดต่อมา คือ “ปักซีใต้บ้านเรา” (2523) มีเพลงที่ได้รับความนิยมอย่างสูงนั่นคือ เพลงปักซีใต้บ้านเรา ซึ่งภายหลังเพลงนี้เรียกได้ว่ากลายเป็นเพลงประจำของคนปักซีใต้ไปเลยก็ว่าได้ รวมทั้งได้กลายมาเป็นเพลงขายของวงแฮมเมอร์ในที่สุด แฮมเมอร์มีออกมา

อย่างสม่ำเสมอ อาทิ เข้ากรุง (2524) หมามู๋ (2524) ชานเมือง (2524) นาแล้ง (2525) ยืนใจ
ลอยคอยแฟน (2525) เป็นต้น

จนกระทั่งปี 2527 วงแฮมเมอร์ตัดสินใจผลิตผลงานเพลงโดยใช้ทุนของตนเองใน
การผลิตและจ้างบริษัทบูรพาเทพจัดจำหน่ายให้ ในปีเดียวกันนี้เองเกิดความเปลี่ยนแปลงด้าน
ดนตรีครั้งยิ่งใหญ่ในผลงานของวงแฮมเมอร์มีการเสริมกลองชุด เปียโนไฟฟ้า คีย์บอร์ด และเบส
ไฟฟ้าในบางเพลงของผลงานชุดถนนฝุ่นสีแดง (2527) ส่งผลต่อยอดจัดจำหน่ายที่ตกลงเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม วงแฮมเมอร์ยังคงสร้างสรรค์ผลงานออกสู่สังคมเสมอ ได้แก่
โรงงาน (2528) แฮมเมอร์ (2529) เด็กกำพร้า (2530) ตำนานเพลงแฮมเมอร์ (2533) แต่ก็มีปัญหา
กับต้นสังกัด ทั้งภายในบริษัทเองก็เกิดปัญหา กอปรกับการตลาดที่ไม่เต็มที่ ทำให้ยอดขายของวง
แฮมเมอร์ไม่ดีเท่าที่ควร พวกเขาจึงแก้ปัญหาด้วยการตระเวนแสดงสดในภาคใต้เป็นส่วนใหญ่
ด้วยปัญหาหลายประการ

ในปี 2534 แฮมเมอร์จึงเปลี่ยนต้นสังกัด แต่ก็ยังคงผลิตผลงานเพลงอย่าง
สม่ำเสมอ อาทิ ฉันจะให้เธอ (2534) เจาะอดีต (2535) สะตอ (2535) ฉันเป็นต้นไม้ (2536) ช้อน
ทอง (2538) ช้อนเพียวๆ (2539) สามช่าอะคูสติค (2540) ปักข์ใต้บ้านเรา รักบ้านเกิด (2544)
คิดถึงปักข์ใต้ (2548) ซึ่งสามชุดหลังนี้เป็นผลงานที่เน้นวัฒนธรรมทางใต้เป็นหลัก และหยิบยกเอา
เรื่องราวปัญหาของภาคใต้ เช่น ปัญหาสามจังหวัดชายแดน และภัยจากคลื่น "สึนามิ" มานำเสนอ
รวมทั้งแนวคิดสำนึกรักบ้านเกิด

- โครงสร้าง/ ลักษณะเฉพาะของวง

ภาพลักษณ์ของวงแฮมเมอร์ คือ ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตที่เป็นตัวแทนจากภาคใต้ ทั้ง
ที่พวกเขาไม่ได้มีบ้านเกิดอยู่ทางใต้ จึงทำให้เกิดคำถามขึ้นมาว่า เพราะเหตุใดวงแฮมเมอร์จึงเลือกที่
จะนำเสนอแนวเพลงแบบทางใต้ แม้พวกเขาจะไม่ได้ถือกำเนิดจากท้องถิ่นเหล่านั้น ต่อกรณีนี้ อารี
ประธานเปิดเผยว่า

ชอบหลายๆ อย่างที่ภาคใต้ ก็เลยขอเป็นตัวแทนภาคใต้โดยไม่
เจตนาว่าจะขอใคร จึงตัดสินใจทำเพลงภาคใต้ ทั้งๆ ที่ไม่ได้ทำเยอะทำเพลงสอง
เพลง แต่ความรู้สึกมันออกไปจริงๆ เวลาที่ผมร้องเพลงของเหล่านี้ จะรู้สึกเหมือน

เราเป็นภาคใต้จริงๆ อารมณ์ของนักร้องจะออกมาจากข้างใน วันนี้หากเราจะบอกว่าเราไม่ใช่คนภาคใต้ แต่คนใต้เขาก็รับเราได้ เขาจะไม่บอกด้วยว่าเราเป็นคนกรุงเทพฯ เขาบอกว่าแฮมเมอร์ตอนนี้เป็นคนภาคใต้แล้ว เป็นคนไทยและเป็นสายใยสัมพันธ์ของคนภาคใต้ เพราะว่าเด็กๆ ก็ร้องเพลงแฮมเมอร์ โรงเรียนก็สอนเพลงแฮมเมอร์ ทหารวังก็ใช้เพลงแฮมเมอร์ ตรงนี้เราเลยภูมิใจและไม่คาดคิดว่าเราจะเป็นคนสำคัญ

(อารี ประธาน, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2553)

หากพิจารณาจากความเป็นมาของวง จะพบว่าบทเพลงที่ทำให้วงแฮมเมอร์กลายเป็นตัวแทนของภาคใต้มีอยู่ 2 เพลง คือ เพลงบินหลาและปักษีใต้บ้านเรา ทั้งที่บทเพลงเหล่านี้ใช้ภาษาไทยกลางในการนำเสนอ แต่ก็สามารถนำเสนอให้จับใจผู้ฟังได้เนื่องจากท่วงทำนองการร้องของอารี ประธานและแนวดนตรีที่ใช้ออกแนวทางใต้ ทั้งนี้ อารี ประธานได้แย้งต่อกรณีดังกล่าวว่า เกิดจากความต้องการนำเสนอต่อพื้นที่ทั่วไป มิเพียงแต่ในท้องถิ่นเท่านั้น

ผมคิดว่าการใช้ภาษากลางเป็นสื่อสัมพันธ์ที่ดี ทำให้รู้สึกว่เรื่องราวของภาคใต้ก็ใช้ภาษากลางได้ ทำให้รู้ว่าปักษีใต้มีเรื่องราวหรืออะไรดีบ้าง หากเราใช้ภาษาพื้นบ้านก็ต้องสอนภาษาปักษีใต้วันละคำด้วย เพราะผมคิดว่ามันสื่อออกมายาก เพราะว่าพี่น้องศิลปินทางภาคใต้ถนัดสำเนียงและเพลงแบบของพวกเขา... ความเป็นใต้จัดๆ บางทีคนภาคอื่นก็รับไม่ได้ แต่หากเราใช้ภาษากลางคนเหนืออีสานฟังหมดเลย แต่ถ้าเป็นภาษาปักษีใต้อย่างเดียว คนภาคอื่นก็จะไม่ฟัง

(อารี ประธาน, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2553)

แนวเพลงแบบอะคูสติคเป็นแนวเพลงที่วงแฮมเมอร์เลือกใช้ในการนำเสนอผลงานเพลงของตน เนื่องจากประสบการณ์ที่ผ่านมาซึ่งทำให้รู้ว่าการเปลี่ยนแปลงไม่สามารถทำให้บทเพลงของพวกเขาขายได้ ดังเช่นช่วงหนึ่งที่วงแฮมเมอร์หันมาเปลี่ยนแนวทางเป็นเพลงลูกทุ่งในแบบอะคูสติค ซึ่งก็คือ ผลงานเพลงชุดเย็นลอยคอยแพน ผลลัพธ์ของผลงานชุดนี้ทำให้แฮมเมอร์ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักและไม่ได้การตอบรับที่ดีนัก

ในการทำเพลงในระบบธุรกิจ แม้วงแฮมเมอร์จะมีการต่อสู้ต่อรองกับนายทุน แต่ในที่สุด ระบบทุนก็สามารถครอบงำพวกเขาได้ดังเช่นศิลปินอื่นๆ ยกตัวอย่างเช่นกรณีการถูกบีบให้

ทำเพลงประกอบและแสดงภาพยนตร์เรื่อง “ไอ้ขี้เมา” แต่การแสดงดังกล่าวขัดกับความเชื่อของแฮมเมอร์ กล่าวคือ พวกเขาเป็นมุสลิม อันมีข้อห้ามหลักในการดื่มเครื่องดื่มมึนเมา จึงกลายเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้วงแฮมเมอร์เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มนายทุนต้นสังกัด แต่ในที่สุดวงแฮมเมอร์ก็มีอาจด้านทานอำนาจของระบบธุรกิจได้ ทำให้พวกเขาต้องแสดงภาพยนตร์เรื่องนั้น ปัญหาความขัดแย้งของแฮมเมอร์กับต้นสังกัดบานปลายขึ้นเรื่อยๆ จนทำให้ในที่สุดพวกเขาก็เลือกที่จะทำผลงานขึ้นมาด้วยตนเองโดยไม่อาศัยนายทุน

- ประเด็นที่น่าเสนอ/ ยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว

แม้ว่าวงแฮมเมอร์จะได้รับการยกย่องว่าเป็นตัวแทนของภาคใต้ แต่ในตอนต้น นอกจากสองเพลงที่ทำให้โด่งดัง วงแฮมเมอร์เลือกที่จะนำเสนอด้วยการสะท้อนภาพปัญหาของประเทศจากกลุ่มอาชีพที่นอกเหนือจากชาวนาและกรรมกรมากกว่า ทั้งนี้ อารี ประธานให้ความเห็นว่า “เพลงเพื่อชีวิตจะต้องเป็นเพลงเพื่อวิถีชีวิตของคนทั่วไป ไม่ใช่คนใดคนหนึ่ง และถ้าหากว่าเราจะจัดว่าเป็นชีวิตชาวนาอย่างเดียว เราก็ไม่ใช่คนทำนา แต่เราเห็น ชาวประมง เราก็ไม่ใช่ชาวประมง เพราะฉะนั้นเพลงเพื่อชีวิตจึงมีความหลากหลาย... ไม่จำเป็นต้องพูดถึงอันใดอันหนึ่ง เพลงของแฮมเมอร์จะบอกไว้ในหลายเรื่อง และหากนำมารวมกัน เราจะเห็นภาพรวมของประเทศไทยทั้งหมดเลย” (อารี ประธาน, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2553)

หลังจากที่จับประเด็นและแนวทางในการนำเสนออัตลักษณ์ของภาคใต้ ซึ่งกลายมาเป็นแนวทางที่เหมาะสมกับวงแล้ว ทำให้วงแฮมเมอร์จึงจับประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ของภาคใต้ทั้งนี้อารี ประธานให้เหตุผลว่าเกิดจากความต้องการเปิดพื้นที่ของชาวดัและมุสลิมให้มากขึ้น รวมทั้งการลบภาพลักษณ์ด้านลบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความดูและการแบ่งแยกดินแดน จนถึงกับเดินทางไปภาคใต้ เพื่อเรียนรู้ภาษาทองแดง และภาษายาวีหรือมลายูภาคใต้ โดยอารี ประธานกล่าวถึงการเดินทางในครั้งนั้นว่า “เป็รเพราะเราจำเป็นต้องรู้ถึงอารมณ์ ภาษา ความเป็นอารยะของพวกเขา ศึกษามากจนกล่าวได้ว่าเข้าใจมากกว่าคณะปกครองที่ทำกันอยู่” (อารี ประธาน, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2553)

ในช่วงหลัง ผลงานของวงแฮมเมอร์เปลี่ยนไปเป็นแนวทางอนุรักษ์และสันติภาพมากขึ้น จึงทำให้พวกเขาได้รับรางวัลอันทรงเกียรติ เช่น รางวัลเพลงอนุรักษ์ธรรมชาติดีเด่น จากเพลง “โลกสีเขียว” โดยชมรมสภาวะแวดล้อมสยาม และรางวัลเพลงดีเด่นสำหรับเยาวชนจากเพลง

“ทิ้งทำไม” โดยสำนักงานคณะกรรมการเยาวชนแห่งชาติ (หนังสือพิมพ์บูมมีตานี ปีที่ 2 ฉบับที่ 7 วันที่ 1 สิงหาคม 2549)

ถึงแม้ว่าหลายบทเพลงของวงแฮมเมอร์จะเล่าเรื่องราวของความทุกข์ยากและความไม่เท่าเทียมของชนชั้นล่าง อย่างไรก็ตามก็ตามพวกเขาไม่ยอมรับว่าตนเองเป็นศิลปินเพลงเพื่อชีวิต เนื่องจากคำว่าเพลงเพื่อชีวิตของแฮมเมอร์จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการเมือง แต่เลือกที่จะใช้คำว่าเพลงเพื่อแผ่นดินแทน ซึ่งหมายความว่าเพลงเพื่อชีวิตตามค่านิยมของวงแฮมเมอร์ คือการใช้บทเพลงในการเคลื่อนไหว (Music movement) ไม่ใช่บทเพลงเพื่อการเคลื่อนไหว (Music for movement) ดังเช่นอดีต

คำว่าเพื่อชีวิตมันต้องเกี่ยวข้องกับการเมือง เพราะฉะนั้นเมื่อมีการเคลื่อนไหวของมวลชนที่เขาถูกเอารัดเอาเปรียบ คำว่าเพื่อชีวิตจะออกมาแสดงหน้าตาอย่างเต็มที่ แต่ต่อมาแฮมเมอร์ถูกเรียกว่าเพลงเพื่อแผ่นดินที่เป็นสาขาที่แยกออกมาจาก song of life หรือ music of life มาเป็นเพื่อส่วนรวม ตรงนี้ผมว่ามันคืออย่างหนึ่งตรงที่ไม่จำเป็นต้องมีการเคลื่อนไหวแล้ว กล่าวคือแฮมเมอร์ไม่ได้ทำงานเป็นเพลงเพื่อชีวิตอย่างเดียว เราเป็นคนของสังคม เป็นตัวแทนของกลุ่มภาคใต้ เพราะฉะนั้นวิถีชีวิตของประเทศเรา เราจะต้องพยายามบ่งบอกเรื่องราวของคนทั่วไป ไม่มีการว่าจ้างงาน เราก็จัดดนตรีเข้าไปเพื่อให้คนมีโอกาสได้ชมเราและเรียนรู้จากเรา ดังนั้นมันก็ต้องเป็นอย่างนี้ต่อไป เพื่อที่จะให้อยู่ร่วมกันได้

(อารี ประธาน, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2553)

- *กิจกรรมเพื่อความเป็นธรรมทางสังคม*

กิจกรรมที่วงแฮมเมอร์จัดทำมักจะเกี่ยวข้องกับการประเด็นสำนึกรักบ้านเกิด ยกตัวอย่างเช่น โครงการแผ่นดินนี้คือไทย ซึ่งแฮมเมอร์ริเริ่มโครงการนี้มาตั้งแต่ปี 2532 “แฮมเมอร์ทำมาตั้งแต่ปี 32 ที่เราทำมาจนถึงวันนี้ที่เป็นโครงการใหญ่ คือ โครงการแผ่นดินนี้คือไทย ตรงนี้เราเอาไปช่วยหลายอย่างทั้งโรงเรียนหรือสถานที่ที่มวลชนต้องการได้ประโยชน์ เราจะมีกองทุนและทีมงานของเราไปจัดให้ประชาชนได้ดูและชมแฮมเมอร์ พร้อมทั้งบอกกับประชาชนว่าให้รู้จักแผ่นดินของตนเอง รู้จักความเป็นมาของประวัติศาสตร์ และให้รู้จักจงรักภักดีต่อพระเจ้าอยู่หัว

เพราะความเป็นมานั้นทำให้เรายังมีพ่อและลูกจนถึงวันนี้” อารี ประธานกล่าว (อารี ประธาน, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2553)

ทั้งนี้ประเด็นเรื่องความจงรักภักดีของสถาบันก็เป็นอีกประเด็นสำคัญหนึ่งที่ทำให้ วงแฮมเมอร์ลุกขึ้นมาต่อสู้ จากเหตุการณ์แตกแยกอุดมการณ์ทางการเมือง ที่ได้แบ่งมวลชน ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) วงแฮมเมอร์ได้ประกาศเลือกข้างและยืนหยัดต่อสู้ร่วมกับกลุ่ม การเคลื่อนไหวพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย โดยขึ้นเวทีร้องเพลงให้กำลังใจและสร้าง บรรยากาศอันผ่อนคลายแก่ผู้ชุมนุม

ในขณะที่ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตอื่นๆ เข้าร่วมการชุมนุมกับพันธมิตรเพื่อต่อต้าน พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และการปกครองที่ไม่ชอบธรรม แต่วงแฮมเมอร์เข้าร่วมด้วยแนวคิดเชิง สถาบัน โดยมีเพลงเรารักพระเจ้าอยู่หัวเป็นตัวชูโรง ดังนั้นบทเพลงของแฮมเมอร์จึงกลับไปสู่ แนวทางของเพลงเพื่อขบวนการเคลื่อนไหวอีกครั้ง (Music for movement) อีกครั้ง แต่เป็นการ เคลื่อนไหวในลักษณะอนุรักษนิยม (conservative movement)

ช่วงเวลาดังกล่าว ศิลปินเพื่อชีวิตระดับชาติจำนวนมากเข้าร่วมการชุมนุมกับกลุ่ม พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ภาพศิลปินวงแฮมเมอร์ชัดเจนเป็นอย่างมากในการ สนับสนุนการชุมนุมของพันธมิตรฯ ทั้งนี้ ประเด็นในการเข้าร่วมของวงแฮมเมอร์ต่างจากศิลปินอื่นๆ ซึ่งต่างเข้าร่วมโดยมีจุดประสงค์หลักเพื่อขับไล่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี แต่สำหรับวง แฮมเมอร์ พวกเขากลับมองว่าสถาบันสำคัญที่สุด

หลักสำคัญของแฮมเมอร์คือต้องปกป้องรักษาองค์

พระมหากษัตริย์ของเราไว้ ตรงนี้จะเป็นหลักฐานแห่งอารยธรรมของไทย แต่ถ้า หากว่าเราขาดจอมทัพหรือพ่อของแผ่นดิน หลักฐานที่มีอารยธรรมอย่างยาวนาน และยิ่งใหญ่จะเริ่มห่างหายไปจากโลก

(อารี ประธาน, สัมภาษณ์, 9 กันยายน 2553)

หลังจากการตอบเข้าเวทีพันธมิตรในครั้งนั้น ชื่อเสียงของวงแฮมเมอร์ก็ได้ กลับคืนมาอีกครั้ง จนกระทั่งเกิดคอนเสิร์ต “30 ปี แฮมเมอร์ แผ่นดินนี้คือไทย” ในปี 2552 แต่ คอนเสิร์ตนี้เกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์เป็นอย่างมาก เนื่องจากการประกาศตัวในการเลือกข้างและยืน หยัดต่อสู้ร่วมกับกลุ่มการเคลื่อนไหวพันธมิตร กอปรกับการที่เอเอสทีวีอันเป็นส่วนหนึ่งในเครื่องมือ

การติดต่อสื่อสารของพันธมิตรเป็นหลักในการช่วยเหลือและสนับสนุนการจัดงานคอนเสิร์ต รวมทั้งรายได้ส่วนหนึ่งก็จะมอบให้แก่กลุ่มงานเอเอสทีวีโดยถือว่าการช่วยเหลือการกุศลทางด้าน การเมือง ทำให้วงแฮมเมอร์ถูกมองว่าใช้พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยมาเป็นเครื่องมือในการเปิดกลุ่มผู้ฟังกลุ่มใหม่ ซึ่งก็คือเหล่าผู้ชุมนุมของพันธมิตร และใช้โอกาสนี้สร้างความโด่งดัง ให้แก่วงของตนเองอีกครั้ง ต่อกรณีนี้ อารี ประธานโต้แย้งว่า

จุดประสงค์ของการทำคอนเสิร์ต คือ ต้องมีประโยชน์ต่อภายนอก ส่วนรวม ไม่ใช่จะเอาเงินเข้ามาในโครงการของเรา ทั้งนี้มีการแบ่งให้กับมูลนิธิ เด็กของ อ.พิภพ ธงไชย ส่วนหนึ่งให้กับเอเอสทีวี เพราะตรงนั้นเป็นจุดสำคัญ ที่เราจะต้องทำงานกันนั่นคืองานด้านประชาชน... เราโชคดีตรงที่ตลอดเวลา เราอาจจะเข้าไปร่วมกับพันธมิตรตรงนั้น เราไม่ถูกว่าจ้างเรื่องงานดนตรีเลย แต่หลังจากนั้นเราได้รับการปลอบอกปลอบใจได้ดี... ถึงแม้ว่าช่วงระยะเวลา หนึ่งเราไม่มีงานแสดงเลย แต่แฮมเมอร์ก็อยู่ได้ เพราะรู้กันว่าเวลาไปมีบอ อะไรต่างๆ นั้นไม่มีค่าจ้าง แต่เราต้องมีกองทุนส่วนตัวนำออกมาเพื่อหล่อ เลี้ยงเวลาตรงที่ขาดหายกับรายได้ แล้วมาสร้างประโยชน์ต่อสังคม

(อารี ประธาน, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2553)

แม้วงแฮมเมอร์จะไม่ได้เข้าป่าเพื่อเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ดังเช่นศิลปินเพื่อชีวิตท่านอื่นๆ ทำหลังเหตุการณ์ 6 ตุลา แต่พวกเขาก็ยังยืนหยัดที่จะผลิตผลงาน เพลงที่สะท้อนสังคม บทเพลงแห่งเสรีภาพ จนมาถึงบทเพลงเพื่อการอนุรักษ์ และแม้ว่าวงแฮมเมอร์ จะถูกวิพากษ์วิจารณ์หรือประสบปัญหาในการทำงานอยู่หลายต่อหลายครั้ง แต่พวกเขาก็ไม่ยอมย่อ ท้อต่ออุปสรรคเหล่านั้น และได้ผลิตผลงานเพื่อชีวิตที่ดีสู่ผู้ฟังเสมอ

3.2.2 สรุปแนวคิดและการสร้างสรรค์ผลงานของศิลปินเพลงเพื่อชีวิตที่มีผลงาน ในระดับท้องถิ่น

ศิลปินเพื่อชีวิตที่มีผลงานระดับท้องถิ่น 3 กลุ่ม ได้แก่ จรัล มโนเพ็ชร วงสะเลเต และวงแฮมเมอร์ สามารถสรุปแนวคิดและการสร้างสรรค์ผลงานเพลงของศิลปินได้ ดังนี้

1) จรัล มโนเพ็ชร ศิลปินจากภาคเหนือสร้างอัตลักษณ์ด้วยการนำเสนอแง่มุมที่ดี ต่างๆ ของท้องถิ่น เช่น วิถีชีวิตของชาวล้านนาที่มีความเรียบง่าย สภาพแวดล้อมที่สวยงาม เป็นต้น รวมทั้งการนำเสนอผ่านเนื้อร้องและทำนองล้านนาผ่านบทเพลง เพื่อให้เกิดมโนทัศน์ที่ดีต่อท้องถิ่น

ทางภาคเหนือ เนื่องจากในอดีต ประชาชนในสังคมเมืองมักจะมองพื้นที่ภาคเหนือและกลุ่มชนในพื้นที่ในแง่ลบ ทั้งจากแง่ภาพลักษณ์ของชนกลุ่มน้อยและหญิงสาวชาวเหนือที่มักจะเข้ามาหางานทำในเมืองกรุงด้วยอาชีพการขายบริการทางเพศ ทั้งนี้พบว่าการนำเสนอดังกล่าว สามารถปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ในแง่ลบของภาคเหนือ พร้อมทั้งเปิดพื้นที่ทางสังคมด้านอื่นๆ ให้แก่ภาคเหนือได้เป็นอย่างดี

2) ศิลปินวงสะเลเตจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วงดนตรีที่เกิดจากการรวมตัวของผู้ประสบปัญหาจากการบริหารและการพัฒนาของรัฐ อาทิ เรื่องที่ดิน สิทธิพื้นฐาน ลำนาทะเบียนบ้าน เป็นต้น โดยบทเพลงของพวกเขานำเสนอปัญหาและวิถีชีวิตของคนยากจนจากประสบการณ์ บทเพลงจึงกลายเป็นเครื่องมือเพื่อความเคลื่อนไหวของคนระดับล่าง เพื่อเรียกร้องให้ภาครัฐและภาคส่วนอื่นที่มีความเกี่ยวข้องหันมาสนใจแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น บทเพลงของพวกเขาจึงถูกนำมาใช้ในการชุมนุมเรียกร้องจากคนระดับล่างอยู่เสมอ ซึ่งประเด็นนี้สามารถกล่าวได้ว่าแนวทางการแต่งเพลงของวงสะเลเตได้กลับไปสู่แนวทางการใช้บทเพลงเพื่อการเคลื่อนไหวชุมนุม (Music for movement) ดังเช่นสมัยเดือนตุลาอีกครั้ง นอกจากนี้ยังพบว่าเป็นการเปิดพื้นที่ให้แก่คนยากจนได้มีตัวตนและได้รับการยอมรับในสังคมมากขึ้น ทั้งนี้ พบว่าการสร้างอัตลักษณ์ดังกล่าวช่วยให้คนภายนอกได้เรียนรู้และเข้าใจกลุ่มคนเหล่านี้ ซึ่งเป็นสัญญาณที่ดีอันจะนำไปสู่แนวทางแห่งการยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรมต่อไป

3) ศิลปินวงแฮมเมอร์ ใช้วิธีการนำเสนอเดียวกับจรัล มโนเพ็ชร กล่าวคือ สร้างอัตลักษณ์ด้วยการนำเสนอแง่มุมที่ดีต่างๆ ของท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกัน ศิลปินวงแฮมเมอร์ก็ยังนำเสนอความต้องการในการเรียกร้องให้เกิดการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง โดยนำเสนอบทเพลงที่เกี่ยวข้องปัญหาเศรษฐกิจและสังคมในภาพรวมของประเทศ เช่นเดียวกับพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ โดยมีสาเหตุมาจากการที่วงแฮมเมอร์จับการนำเสนอทั้งสองประเด็นนับแต่แรกของการออกอัลบั้ม กอปรกับวงแฮมเมอร์เป็นเพียงตัวแทนของคนภาคใต้เท่านั้น มิใช่คนใต้จริงๆ ปัญหาที่พวกเขาเห็นจึงมิได้มีเพียงปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น หากแต่เป็นภาพรวมของประเทศด้วย